

TOETUS JA ELUASE —
SOTSIAALELUASEME KASUTAMISE KOGEMUS
TARTU LINNAS

Jüri Kõre
Karmel Tall
Maire Koppel

**TOETUS JA ELUASE —
SOTSIAALELUASEME
KASUTAMISE KOGEMUS
TARTU LINNAS**

**Jüri Kõre
Karmel Tall
Maire Koppel**

Tartu 2006

Raamat põhineb suures osas Tartu Linnavalitsuse sotsiaalabi osakonna tellimisel valminud uuringu “Sotsiaaleluaseme vajadust põhjustavad sotsiaalsed ja majanduslikud tegurid. Eluasemeteenuste pakkumise tulemuslikkus ja seda kindlustavad abinõud”, Tartu, juuni 2006, tulemustel. Uuringu autorid on Jüri Kõre, Karmel Tall (Saveljev. Toim.), Maire Koppel, Tartu, juuni 2006.

Raamatu kirjastamist rahastas Tartu Linnavalitsuse sotsiaalabi osakond

Toimetaja: Indrek Rohtla

Kaanekujundaja: Kalle Paalits

ISBN-13: 978-9949-11-472-6

ISBN-10: 9949-11-472-1

Autoriõigus autoritel, 2006

Tartu Ülikooli Kirjastus
www.tyk.ee

EESSÕNA

1990. aastate elamureform puudutas otseselt või kaudselt kõiki Eesti perekondi. Reformi põhitaotlused — üleminek elamumajanduses subsideeritud süsteemilt isemajandavale ja avaliku omandi osatähtsuse järsk kärpimine eraomandi kasuks — on saavutatud. Probleemid ja vastuolud, mis 1990. aastatel tekkisid, pole sugugi lahenenud. Sotsiaaltöötajatel on nende kompetentsi kuuluvate ülesannetega tegelemine täna siiski mõnes mõttes lihtsam, kui 10 aastat tagasi. Eluruumide omandistruktuur (25,3 tuhat eluruumi avalikus omanduses, s.h. 3500 sotsiaaleluruumi või -pinda, 607,8 eluruumi eraomanduses) on paigas ja määrab ära sotsiaaltöötajate tegutsemisruumi. Tegutsemisruum pole ülearu avar, kuid mitmete meiega sarnase elamuomandi struktuuriga riikide (Lõuna-Euroopa riigid, Belgia, Norra) kogemus tõendab, et eluasemeprobleemide lahendamine ning eluaseme- ja hoolekandeteenuste kombineerimine on eraomandi domineerimise olukorras võimalik.

Elanike paranenud maksevõime on piiranud toetuse vajajate hulka ja võimaldab allesjäänud klientidega süvitsi tegelda. Üks võimalikke süvitsi töötamise teid, on sotsiaaleluaseme pakkumise suurendamine.

Sotsiaaleluaseme (social housing) mõiste on riigiti erinev ja n.ö. õige definitsiooni andmine on keeruline. Üldjuhul on sotsiaaleluasemele omased kaks tunnusojoont:

- 1) üürileandmine kasumivabal, mõningatel juhtudel ka subsideeritud, põhimõttel ja
- 2) üürileandmine isikule, kellel on toimetulekuprobleemid, s.t ta ei ole võimeline ennast eluasemeturul kehtestama või tavapäraselt hallatavas eluruumis elama.

Toimetulekuprobleemide olemasolu tähendab sotsiaaltöö kontekstis kas toetuse, teenuste või (enamikul juhtudel) mõlema elemendi kasutamist. Mõningate kliendigruppide suhtes kaasneb sotsiaaleluaseme teenusega ka nähtav sotsiaalne ja majanduslik kontroll.

Sotsiaaleluruumide arv kasvas 2000 aastate alguses tempokalt. Kuna sotsiaalkorterite täiendav vajadus (sotsiaalministeeriumi poolt omavalitsustelt kogutud andmete põhjal 522 isiku jaoks) pole olemasoleva numbriga võrreldes eriti suur, siis võiks öelda, et ka eluaseme-teenuse pakkumisel tuleb rõhk panna teenuse kvaliteedile, mitte mahu kasvatamisele. Sotsiaaleluruumide eraldamisel on Eesti omavalitsustes käibel sisuliselt kaks erinevat käsitlust — staatusest lähtuv käsitlus (see on enamlevinud käsitlusviis) ja situatsioonist lähtuv käsitlus (kasutusel Tartu linnas). Järgnev sotsiaaleluruumide kasutamise analüüs Tartus toob välja teise lähenemisviisi tugevused ja nõrkused ning loodetavasti annab vajaduse korral tuge nii konkreetse (sotsiaaltöö alaste) kui ka üldisemate (kommunaalpoliitika valdkonda kuuluvate) otsuste tegemisel.

Jüri Kõre
Tartu Ülikooli sotsiaalpoliitika dotsent

SISUKORD

TABELITE LOETELU	7
JOONISTE LOETELU	9
SISSEJUHATUS	11
1. SOTSIAALELUASE JA SELLE TAOTLEJAD	14
1.1 SOTSIAALELURUUM — MÕISTE JA KOGUS (ARV)	14
1.2 SOTSIAALELURUUMI TAOTLEJATE ÜLDISELOOMUSTUS	19
2. SOTSIAALELURUUMIDE KASUTAMINE — ÜÜRNIKE KÜSITLUSE TULEMUSED.....	23
2.1 VALIM JA ANDMETE TÖÖTLUS	23
2.2 KÜSITLETUTE SOTSIAALDEMOGRAAFILINE KIRJELDUS.....	25
2.3 JÄRELDUSED SOTSIAALELURUUMI ÜÜRNIKEGA TEHTUD INTERVJUDEST	68
3. TOETATUD ELAMINE — TEOORIA JA PRAKTIKA	71
3.1 TOETATUD ELAMISE KOLM MÕÕDET	74
3.2 JÄRELDUSED TOETATUD ELAMISE TEOORIAST JA PRAKTIKAST.....	81
KOKKUVÕTE JA JÄRELDUSED.....	83
KASUTATUD KIRJANDUS	88
LISAD.....	89
LISA 1. KÜSITLETUD ISIKUTE AADRESSIDE LOEND — EMALDATUD	
LISA 2. ABI LINNAVALITSUSE POOLT TOETUSTE JA TEENUSTE NÄOL. ÜÜRIVÕLGLASED	
LISA 3. ABI LINNAVALITSUSE POOLT TOETUSTE JA TEENUSTE NÄOL. ÜÜRIMAKSJAD	

Tabelite loetelu

Tabel 1. Eluruumide jaotus liigi ja kasutuse järgi 2000. a.	15
Tabel 2. Eluruumide arv (tuhat) omaniku järgi 2000–2005. a.	15
Tabel 3. Sotsiaalkorterite või pindade arv maakonniti, 1999–2005 (aasta lõpu seisuga).....	16
Tabel 4. Sotsiaaleluruumi taotlevate leibkondade (Tartu, Pärnu 2003. a.) koosseis võrrelduna Eesti keskmisega (2000.a. rahvaloendus) (%).....	19
Tabel 5. Sotsiaalkorterite taotlejate deklareeritud sissetulek leibkonna kohta (Tartu linn) (arv / %)	19
Tabel 6. Sotsiaalabi vajadust mõjutavad asjaolud, Tartus ja Pärnus sotsiaalkorterit taotlevad leibkonnad	21
Tabel 7. Intervjueeritud leibkondi iseloomustavad eluruumi- ja üüriandmed (2006. a.)	24
Tabel 8. Vastaja sugu	25
Tabel 9. Vastaja rahvus	26
Tabel 10. Mitte-eestlaste eesti keele oskus	26
Tabel 11. Haridus	26
Tabel 12. Tööoskused (koolis või tööl omandatud kutse)	27
Tabel 13. Perekonnaseis	28
Tabel 14. Leibkonna suurus leibkonnaliikmete arvu järgi.....	28
Tabel 15. Leibkonna koosseis	28

Tabel 16. Vastaja vanus	29
Tabel 17. Leibkonna liikme vanus	29
Tabel 18. Pere liikmete tegevusala.....	29
Tabel 19. Suhted lahuselavate perekonnaliikmetega	30
Tabel 20. Suhtlemise moodused lahuselavate perekonnaliikmetega	31
Tabel 21. Kui elate üksi, kas on iga päev võimalik kellegagi suhelda?.....	32
Tabel 22. Viimase aasta jooksul saadud majanduslik abi, nõuanne-õpetus, abi igapäevaelu korraldamisel	33
Tabel 23. Tartus elatud aeg, statistika	33
Tabel 24. Praeguses eluruumis elatud aeg (aastaid).....	33
Tabel 25. Elamistingimused enne praegusesse eluruumi kolimist	35
Tabel 26. Elamistingimused enne praegusesse eluruumi kolimist, muu põhjus.....	35
Tabel 27. Sotsiaalkorteri järjekorda võtmine?	36
Tabel 28. Kui kaua tuli olla sotsiaalkorteri järjekorras (kuud)?	36
Tabel 29. Praeguse eluruumi kirjeldus.....	36
Tabel 30. Eluaseme heakord	37
Tabel 31. Kas Teil on olnud üürivõlgnevusi?	37
Tabel 32. Kas Teil on praegusel hetkel üürivõlg?.....	38
Tabel 33. Keskmine üürivõlgnevuse pikkus (kuudes)	38
Tabel 34. Pikemaajaliste võlgnevuste põhjus?.....	38
Tabel 35. Muu üürivõla tekkimise põhjus.....	39
Tabel 36. Rahulolu korteri suurusega?.....	39
Tabel 37. Rahulolu korteri seisundiga?.....	40
Tabel 38. Rahulolu elamu seisundiga?.....	40
Tabel 39. Rahulolu üüri ja eluasemekulude suurusega?	41
Tabel 40. Rahulolu üürilepingu tingimustega?	41
Tabel 41. Rahulolu sotsiaalse keskkonnaga?	41
Tabel 42. Rahulolu linnaosaga?	41
Tabel 43. Rahulolu muude oluliste elukoha aspektidega?.....	42
Tabel 44. Mõistlikud sotsiaaleluruumide üüri määramise põhimõtted.....	43
Tabel 45. Kas te töötate praegu?	44
Tabel 46. Amet, millel küsitletud töötavad.....	44
Tabel 47. Millal viimati töötasite?	45
Tabel 48. Töötamisest möödunud aeg (aasta).....	45
Tabel 49. Töötamisest möödunud aeg sõltuvuses intervjueritu vanusest (üürivõlglast ja üürimaksjad kokku, absoluutarv)	45
Tabel 50. Töötamise lõpetamise põhjus.....	46
Tabel 51. Tartu Tööhõiveameti kaudu töö otsimise tulemuslikkus	47
Tabel 52. Võimalused tööd leida	47
Tabel 53. Millistel tingimustel lähete tööle	48
Tabel 54. Millega peamiselt tegelete, kui ei tööta?.....	48
Tabel 55. Ressursid ja oskused, mis on varasemalt aidanud toime tulla ja praegu kasutate?	49
Tabel 56. Hinnang majanduslikule olukorrale	49
Tabel 57. Sissetuleku suurus ja allikad	50
Tabel 58. Millise sissetuleku summa korral Te ei peaks kitsikust tundma?	50
Tabel 59. Toimetulekutoetuse taotlejad/saajad. Raha kõrvalepanek maksude maksmiseks, "jah" vastuste osakaal.....	51
Tabel 60. Kas on kunagi taotlenud/saanud toimetulekutoetust?.....	51
Tabel 61. Ühekordse sotsiaaltoetuse taotlemine/saamine?.....	52
Tabel 62. Toimetulekutoetuse taotlemine ja leibkonna eelmise kuu sissetulek (kroonides) kokku.....	52
Tabel 63. Toimetulekutoetuse saajate leibkonna suurus (liikmete arv).....	52
Tabel 64. Töötamine ja toimetulekutoetuse vajadus (absoluutarvud)	53
Tabel 65. Kulutused leibkonna kohta 2006. a. veebruaris	53
Tabel 66. Tulud, kulud (sh eluasemekulud) kuus, küsitletud veebruar 2006, võrdlusandmed Tartumaa kohta 2005.a. keskmine.....	54
Tabel 67. Pangakaadi olemasolu	55
Tabel 68. Rahaliste kohustuste, laenude jms olemasolu	56
Tabel 69. Keskmine laenu (kohustuste) summa	56
Tabel 70. Sissetuleku kasutamine, arveldamise moodused	56
Tabel 71. Kulude üle arvepidamine	57

Tabel 72. Kas vastaja paneb sissetulekust maksude maksmiseks vajaliku summa kõrvale?	57
Tabel 73. Kas igapäevaste kulude tegemiseks on planeeritud kindel päeva või nädalasumma?.....	57
Tabel 74. Sissetulekud ja väljaminekud tasakaalus?	58
Tabel 75. Kas võttis jooksva kuul (märts 2006) eelarve tasakaalus hoidmiseks laenu?	58
Tabel 76. Laenu võtmine jooksva kuul toimetulekuks (märts 2006)	58
Tabel 77. Kas toetate võimalusel kedagi?.....	58
Tabel 78. Kas keegi on leibkonnast töövõimetu või puudega?.....	59
Tabel 79. Kas puudega perekonnaliikmele on määratud hooldaja?.....	59
Tabel 80. Puude või töövõimetusega seotud lisakulud	60
Tabel 81. Tervise enesehinnang (kuidas Te hindate oma tervist?).....	60
Tabel 82. Arstiabi kättesaadavus.....	61
Tabel 83. Kas kellelgi perekonnas on sõltuvusprobleeme?	61
Tabel 84. Erinevate teenuste vajadus ja nende rahuldamine. Üürivõlglaste (kokku 44 intervjuud)	62
Tabel 85. Erinevate teenuste vajadus ja nende rahuldamine. Üürimaksjad (kokku 46 intervjuud)	63
Tabel 86. Milliste vajaduste rahuldamiseks teeks täiendavaid kulutusi piisava sissetuleku korral? Üürivõlglaste	64
Tabel 87. Milliste vajaduste rahuldamiseks teeks täiendavaid kulutusi piisava sissetuleku korral? Üürimaksjad	64
Tabel 88. Muud vajadused, mida piisava sissetuleku korral tänasest paremini rahuldaks	65
Tabel 89. Millist abi on tegelikult vaja paremaks toimetulekuks. Üürivõlglaste	65
Tabel 90. Millist abi on tegelikult vaja paremaks toimetulekuks. Üürimaksjad	66
Tabel 91. Millist abi Te tegelikult vajaksite et toime tulla? Muud abi liigid.....	66
Tabel 92. Toetatud elamise sihtgrupid Rootsis (Sahlin, 1999).....	71
Tabel 93. Eluaseme ja hoolduse perspektiiv (Edgar, Doherty, Mina-Coull, 2000).....	73
Tabel 94. Toetatud elamise kontiinum (Munn, 1996)	73
Tabel 95. Isikule orienteeritud ja kohale orienteeritud toetusepakkumine	74
Tabel 96. Toetatud eluasemed Suurbritannias (Aldridge, 1999)	75
Tabel 97. Toetatud elamine Rootsis (Sahlin, 1999).....	76
Tabel 98. Toetuse liigitus, Suurbritannia (DSS, 1998, Edgar, Doherty, Mina-Coull 2000 vahendusel)	78
Tabel 99. Jõustamine füüsilises, isiklikus (personaalses) ja sotsiaalsfääris.....	80

Jooniste loetelu

Joonis 1. Rahuolu elamistingimustega	42
Joonis 2. Eelmisest töökohast lahkumise põhjus	46

SISSEJUHATUS

Levinud liigituse kohaselt jaotuvad kodanike õigused kolmeks — tsiviil-, poliitilised- ja sotsiaalsed õigused (Marshall, 1963). Õigus eluasemele on sotsiaalsete õiguste seas tähtsal kohal, kuid tema käsitus, kas universaalne või seotud teatud tingimustega, on riigiti erinev. Kui õigus eluasemele on garanteeritud vastavate sätetega põhiseaduses, siis on selle kindlustamine ulatuslikum ja elluviimine kõige järjekindlam. Kui tegu on konkreetsetes seadustes sätestatava õigusega ning seda tagatakse kitsama (sotsiaal)poliitika kaudu, siis pole antud õiguse kindlustamine üldjuhul nii ulatuslik, kui esimese käsitusviisi puhul (Homelessness in Europe, 2003). Eesti Põhiseaduses on välja arendatud sotsiaalsete põhiõiguste minimaal-kontseptsioon (Merusk, Narits, 1998). Universaalsete õiguste loetelu, mis peaks olema tagatud kõigile Eesti elanikele, on lühike. Ainsa üldise õigusena garanteerib Põhiseadus õiguse tervise kaitsele. Põhiseaduse sotsiaalsete põhiõiguste loetelus ei ole nimetatud õigust eluasemele. Kuigi eespool nimetatud autorid toonitavad Eesti riigikorralduse alusena Põhiseaduse paragrahv 10 sisalduvat sotsiaalriigi või sotsiaalriikluse ideed, märgivad nad ka, et riik saab täita oma kohustust talutavate elutingimuste loomisel ainult olemasolevate materiaalsete võimaluste piires. Samas peame endale aru andma, et Eesti oludes on eluasemevajadus üks baasilistest vajadustest, selle olemasolu on mitte ainult inimväärse elu eelduseks, vaid elu (eksistentsi) eelduseks üldse.

Kuigi Põhiseadus ei viita otseselt eluasemevajadusele ja ei käsitle selle kindlustamist, ei ole võimalik näiteks õigust tervise kaitsele tagada ilma, et oleks lahendatud eluasemega kindlustamise küsimus. Veelgi enam, tervise või tervise kaitse tagab mitte lihtsalt eluase vaid hea kvaliteediga eluase. On kahetsusväärne, et elamuõigust käsitletakse meil täielikult lahus sotsiaalhooldusõigusest (Tavits, 2006). See võib olla põhjendatud õiguse struktuuri seisukohast, kuid ei ole otstarbekas hoolekande korraldamise aspektist. Arvesse tuleb võtta järgmisi kaalutlusi:

Esiteks

Sotsiaalsete õiguste kindlustamine tähendab praktikas teatud normide kehtestamist ja täitmist. Need normid kehtestab seadus. G.Tavits (2006, lk 117) tõdeb, et kuigi seadused ei sätesta kõiki või paljusid sotsiaalse elukorralduse hädapäraseks toimimiseks vajalikke norme, annavad nad volitused nende normide kehtestamiseks omavalitsustele. Seega loetakse õiguse aspektist vaadatuna põhiseaduslikud (sotsiaalsed) õigused Eestis garanteerituks. Sotsiaalhoolekande seadus (RT I 1996 49 953 jt) annab kohalikele omavalitsustele (KOV) elumuprobleemide lahendamiseks suure vabaduse. Seaduse paragrahvi 4 kohaselt võib KOV isikule või perekonnale, kes ise ei ole suuteline ega võimeline endale või oma perekonnale eluruumi tagama eluasemeteenuse korras pakkuda kasutamiseks munitsipaaleluruumi. Seadus kasutab eespool nimetatud paragrahvi all ka mõistet sotsiaaleluruum. Seda ei defineerita (st sotsiaaleluruumi mõiste defineerib iga KOV eraldi, tal on ka sotsiaalkorteri andmise ja kasutamise korra kehtestamise õigus). Seaduse mõte on, et sotsiaalkorteri staatus antakse kindlate tunnustega munitsipaaleluruumile. Kuid seadus ei keela munitsipaalpinna puudumisel, või kui olemasolevate munitsipaaleluruumide eluasemeteenuse vajajate kasutusse andmine pole otstarbekas, korraldada hoolekande subjektiks olevale isikule elumuteenuse osutamist, kasutades turul vabalt pakutavaid eluruume. Seega võib KOV esineda eluasemeturul teenuse vajaja esindajana ja luua tingimused, et isik saaks kasutada vabaturul pakutavat hüve (korteri) sotsiaalkorteri üürimiseks kehtestatud tingimustel. Paraku on just selles kohas

tekkinud lõhe teooria ja hoolekande praktika vahel. Munitsipaaleluruumide hulk on piiratud ja konkreetne suurus — 19 000 eluruumi 2006. a alguses. Opereerides ainult selle numbriga on omavalitsuste enamusel võimalik väita, et vabu elurume eluasemeteenuse vajajatele ei ole pakkuda. Samal ajal on kõikidest eluruumidest Eestis 2000. a rahvaloenduse andmetel kasutuses ainult 85%, 5% on reservis ja 10% kasutamata. Objekttiivne situatsioon nõuab, et on vaja teha pingutusi turul vabalt pakutavate eluruumide senisest paindlikumaks kasutusse võtmiseks.

Teiseks

Põhiseadus sätestab täna üsna otseselt riigi kohustuse anda kodanikele abi vanaduse, töövõimetuse, toitjakaotuse ja puuduse korral. Hoolekande seisukohalt ei ole loetletud asjaolud võrdse kaaluga. Vanadus ja toitjakaotus ei tähenda automaatselt töövõime, st sissetulekute hankimise võime, kaotust, see võib sõltuvalt indiviidist ja tema oskustest ning võimetest toimuda väga erinevatel vanusehetkedel. Pealegi on Eesti riik ratifitseerides Euroopa Sotsiaalharta (kehtiv 2000. a) ja Euroopa Sotsiaalkindlustuse koodeksi (kehtiv 2005.a) lubanud kindlustada nimetatud kahele isikutegrupile standardse sissetuleku taseme. Kuid töövõimetus tähendab üldjuhul üheaegselt nii sissetulekute kadu kui ka tavapärasest suuremat kulutusvajadust. St nõuab eelnevast teistsugust käsitlust. Mõiste “puudus” on eesti keeles majanduslikust vaatenurgast kasutuses vaesuse sünonüüm. Esmase lahendina puudusest välja pääsemiseks pakutakse tihti erakorralise abi andmist, kuid esiteks enamikus omavalitsustes ei ole sellise abi andmine selgete reeglitega sätestatud. Tartu on üks väheseid omavalitsusi, kus vastav volikogu määrusega kehtestatud kord on olemas. Teiseks, paljudel juhtudel ei ole erakorralise abi andmine isikule toimetulekuvõime taastamiseks piisav. Kui isik on näiteks pikaajaliselt kodutu (tänaval või varjupaigas pikemalt kui 1 a või on kaotanud eluaseme 1 a jooksul mitu korda), siis pole isiku seisukohast tegemist mitte ainult erakorralise vaid ka kroonilise või pikaajalise probleemiga ja mitte erakorralise vaid püsiva abi vajadusega. Seega ei ole eluasemeteenuse osutamise aspektist Põhiseaduses toetusvajadust omavateks tunnistatud grupid ühesugused.

Kolmandaks

Põhiseadus määrab kindlaks (§ 10) Eesti riigi- ja ühiskonnakorralduse alusena sotsiaalriikluse idee. Selle idee tõlgitsused on väga erinevad, ka mõnevõrra vastuolulised. Juriidilised tõlgitsused (Annus ja Aaviksoo, 2002; Tavits, 2006) selgitavad seda ideed, kui riigi kohustust toimida sotsiaalselt. St kodanike sotsiaalseid õigusi tuleks käsitleda tasakaalustatud moel — kedagi ei diskrimineeritaks teiste arvel ning toimuks liikumine nende õiguste täielikuma rahuldamise suunas. R. Maruste (1997) seisukoha järgi on sotsiaalsete õiguste käsitlemine põhiõigustena, mis annaks inimesele aluse õiguslikult nõuda riigilt teatud sotsiaalseid teenuseid, küsitav. “See küsimus ei ole õiguslik-konstitutsiooniline, vaid sotsiaal-poliitiline”, märgib Maruste (lk.72). Sotsiaal-poliitilise käsitluse tulemuseks on sotsiaalpoliitika (Sozialpolitik). Nähtus, mis sõltub suurel määral kolmest asjaolust: esiteks rahvuse ajaloolis-kultuuriline taust, teiseks kasutatavate ressursside hulk ja kolmandaks ühiskondlik-poliitilised eelistused. Kuid erinevalt sotsiaalpoliitikast ei ole Eesti hoolekandepoliitikas alarahastatuse tõttu täna ainsaks päevakajaliseks küsimuseks ühtede või teiste gruppide eelistamine vms, vaid ühtede või teiste vajaduste rahuldamise määr. Inimvajadused on hästi või halvasti hierarhiseeritud (Maslow, 1943) ning esmavajaduste rahuldamatajätmist ei saa kompenseerida mittepõhivajaduste rahuldamisega. Seega ei saa füüsiliste põhitarvete hulka kuuluvate toidu, eluaseme ja tervise puudust kompenseerida vaimsete põhitarvete (koolitus, vaba aeg ja puhkus, turvalisus) või kõrgemate tarvete rahuldamist võimaldavate ressursside pakkumisega. Samuti ei saa sotsiaalpoliitikas aktsepteeritud lähenemist täna hoolekandesse üle kanda,

teatud vajaduste rahuldamatajätmist ja nende lükkamist homsele päevale ei saa põhjendada hetke ressursipuudusega või teistsuguste eelistustega.

Neljandaks, sotsiaalriikluse aluseks olev katoliku sotsiaaleetika põhimõte sisaldab endas olemuslikult õigust pöörduda madalama avaliku võimu tasandi poolse probleemilahenduse puudumisel kõrgema tasandi poole. See, subsidiaarsuspõhimõttele toetuv järkjärguline lahendi leidmise tee, peab võimalikuks, et emba-kumba, kas madalamal tasandil puuduvad lahenduseks ressursid või ei ole lahendus majanduslikult otstarbekas. Esimesel juhul on erineva tasandi võimuorganite dialoogis vajalik leida lahendus ressursside hankimiseks, teisel juhul aga otstarbekas (efektiivne) teenuste korraldamise vorm.

Umbes kahekordne erinevus sotsiaalhoolekande kulutustes ühe elaniku kohta Eestis (Rahandusministeeriumi andmed) näitab suhteliselt suurt lõtku valdkonna finantseerimisel. Kui väikestel omavalitsustel võib olla raskusi tasakaalu leidmisel erinevate vajaduste rahuldamisel, siis see ei ole argumendiks 10 tuhande elanikuga ja suuremate Eesti omavalitsuste jaoks.

1. SOTSIAALELUASE JA SELLE TAOTLEJAD

1.1 Sotsiaaleluruum — mõiste ja kogus (arv)

20 aastat tagasi, täielikult riigi poolt kontrollitud eluasemesüsteemi kasutamise olukorras, olid Eesti elamumajandusele iseloomulikud järgmised probleemid:

- 1) Süsteem oli ühiskonna jaoks tervikuna kulukas (avalikest vahenditest elamuehituse osa oli põhjendamatult suur ja avaliku elamufondi haldamine toimus üle jõu käiva subsideerimise abil);
- 2) Nõudmine ja pakkumine lahkes esmase elamispinna vajaduse rahuldamise järel, s.t avaliku sektori poolt pakutavate eluruumide struktuur ei vastanud alates 1980. aastatest järjest rohkem elanike poolt soovitudle;
- 3) Eluruumide ehituse ja haldamise kvaliteet oli madal.

Süsteemi puudused tulenesid ebaefektiivselt tsentraliseeritud majandussüsteemist, turusuhete puudumisest, avaliku sektori ülepaistatud mahust ja avalikule omandile iseloomulikust omaniku-poolse kontrolli ja vastutuse puudumisest ressursside (eluruumide) otstarbeka kasutamise üle.

10 reformiaastaga, 1994–2004, tekitati elamusektoris turusuhted ja turg funktsioneerib, omand jaotub suure hulga üksikisikute kätte, domineerib omanikuasustus, haldamine on detsentraliseeritud, toimub nõudluse ja pakkumise kohandumine. Kuid turg ei ole kunagi probleemitu, eluruumide nõudluse ja pakkumise regionaalne ja sektoraalne (omandusse antav või üürieluase, erineva kvaliteedi ja hinnaga jm sektorite lõikes eristatav eluase) jaotus pole kooskõlas ühiskonna tänaste vajadustega. Vanade probleemide asemele on tekkinud uued ja nii nagu ei suutnud elamumajanduses tõrgeteta toimida totaalne individuaalseid vajadusi eirav plaanimajandus, nii ei saa me täna väita, et *laissez faire* elamusüsteem suudab rahuldada kõiki individuaalseid ja ühiskondlikke taotlusi.

Kuigi avalik elamusektor on suurel määral muutunud, on probleemid, millega maadeldakse, sisu poolest samad, mis nad aastakümneid tagasi olid:

- 1) Alles on jäänud eluruumide ehituse ja haldamise subsideerimise vajadus. S.t potentsiaalsed üürnikud ei suuda tänaste turutingimuste kohaselt tasuda turul pakutavate eluruumide ostu või üürikuluseid, vahel pole võimalised katma isegi mitte kasumitaotluseta välja üürivate munitsipaalpindade jooksva haldamise eest;
- 2) Nõudlus ja pakkumine lahknevad endiselt — vajadus on väikeste madala üüriga (odavate) eluruumide järele, mida avalikul sektoril pole piisavalt kasutada ja mida erasektor ei paku ning püüab asendada kallimate ja ebaökonomsematega (suurem üld- ja kasuliku pinna suhe);
- 3) Eluruumide haldamise kvaliteet ei vasta elanike (tarbijate) ootustele, remondi ja hooldusfirmadel puudub huvi väiketarbijate (elamu- ja korteriühistud) teenindamise vastu;
- 4) Eluruumide jaotamise süsteem on jäik ja vähedünaamiline. Majanduslikult halvasti hakka-ma saavate inimeste toetussüsteem (toimetulekutoetus) on ametliku hinnangu kohaselt (Hoolekande kontseptsioon, 2004) ebapiisav ja ei taga minimaalset eluga toimetulekut. Sotsiaalselt toimetulematute abi (rehabilitatsioon) puudub või on mittekompleksne ja seetõttu vähetulemuslik;
- 5) Eestis puudub klassikaline mittetulunduslik üürieluruumide segment, seetõttu on lahenduste hulk, mida saavad kasutada abivajajad oma toimetulekuvõime parandamiseks, suhteliselt piiratud.

Üürikorterite sektorist (13% asustatud eluruumidest, 12% kõigist tavaeluruumidest 2000.a.) on suurem osa kasumit taotleva sektori valduses (eräüürikorterid 10% kõigist eluruumidest) ja väiksem osa kasumit mitte taotleva (riigi- ja munitsipaaleluruumid, 3%) sektori käsutuses. Nagu eelnevast arutelust selgus, eristab seadusandlus tavalisi munitsipaalelurume (kasumitaotlusega või kulude katmise põhimõttel väljaüürimiseks) ja sotsiaalelurume (väljaüürimiseks isikutele kes Sotsiaalhoolekande seaduse mõttes ise ei ole suutelised ja võimelised endale eluruumi tagama). Formaalselt paljud omavalitsused eristavadki oma elamufondi hulgast sotsiaalelurume, kuid sisulises mõttes ei ole alati võimalik ühte teisest eristada.

Tabel 1. Eluruumide jaotus liigi ja kasutuse järgi 2000.a.

Eluruumi liik ja kasutus	Eesti	Tartu
<i>Kokku eluruumidena kasutuses või kirjas</i>	628615	44170
Tavaeluruumid	617399	41862
Asustatud	537907	38777
Asustamata	37438	1569
Reservis	29043	815
Kasutus teadmata	13011	701
Mittetavaeluruumid	1031	26
Majutusruumid	6205	1967
Eluruumi tüüp teadmata	3980	315

Kuigi 2000.a. ei olnud Eestis omandireform veel täiesti lõppenud, saab tollase andmestiku põhjal hinnata mõningaid üldisi eluruumide kasutamise proportsioone. Eestis tervikuna oli avaliku sektori omanduses 3%, Tartus 2%, eluruumidest. Käibest väljas (asustamata või reservis) oli 10% kõigist Eesti eluruumidest, Tartus oli seoses suhteliselt kõrge nõudlusega kasutusest väljas olevate eluruumide osa keskmisest 2 korda väiksem (5%).

Ühelt poolt ei suutnud 5 aastat tagasi turg leida otstarvet igale 10le eluruumile, Tartus igale 20ndale. Samal ajal oli ja on nõudlus eluruumide järele olemas, munitsipaalkorterite taotlemisel on nõudlus pakkumisest märgatavalt suurem. Tänapäevaks on avaliku sektori eluruumide arv võrreldes 2000 aastaga ca 1/3 võrra vähenenud ning pinge nende kasutuse osas on suurem kui 5 aastat tagasi (tabel 2).

Tabel 2. Eluruumide arv (tuhat) omaniku järgi 2000–2005.a.

Aasta	Omanikud kokku	Avalik sektor	Riik	KOV	Erasektor
2000	621.2	37.3	6.2	31.1	583.9
2001	621.9	24.9	6.2	18.7	597.0
2002	622.5	24.9	6.2	18.7	597.6
2003	623.6	25.0	6.2	18.7	598.7
2004	626.1	25.0	6.3	18.8	601.0
2005	629.2	25.2	6.3	18.9	604.0

Tavalise munitsipaaleluruumi vajajana käsitletakse tänapäeval kõige sagedamini tagastatud eluruumide üürnikke, seda eelkõige juhul kui üürikorter vabastatakse kohtu otsuse alusel uue munitsipaaleluruumi vastuandmise tingimusel ja üürnik ei kvalifitseeru sotsiaaleluruumi vajajaks. Allakirjutanule pole teada, et munitsipaalkorterite väljaüürimisest teenitakse kasumit, kuigi iseenesest seadus seda ei keela.

Tabel 3. Sotsiaalkorterite või pindade arv maakonniti, 1999–2005 (aasta lõpu seisuga)

Maakond	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
<i>Kokku</i>	<i>1 448</i>	<i>1 682</i>	<i>2 233</i>	<i>2 653</i>	<i>3 224</i>	<i>3 439</i>	<i>3 584</i>
Tallinn	837	880	895	945	983	978	1022
Harjumaa	11	16	15	10	10	43	109
Hiiumaa	-	-	10	9	10	10	10
Ida-Virumaa	-	-	-	-	301	332	377
Jõgevamaa	10	13	11	14	23	33	27
Järvamaa	99	101	100	158	204	222	226
Läänemaa	53	26	45	40	70	76	76
Lääne-Virumaa	98	145	168	184	139	168	185
Põlvamaa	11	13	13	12	16	28	27
Pärnumaa	64	101	114	164	108	105	108
Raplamaa	-	40	48	47	84	123	145
Saaremaa	5	4	9	30	60	60	64
Tartumaa	258	316	765	899	1 015	1 046	992
Valgamaa	-	2	2	42	88	95	103
Viljandimaa	2	25	37	49	54	49	55
Võrumaa	-	-	-	50	59	71	58

Allikas: Sotsiaalministeerium

Sotsiaaleluruumide suhtes rakendatakse üldiselt kahte tingimust:

- 1) Sotsiaaleluruumi hallatakse kasumivabal põhimõttel;
- 2) Sotsiaaleluruum on mõeldud eluasemeteenuse vajajale (Sotsiaalhoolekande seaduse mõttes).

Seega on nimetatud eluruumide kasutuse sotsiaalne suunitlus idee mõttes küllalt tugev, kuid sisu (definiitsioon) on ebamäärane ja sellest tulenevalt ka sotsiaaleluruumide vajaduse hindamine keerukas. Ainsana on pilt stabiilsem Tallinnas, kus sotsiaaleluruumide arv on kasvanud, kuid suhteliselt aeglaselt tempos. Maakondades toimuva sotsiaalkorterite arvu suurenemise kohta (tabel 3) on aga võimatu öelda, kas see näitab vajaduste kasvu, või toimub lihtsalt munitsipaalkorterite ümbernimetamine sotsiaalkorteriteks ja nende kasutuses (üürnikes) olulist muutust samal ajal ei toimu.

Eluase on üks osa normaalseks eluks vajalikust hüvedest, sotsiaalhoolekande mõttes on eluasemeteenus järelikult üks osa teenuste kompleksist, mis kindlustab isiku toimetuleku.

Eluasemeteenus on üks osa tervest teenusekompleksist institutsionaalse hoolekande korral (hooldekodu või erihooldekodu, lastekodu, rehabilitatsioonikeskus jt). Teistel juhtudel (kompleksis munitsipaal- või sotsiaalkorter koos koduhooldusega) on isiku üldine teenuse-tarve väiksem. Selline erinevate teenuste põimumine toimub üldjuhul isikute jaoks, kes elavad sotsiaalmajades. Selline seostatud teenustel põhinev lähenemisviis on juurutamisel Tallinnas. Antud juhul on oluline isiku kuulumine teatud sotsiaalsesse gruppi, kes vajab tuge või rehabilitatsiooni (kinnipidamiskohast vabanenu, lastekodulaps vms).

Kolmandatel juhtudel ei pruugi isiku teenusevajadus olla väga suur, kuid oluline on püsiv kontakt teatud tugistruktuuriga (näiteks vaimse puude või vaimuhaigusega isikud, kelle jaoks riik rahastab toetatud elamise teenust).

Eluasemeteenust võib pakkuda ka üksiku eraldiseisva teenusena juhul, kui isiku sissetulek on stabiilne ja kindlustab minimaalse toimetuleku. Eluruumi üürile andmine isikule, kes ise ei ole suuteline ja võimeline seda endale kindlustama, ei nõua otseselt samaaegselt sotsiaalteenuste pakkumist. Munitsipaalpinna vajadus võib seonduda isiku madalate sissetulekutega, mis ei luba tal korterit eraüüriturult saada. Selline lähenemisviis on kasutuses Tartu linnas sotsiaal-eluruumide vajajate piiritlemisel. Antud juhul hinnatakse eelkõige isiku või leibkonna majanduslikku ja sotsiaalset toimetulekut ja võimalusi eraüüriturul hakkama saada. Kuid kui sissetulek ei ole piisav või püsiv, siis suure tõenäosusega ei ole ta võimeline hakkama saama vabal eluasemeturul. Juhul kui sotsiaalabi (toimetulekutoetuse) vajadus on pikemaajaline (rohkem kui 6 kuu jooksul aastas), siis on isiku hakkamasaamine Eesti tänastes oludes küsitav ka tema elamisel munitsipaalkorteris.

Kahe lähenemisviisi (Tallinna ja Tartu) erinevusi kirjeldavad järgnevad lõigud Tallinna munitsipaaletururuumide üürileandmise korrast ja Tartu sotsiaaleluruumide üürileandmise korrast.

Tallinn:

Asustamata eluruumide jaotamisel linnaosade valitsuste vahel lähtutakse eluruumi üürimist taotleva isikuna linnaosade valitsustes arvele võetud isikute arvust ning taotlemise põhjustest ja asustamata eluruumide arvust ning varustatuse ja heakorra tasemest.

Eluruumi üürimist võivad taotleda järgmised isikud:

Kelle suhtes on kohtule esitatud hagi nende väljatõstmiseks Omandireformi aluste seaduse alusel tagastatud eluruumist seoses sellega, et:

1. Üüritud eluruum on vajalik üürileandjale või tema perekonnaliikmele tingimusel, et üürileandja või tema perekonnaliikme kasutuses ei ole Tallinna linna territooriumil samaväärset eluruumi või nad ei ole seda võõrandanud pärast elamu tagastamist või nad ei ole vahetanud enne elamu tagastamist üürnikuga eluruumi kasutamise õigust;
  2. Üüritud eluruum on muutunud varisemisohtlikuks enne tagastamist või üürileandjast sõltumatutel asjaoludel;
  3. Üüritud eluruum on välja arvatud eluruumide hulgast seoses ümberehitamisega mitteiluruumiks või füüsilise kulumise tõttu või kui see remondi käigus ei jäänud alles, oluliselt vähenes või suurenes.
- Kes kasutavad üürilepingu alusel eluruumi, mis on tagastatud Omandireformi aluste seaduse kohaselt tingimusel, et eluruumi kasutamist on alustatud enne selle tagastamist;
  - Kes peavad linnavolikogu poolt moodustatud elamuvaidluskomisjoni otsuse alusel nende poolt üürilepingu alusel kasutatava eluruumi vabastama;

- Orvud ja vanemliku hoolitsuseta isikud, kes pöörduvad tagasi endisesse elukohta lasteasutustest, sugulaste, eestkostjate või hooldajate juurest, samuti peale õppimist õppeasutuses, kui endisesse eluruumi asumine on võimatu;
- Kes kasutavad tööandja eluruumi üürilepingu alusel Tallinnas asuvat, kehtestatud korras tööandja eluruumiks tunnistatud eluruumi;
- Kes on Tallinna linnas asuva eluruumi, mis kuulub lammutamisele seoses maa sundvõõrandamisega või kasutusõiguse lõpetamisega munitsipaalvajadusteks, omanikud;
- Kes on Tallinna linnas asuva eluruumi, mis kuulub lammutamisele seoses maa sundvõõrandamisega või kasutusõiguse lõpetamisega munitsipaalvajadusteks, üürnikud;
- Kelle suhtes on kohtule esitatud hagi nende väljatõstmiseks riigi või munitsipaalomandis olevast eluruumist põhjusel, et üürilepingu ese on välja arvatud eluruumide hulgast seoses ümberehitamisega mitteleuruumiks või füüsilise kulumise tõttu või kui see remondi käigus ei jäänud alles, oluliselt vähenes või suurenes;
- Kelle üürilepingu alusel kasutatav Tallinna linnale kuuluv eluruum on vääramatu jõu tagajärjel muutunud kasutuskõlbmatuks;
- Kes on vabanenud kinnipidamiskohast, kui endisesse eluruumi asumine on võimatu;
- Kes kasutavad üürilepingu alusel Tallinna linnale kuuluvat varisemisohtlikku eluruumi;
- Teistel mõjuvatel põhjustel.

Eluruumi üürimist võivad taotleda eelnevalt loetletud isikud, kelle alaline elukoht on Tallinnas, st kelle isikuandmed on või olid kantud viimati Tallinna linnaosades peetavate rahvastiku arvestuse andmete hulka. Erandina võivad eluruumi üürimist taotleda isikud, kes ei vasta eelnimetatud tingimustele, kuid on seotud Tallinnaga oma töö- või elukoha või muu olulise asjaolu tõttu.

Tartu:

Tartu Linnavolikogu 29. juuni 2000.a. määrusega nr 28 kinnitatud "Sotsiaaleluruumide üürileandmise korra" p 2.2 alusel võivad eluasemeteenuse vajajana arvele võtmist taotleda isikud, kelle elukohana Eesti rahvastikuregistris on registreeritud Tartu linn ning:

- Kes ebapiisavate füüsiliste võimete või psüühiliste erivajaduste tõttu ei ole võimelised tagama endale või oma perekonnale eluruumi kasutamise võimalust;
- Kes oma materiaalse seisundi tõttu ei suuda tagada endale või oma perekonnale eluruumi kasutamise võimalust.

Kuigi eespool toodud tabel 3 näitab sotsiaaleluruumide arvu kasvu, ei tõmba valdav osa omavalitsusi selget piiri munitsipaal- ja sotsiaaleluruumide vahele. Suurematest omavalitsustest eristas Tallinna ja Tartu kõrval ka Pärnu 2003 aastani sotsiaalelurume, kuid loobus siis selle definitsiooni kasutamisest. Põhjenduseks toodi sisulise erinevuse puudumine kahe kategooria vahel.

Järgnev sotsiaaleluruumi taotlejate kirjeldus põhineb intervjuudel 124 sotsiaaleluruumi taotleva isikuga 2003. aastal (kokku oli sotsiaaleluruumi taotlejaid sel hetkel 167). Mõnes tabelis on võrdluseks toodud samal aastal 25 Pärnus sotsiaaleluruumi taotlejaga tehtud intervjuud. Intervjuud on töödeldud induktiivse sisuanalüüsi meetodil, lihtsustades esimesel etapil andmestikku ja koondades teisel etapil välja uurimisülesandega liituvad väljendid. Töö teisel etapil rühmitati sarnase tähendusega väljendid alamkategooriatesse ja moodustati põhikategooriad.

1.2 Sotsiaaleluruumi taotlejate üldiseloostus

Sotsiaaleluruumi taotlejad kui grupp eristub üldpopulatsioonist väga teravalt, tegemist on marginaalse grupiga.

Sotsiaaleluruumi taotlejate hulgas on ülekaalus mehed (k.a mehed koos lapsega, 52%) naised (k.a naised lapse või lastega) on 41% ja perekondi on vähem (7%). Leibkonna suuruse järgi domineerivad üksikud (Tartus 61%, Pärnus 71%), ka lastega leibkondade seas on suurim arv leibkondi 1 lapsega (Tartus 57% lastega leibkondadest).

Tabel 4. Sotsiaaleluruumi taotlevate leibkondade (Tartu, Pärnu 2003.a.) koosseis võrrelduna Eesti keskmisega (2000.a. rahvaloendus) (%)

Leibkonna-liikmete/laste arv	Eluruumi taotlejad Tartus leibkonna suuruse järgi	Eluruumi taotlejad Pärnus leibkonna suuruse järgi	Leibkonnad liikmete arvu järgi, 2000.a. rahvaloendus	Eluruumi taotlejad Tartus laste arvu järgi	Leibkonnad laste arvu järgi, 2000.a. rahvaloendus
0	...	...	...	77	67
1	61	71	34	13	19
2	13	8	28	5	11
3	15	13	19	1	3
4	2	0	13	2	1
5	2	4	4	-	-
6+	7	4	2	2	-

Tabel 5. Sotsiaalkorteri taotlejate deklareeritud sissetulek leibkonna kohta (Tartu linn) (arv / %)

Püsiv sissetulek leibkonna kohta	Leibkonna suurus (inimest)					
	1	2	3	4	5	6+
0	19/25%	2/12%	-	-	-	-
<500	10/11%	-	-	-	-	-
500–1000	17/19%	1/6%	-	-	-	-
1000–1500	32/35%	6/39%	3/27%	-	-	-
1500–2000	12/13%	4/25%	3/27%	-	-	-
2000–2500	1/1%	2/12%	3/27%	-	1/100%	-
2500–3000	-	1/6%	2/19%	1/100	-	-
3000–3500	1/1%	-	-	-	-	4/100%
3500+	-	-	-	-	-	-
Kokku (arv / %)	91/100%	16/100%	11/100%	1/100%	1/100%	4/100%

Sotsiaaleluruumi taotlejad eristuvad ülejäänud rahvastikust madala sissetuleku poolest. 17% taotlejatest puudub igasugune püsiv sissetulek, peamine sissetulekute allikas on sotsiaalkindlustus (vanadus- või rahvapension, töövõimetuspension) või sotsiaalabi (mitmesugused puuetega inimeste toetused, laste- ja peretoetused, toimetulekutoetus, vältimatu- ja kriisiabi)

Eespool toodud andmeid on võimalik mitmel moel interpreteerida (sissetulek leibkonnaliikme kohta, sissetulekute võrdlus riigi keskmisega jne) Seda pole momendil tehtud, sest erinevus tavalistest (keskmistest) sissetulekutest on niigi ilmne.

Tuleb ära märkida kahte momenti:

1. Ühe liikmega leibkondade seas on suur püsiva sissetulekuta isikute osa (17% puudub igasugune püsiv sissetulek, k.a. sissetulek sotsiaalabist);
2. Suuremate leibkondade sissetulek 1 isiku kohta on väike (1, 2, 3 liikmeliste leibkondadega võrreldes). See on seotud sellega, et suuremad leibkonnad on lasterikkad perekonnad, kelle sissetulek tuleb sotsiaalabist.

Sotsiaaleluruumi taotlemise põhjused:

Isiku arvele võtmise aluseks sotsiaaleluruumi taotlejana on vastavalt Tartu Linnavolikogu 29. juuni 2000.a määrusega nr 28 kinnitatud "Sotsiaaleluruumide üürileandmise korrale":

- 1) Ebapiisavad füüsilised võimed või psüühilised erivajadused, mille tõttu ei ole võimeline tagama endale või oma perekonnale eluruumi kasutamise võimalust;
- 2) Materiaalne seisund, mille tõttu ei suuda tagada endale või oma perekonnale eluruumi kasutamise võimalust.

Analüüsitavast 124 juhtumist oli eluruumi vajajana arvelevõtmise põhjuseks:

- Ebapiisavad füüsilised võimed või psüühilised erivajadused — 13 juhtumit (11%);
- Materiaalne seisund, mille tõttu ei suuda tagada endale või oma perekonnale eluruumi kasutamist — 45 juhtumit (36%);
- Ebapiisavad füüsilised võimed või psüühilised erivajadused ja materiaalne seisund, mille tõttu ei suuda tagada endale või oma perekonnale eluruumi kasutamist — 66 juhtumit (53%).

Sellest loetelust on näha, et majanduslikud ja sotsiaalsed tegurid põimuvad ja on koosmõjus toimetulematuse ning toetuse vajaduse põhjustajaks sh eluruumi hankimisel.

Põhiosa arvele võetud isikutest oleksid klassikalises mõttes (ETHOS klassifikatsioonikodutuse ja eluasemepuuduse klassifikatsioon, mis eristab peavarju puudumise, kodutuse, ebakindla eluaseme ja füüsilises või sotsiaalses mõttes sobimatu eluaseme tõttu, vt <http://www.feantsa.org>) kas kodutud või varjatult kodutud.

Neil kas

- Puudub elukoht ja ööbivad varjupaigas või rehabilitatsiooniasutuses;
- Puudub elukoht ja ööbivad juhuslikes kohtades (kuurid, trepikojad);
- Puudub elukoht ja otsivad öömaja tuttavate-sugulaste juures;
- On eluruum, kuid pole kehtivat üürilepingut ja omanik nõuab eluruumi vabastamist;
- On eluruum (munitsipaal- või eraomanikule kuuluv) kuid see on avariiline, elamis- kõlbmatu vms;
- On eluruum (munitsipaalpind), kuid sellel lasub väljatõstmist võimaldav üürivõlg, mida omanik sisse nõuab.

Mõningase erandi selles loetelus moodustasid 2003.a. (liikumis)puudega isikud, kellel oli olemas (vanemate) eluruum, kuid nad soovisid endale eraldi, kohandatud eluruumi, samuti

isikud, kes elasid vanemate, sugulaste vms pinnal väga kitsastes oludes (5,6,7 või rohkem isikut toas). Nende näol on tegemist mitte eluaseme puudumisega, vaid sobimatu eluasemega.

Sotsiaaleluruumi vajajate hulgas peaaegu ei ole ametliku töölepinguga töötavaid inimesi. On lapsepuhkusel üksikemad, kes enne lapsepuhkust töötasid, on juhutööde tegijaid, on isikud kes on olnud sesoonselt palgatud sulased vm põllumajandustööde tegijad, ainult kosti (toit ja peavari) eest tööd teinud isikud jt.

Kuigi sotsiaaleluruumi vajaduse juures on korrektne käsitleda toimetulekuabi vajadust tekitavat tegurite kompleksi, saab eristada ka üht ja peamist põhjust, mis on inimesele probleeme tekitanud.

Tabel 6. Sotsiaalabi vajadust mõjutavad asjaolud, Tartus ja Pärnus sotsiaalkorterit taotlevad leibkonnad

Sotsiaalabi vajadust mõjutavad asjaolud	Tartu		Pärnu	
	Arv	%	Arv	%
Töövõimetus, puue jms	55	44	2	11
sh ratastoolis	5	4	1	5
Lastekodust	5	4	2	11
Kinnipidamiskohas viibinu	21	17	1	5
Tagastatud maja üürnik	20	16	2	11
Üksikema	...	...	3	15
Muud põhjused (sh sotsiaalne toimetulematus)	23	19	9	47
sh kodutu või varjupaiga elanik	...	...	5	26

Nimetatud peamiste põhjuste reale täiendavaid tegureid lisades saame eluruumi vajadust tingivate sotsiaalsete ja majanduslike tegurite kompleksi.

Lastekodulapsed:

Lastekodulaps-> väikesed vaimsed võimed (puue vms -> piiratud võimalused tööd saada (töötus)

Lastekodulaps-> vähesed sotsiaalsed oskused-> üürivõlad-> eluruumi kaotus

Üksikemad:

Üksikema-> sissetulek sotsiaalabist-> kasutuskõlbmatu või üleasustatud eluruum

Üksikema-> ebastabiilsed partnersuhted-> partneri kaotuse korral ka eluruumi (elukoha) kaotus

Lasterikkad perekonnad:

Lasterikas perekond-> sissetulek sotsiaalabist-> üürivõlad-> eluruumi kaotus

Tagastatud eluruumi üürnikud:

Tagastatud eluruumi üürnik -> üürivõlad haiguse, töötuse vm korral-> väljatõstmine

Tagastatud eluruumi üürnik-> kasutuskõlbmatu (avariiline eluruum)-> eluruumist lahkumine

Kinnipidamiskohas viibinud:

Kinnipidamiskohas viibinud-> töötus-> võimetus leida eluruumi

Kinnipidamiskohas viibinud-> tervise kaotus (töövõimetus, puue vms)

Kinnipidamiskohas viibimise ajal-> võimetus leida eluruumi

Kinnipidamiskohas viibinud-> eluruumi kaotus kinnipidamiskohas viibimise ajal (vanemate, sugulaste, tuttavate korter, mida ei saa enam kasutada)

Korteriturul libamaakleritele sattunud:

Töötus-> laenu võtmine -> eluruumi kaotus laenu garantiina

Aineline kitsikus (üksikema, lasterikas vm)-> eluruumi müük, vahetus väiksema vastu koos kompensatsiooniga sooviga-> eluruumi kaotus libamaaklerite vm mahhinatsioonide tõttu

Juriidilise suhteta korteri kasutajad:

Elukaaslase korter-> elukaaslase surm-> korteri minek elukaaslase pärijate kätte

Invaliidid, töövõimetus pensionärid, puudega isikud, kehva tervisega isikud:

Liikumispuudega-> kohandamata korter (vanematele kuuluv)-> soov iseseisvalt elama asuda

Pikaajaline haigus-> eluruumi kaotus haiguse ajal-> võimetus üürida uut eluruumi

Kehv tervis-> suutmatus pingeliselt töötada-> üüriprobleemid

Töötus-> korrapärase elu-> tervise halvenemine-> võimetus korteriturul hakkama saada

Halb tervis, puue, töövõimetus -> tervislikule seisundile sobimatu korter

Vaimuhaigus-> võimetus lähedastega (ema vm) koos elada-> konfliktid

Sotsiaalselt toimetulematud:

Alkoholism-> töökoha kaotus-> perekonna kaotus-> elukoha kaotus jm

Töökoha kaotus-> lähedaste võimetus aineliselt aidata-> eluruumi kaotus-> võimetus uut eluruumi muretseda

Elamine sotsiaalabist-> võimetus majandada toimetulekutoetuse toel-> üürivõlad- stagnatsioon elamistingimustes

1.3 Järeldused sotsiaaleluruumi taotlejatega tehtud intervjuudest

- Sotsiaaleluruumide eraldamisel on omavalitsustes käibel sisuliselt kaks erinevat käsitlust — staatusest lähtuv ja situatsioonist lähtuv käsitlus;
- Sotsiaaleluruumi taotlejate enamus on sisuliselt kodutud või varjatult kodutud või ebasobivate elutingimustega isikud;
- Sotsiaaleluruumi vajaduse põhjustab majanduslike ja sotsiaalsete tegurite põimumine. Millised on primaarsed (kas sotsiaalsed või majanduslikud tegurid) ei ole alati võimalik tuvastada;
- Sotsiaaleluruumi taotlejate valdava osa sissetuleku allikas on sotsiaalkindlustus või sotsiaalabi, sissetulekute tase on madal ja neil säilivad toimetulekuriskid ka sotsiaaleluruumi üürnikena;
- Tegemist on isikutega, kellel puudub sotsiaalne võrgustik või võrgustiku osalisteks on nendega sarnases situatsioonis (toimetulekuraskustes) isikud;
- Toimetulekutoetus jm sotsiaalabi ei garanteeri eluaseme püsivust ja ei väldi isikute sattumist eluaseme vajajate hulka. 2002.a. tõsteti Tartu linnas munitsipaaleluruumidest üürivõla tõttu välja 62 leibkonda (kokku munitsipaaleluruume 734, sh sotsiaaleluruume 505).

2. SOTSIAALELURUUMIDE KASUTAMINE — ÜÜRNIKE KÜSITLUSE TULEMUSED

Vastavalt tellija, Tartu Linnavalitsuse sotsiaalabi osakonna poolt määratud tingimustele viidi 2006.a. märtsis läbi Tartu linna sotsiaaleluruumide elanike küsitlus. Küsitluse planeerija oli Jüri Kõre, küsitlust juhtis Karmel Tall (Saveljev). Konsultandiks teenuste korralduse osas oli toetatud elamise teenuse osutamisega tegeleva MTÜ Iseseisev Elu juhataja Maire Koppel. Partneriteks Tartu Linnavalitsuse poolt olid Indrek Rohtla sotsiaalabi osakonnast ning Mait Raig ja Jaanika Hõim linnavarade osakonnast.

2.1 Valim ja andmete töötlus

2005.a. lõpus oli ametlikel andmetel Tartu linnas 519 sotsiaaleluruumi, neist kööktube 115, 1 toalisi eluruumi (üksik tuba ja 1 toaline korter) 299, 2 toalisi kortereid 88, 3 toalisi 10, nelja toalisi 5 ja 5 toalisi 1. Kõigist eluruumidest oli 340 keskküttega ja 179 ahiküttega (Ülevaade sotsiaaleluruumide üürileandmise korraldamisest Tartu linnas 2005. aastal., 2006).

Tartu Linnavalitsuse Linnavarade osakonnas olid 2005.a. detsembris andmed 479 asustatud sotsiaaleluruumi kohta, neist 79 eluruumi kasutajat olid kas pikaajaliselt (üle 3 kuu) või suhteliselt suures mahus (üle 1000 krooni) üüri võlgu. Nimetatud leibkondade andmete põhjal koostati intervjuude tegemiseks kaks eraldi valimit. Nn üürivõlglaste valim oli kõikne valim, eesmärgiks võeti küsitleda kõiki nimekirjas olevaid isikuid. Faktiliselt tehti 2006.a. märtsis intervjuud 44 isikuga. Võlgnike küsitlemise järel intervjuueriti kuu teisel poolel nn üürimaksjaid. Nende intervjuuerimiseks koostati ülejäänud 400 aadressi andmetel juhuvalim, valimisse võeti 100 aadressi, moodustati ka reservvalim 20 aadressi juhaks kui ei õnnestu soovitud arvu (ca 40–45 isikut) intervjuuerida. Lõpptulemusena intervjuueriti 46 võrdlusgrupi leibkonda.

Faktiliselt küsitleti seega 90 isikut, igat viiendat sotsiaaleluruumi kasutavat leibkonda (küsitletud isikute aadresside loend Lisa 1.¹)

Intervjuuerijateks olid TÜ sotsiaal-, filosoofia- ja õigusteaduskonna üliõpilased ja 1 magistrant. Küsitaja käis talle antud aadressidel kuni 3 korda. Sõltuvalt asjaoludest küsitaja:

1. Viis läbi küsitluse, juhul kui isik oli nõus vastama. Kui isikut polnud kodus küsitleti tema perekonnaliiget, juhul kui viimane omas samuti üürniku staatust (õigusi);
2. Juhul kui isikut ei leitud 1. korral ja ei saadud andmeid selle kohta, et üürnik elab faktiliselt mujal, siis külastati teda teisel päeval, eelmisest külaskäigust erineval ajal;
3. Juhul kui 3. külaskäigu järel isikut ei leitud ja mingit infot tema kohta hankida ei õnnestunud, loobuti tema otsimisest.

Küsitajate töö kvaliteedi hindamiseks viidi läbi järelkontroll. Iga küsitaja valimist võeti 1 aadress, mida oli külastatud 3 korda ilma elanikku tabamata. Järelkontrolli teostaja käis läbi kokku 10 aadressi, sealjuures leidis ja intervjueeris 2 võrdlusgruppi (üürimaksjad) kuuluvat isikut. Seega küsitluse viga kätte saamata isikute protsenti arvesse võttes pole ülearu suur.

---

¹ **Märkus:** Lisa 1 ei ole käesoleva väljaande juures avaldatud. Küsitletute andmete kaitseks on see Tartu Linnavalitsuse sotsiaalabi osakonna poolt määratud asutusesiseseks kasutamiseks. Toim.).

Andmekogumine viidi valdavalt läbi näost-näku struktureeritud intervjuudena. St intervjuerija esitas intervjueritavale etteantud küsimused ja märkis üles vastused kas variantvastustena või vabalt valitud vastustena. Mõnedel juhtudel, kui üürnikul polnud aega intervjuu tegemiseks, kuid ta oli valmis küsimustiku paari päeva jooksul läbi vaatama, jäeti küsimustik talle iseseisvalt täitmiseks. Enamik intervjueritavaid vastas küsimustele üksi, üksikutel juhtudel nõu pidades teiste pereliikmetega.

Andmetöötlus toimus standardse andmetöötlusprogrammi SPSS 11.5 abil.

Intervjueritute kohta on erinevates andmekogudes olemas terve rida faktilisi andmeid. Küsitluse teostamise järel edastati info aadresside kohta, kus elavaid isikuid küsitleti, linnavarade osakonda. Selle info põhjal koostati osakonnas andmefail, mis võimaldab kahte gruppi teatud näitajate alusel iseloomustada.

Andmed, mida on võimalik võrrelda, on:

- Leibkonna suurus üürilepingu järgi;
- Kasutusse antud eluruumi üldpind;
- Üüritariif (krooni ruutmeetri kohta);
- Veebruaris tasumisele kuulunud üüri ja kommunaalteenuste summa;
- Võlgade olemasolu märtsis;
- Võla suurus märtsis.

Tabel 7. Intervjueritud leibkondi iseloomustavad eluruumi- ja üüriandmed (2006.a)

Leibkonda iseloomustav tegur	Üürivõlglaste	Üürimaksjad
Keskmine leibkonna suurus	3.0	1.69
Kasutatava eluruumi suurus (keskmine)	34.5	28.9
Veebruarikuu üür ja kommunaalteenused, keskmine	981	661
Veebruarikuu üür ja kommunaalteenused ruutmeetri kohta	28.4	22.9
Veebruarikuu üür ja kommunaalteenused leibkonnaliikme kohta	327	391
Üürivõlg leibkonna kohta	3144	517

Tabelis 7 esitatud üldandmed kirjeldavad üsna selgelt kahte intervjueritud gruppi ja näitavad nende erinevusi. Esiteks on üürivõlglaste grupi leibkonnad Tartu keskmisest suuremad, samal ajal kui üürimaksjate omad sellest väiksemad.

Teiseks elab esimene grupp suhteliselt kitsastes tingimustes (11.5 ruutmeetrit pinda inimese kohta), teine grupp pisut paremates (17.1 ruutmeetrit pinda). Mõlemad näitajad on aga ikkagi Tartu keskmisest (22.3 ruutmeetrit) märgatavalt madalamal.

Kolmandaks on esimese grupi üüri ja kommunaalikulud ruutmeetri kohta märgatavalt suuremad kui teisel grupil ja mõlema grupi kulutused on faktiliselt suuremad kui olid keskmised kulutused elamispiinnale Tartumaal 2005.a, arvestuslikult umbes 21 krooni ruutmeetri kohta. Arvesse tuleb võtta, et tegemist on kõige suuremate eluasemekuludega kuuga aasta jooksul, kuid sisuliselt saab siiski väita, et sotsiaaleluruumide üürnikud on objektiivselt paljudest Tartumaa leibkondadest halvemas situatsioonis. Neile antakse üürile eluruume,

mille kulutused on keskmised või keskmisest kõrgemad, samal ajal kui nende tulud on märgatavalt alla keskmise.

Neljandaks on mõlema intervjueeritud grupi hulgas üürivõlglasi, esimese grupi üürivõlgade summa oli märtsi seisuga 3.2 kuu üür, teise grupi summa 0.8 kuu üür.

2.2 Küsitletute sotsiaaldemograafiline kirjeldus

Leibkonna suurus on Tartus keskmiselt 2.25, esimene intervjueeritute grupp oli keskmisest suurema ja teine väiksema keskmise leibkonnaga. Seega on sotsiaal-eluruumide üürnike näol tegemist Tartu üldisest pisut erineva sotsiaalse koosseisuga.

Intervjueeritute sooline, rahvuslik, haridus jms struktuur ei erine omavahel olulisel määral ja seetõttu eraldi neid näitajaid kahe grupi võrdluses ei analüüsita. Küll on oluline märkida, et sotsiaaleluruumi taotlejad erinevad sooliselt koosseisult (52% mehed), erinevalt faktiliselt sotsiaalkorterit kasutavatest inimestest (mehi ainult 21%). St olles küll aktsepteeritud sotsiaalkorteri vajajana ei jõua oluline osa meestest ära oodata korteri eraldamist või omandavad küll selle õiguse aga kaotavad siis suhteliselt ruttu. Mõned spetsiifilised sotsiaalselt olulised oskused, mille hulgas on näiteks mitte-eestlastest sotsiaaleluruumi üürnike eesti keele oskus, on sotsiaali vajavatele sihtgruppidele iseloomulikul tasemel. Näiteks pikaajaliste töötute mitte-eestlaste keeleoskus oli samal tasemel kui sotsiaaleluruumi üürnike keeleoskus (50–60% oskavad hästi või halvasti keelt ja teine pool ei oska).

J. Seemeni (2006) poolt 2005.a. detsembrikuu seisuga tehtud 379 sotsiaaleluruumi üürimise taotluse avalduse analüüs (isikud, kes taotlesid eluruumi ja isikud, kes olid sotsiaaleluruumi üürnikud ning taotlesid üürilepingu pikendamist) annab ligi-lähedaselt samasuguse sihtgrupi kirjelduse nagu käesolev uuring. Analüüsitud ankeetide esitajatest moodustasid mehed 31% ja naised 69%, taotlejate perekonnaseis oli tabeli 13 andmetega sarnane (37.5% vallalised, 30.9% lahutatud, 17.7% lesed, 7.1% abielus ja 4% vabaabielus, 2.9% formaalselt abielus kuid faktiliselt lahuselavad). Pisut suurem erinevus oli leibkonna suurus. Käesoleva uuringu käigus küsitletutest olid 49.9% üksikud, 23.3% 2-liikmelised, 7.8% 3 liikmelised ja 20% suuremad leibkonnad. J.Seemeni andmetel oli üksikuid 58.6%, 2 liikmelisi leibkondi 17.9%, 3 liikmelisi 9.8%, 4 liikmelisi ja suuremaid 13.7%. Nimetatud erinevus on seletatav, sest küsitluses olid suuremad leibkonnad (üürivõlglased) esindatud suuremas proportsioonis, kui väiksemad leibkonnad (üürimaksjad).

Tabel 8. Vastaja sugu

Sugu	Üürivõlglased		Üürimaksjad		Kokku	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Mees	12	27.3	7	15.2	19	21.1
Naine	34	72.7	39	84.8	73	78.9
Kokku	44	100.0	46	100.0	90	100.0

Tabel 9. Vastaja rahvus

Rahvus	Üürivõlglased		Üürimaksjad		Kokku	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Eestlane	34	77.3	38	82.6	72	80.0
Venelane	9	11.5	6	13.0	15	16.7
Muu rahvus	1	1.3	2	4.3	3	3.3
Kokku	44	100.0	46	100.0	90	100.0

Tabel 10. Mitte-eestlaste eesti keele oskus

Valdamise tase	Üürivõlglased		Üürimaksjad		Kokku	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Valdan vabalt	2	20.0	4	50.0	6	33.3
Saan aru ja räägin	3	30.0	1	12.5	4	22.2
Oskan väga vähe	5	50.0	3	37.5	8	44.4
Kokku	10	100.0	8	100.0	18	100.0
Keeleoskust ei küsitud (eestlased)	34	*	38	*	72	*

Sotsiaalsetest näitajatest, mis tähelepanu väärivad, on esiteks haridus, teiseks kutseoskused. Üürivõlglaste haridustase on suhteliselt madal, 2/3 intervjueeritustest on alg- või põhiharidusega. Kuigi üürimaksjate grupp on hoopiski vanem, on nende keskmine haridustase kõrgem. Meil ei ole teada põhjuseid, miks üürivõlglaste haridustee on lühikeseks jäänud (väikesed vaimsed võimed, huvipuudus õppimise vastu, objektiivne surve varakult tööle minna). Kuid madal haridustase on kindlasti üheks toimetulekut pärssivaks teguriks.

Hinnates kutseoskusi, mis küsitletutel on koolist või töölt saadud, siis siingi paistab silma sama seaduspärasus, mis on omane teistele riskirühmadele (viitasime juba eelnevalt pikaajaliselt töötutega tehtud uurimusele). Esiteks ei oma suur osa intervjueerituid mingit kutset (pole kutseoskusi tõendavat dokumenti: kooli või kursuste lõputunnistus, kutsetunnistus vms). Teiseks, kutse omajate hulgas on valdavalt madalapalgaliste või “kokku tõmbuvate” (vähe- neva rakendusega) ametite esindajad (müüja, põetaja, kokaabi, traktorist, kuduja, juuksur, agronoom jt). Toonitame just mõnede loetletud ametite töötajate madalat palka — küsitletud orienteeruvad oma tööotsingutes keskmise palga saamisele.

Tabel 11. Haridus

Haridustase	Üürivõlglased		Üürimaksjad		Kokku	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Vähem kui alg	-	-	1	2.2	1	1.1
Alg	3	6.8	8	17.4	11	12.2
Põhi	23	59.1	17	37.0	40	44.4
Kesk	17	38.6	19	41.3	36	40.0
Kõrgem	1	2.3	1	2.2	2	2.2
Kokku	44	100.0	46	100.0	90	100.0

Tabel 12. Töösused (koolis või tööl omandatud kutse)

Töösused	Üürivõlglasted		Üürimaksjad	
	Arv	%	Arv	%
Pole kutset	17	38.6	13	29.5
Agronoom	-	-	1	2.2
Autoremontija	1	2.3	1	2.2
Ehitustöoline	1	2.3	-	-
Elektrik	1	2.3	-	-
Instruktor	1	2.3	-	-
Juukur	-	-	1	2.2
Kodumajandus	-	-	1	2.2
Kokk	-	-	1	2.2
Kokaabi	1	2.3	-	-
Kondiiter	1	2.3	-	-
Kuduja	-	-	1	2.2
Kunstnik	1	2.3	-	-
Meditsiiniõde	-	-	1	2.2
Mehhaanik	-	-	1	2.2
Metallitehnoloog	1	2.3	-	-
Müüja	2	4.5	-	-
Põetaja	1	2.3	-	-
Põllumajandustöötaja	-	-	1	2.2
Santehnik	2	2.3	-	-
Traktorist	3	6.8	-	-
Treial	1	2.3	-	-
Õmbleja	2	4.5	1	2.2
Velsker	-	-	1	2.2
Vastamata	6	13.6	21	45.6
Kokku	44	100.0	46	100.0

Intervjueeritute leibkondi iseloomustab erakordselt väike abielus olevate isikute osa (23% üürivõlglastest elab koos abikaasa või elukaaslasega, samas staatuses on 15% üürimaksjatest). Taust, mis tingib vallalisuse, on kahel grupil erinev (esimene grupp on pigem mitte abiellunud või lahutanud, teine grupp mitte abiellunud või lehestunud). Tõsi, esimese grupi leibkonnad on siiski suuremad (keskmiselt 3.0, teise grupi keskmine 1.69), st toimetulekuks olulised sotsiaalsed võrgustikud on neil suuremad.

Tabel 13. Perekonnaseis

Perekonnaseis	Üürivõlglasted		Üürimaksjad		Kokku	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Vallaline	16	36.4	16	34.8	32	35.6
Lesk	6	13.6	15	32.6	21	23.3
Lahutatud	11	25.0	8	17.4	19	21.1
Vabaabielus	4	9.1	4	8.7	8	8.9
Abielus, lahuselav	1	2.3	3	6.5	4	4.4
Abielus, elab koos abikaasaga	6	13.6	3	6.5	9	10.0
Kokku	44	100.0	46	100.0	90	100.0

Tabel 14. Leibkonna suurus leibkonnaliikmete arvu järgi

Leibkonnaliikmete arv	Üürivõlglasted		Üürimaksjad		Sotsiaalkorterite järjekord 2003.a.	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%
1	16	36.4	28	60.9	91	73.4
2	10	22.7	11	23.9	16	12.9
3	6	13.6	1	2.2	11	8.8
4	3	6.8	4	8.7	1	0.8
5	6	13.6	2	4.3	1	0.8
6+	3	6.8	-	-	4	3.2
Kokku leibkondi	44	100.0	46	100.0	124	124
Kokku leibkonnaliikmeid	130	*	78	*	193	*

Tabel 15. Leibkonna koosseis

Leibkonna koosseis	Üürivõlglasted		Üürimaksjad		Kokku	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%
1 liikmelised leibkonnad	14	31.8	28	60.9	42	46.7
2 liikmelised või suuremad leibkonnad	30	68.2	18	39.1	48	53.3
sh abikaasaga	11	25.0	6	13.0	17	18.9
vanemaga (ema, isa)	1	2.3	3	6.5	4	4.4
lastega (tütar, poeg)	16	36.4	13	28.3	29	32.2
lastelastega	2	4.5	2	4.3	4	4.4

Nii vastaja vanuselt kui kogu leibkonna liikmete vanuselt on kaks gruppi eristuvad. Üürivõlglaste grupp on tuntavalt noorem, nooremad on nii küsitletud ise kui nende perekonnaliikmed, üürimaksjate grupp on vanem. Kahe grupi ühisjooneks on aga, et kõige sagedamini on 2. perekonnaliikmeks laps (st sageli on tegu üksikvanema perekonnaga).

Tabel 16. Vastaja vanus

Vastaja vanus	Üürivõlglast		Üürimaksjad		Kokku	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%
<20	-	-	1	2.2	1	1.1
21–35	15	34.1	7	15.2	22	24.4
36–50	15	34.1	8	17.4	23	25.5
51–65	12	27.3	12	26.1	24	26.7
>65	2	4.5	18	39.1	20	22.2
Kokku	44	100.0	46	100.0	90	100.0

Tabel 17. Leibkonna liikme vanus

Leibkonna liikme vanus	Üürivõlglast		Üürimaksjad		Kokku	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%
<15	46	59.7	7	18.4	53	46.1
16–25	20	25.9	3	7.9	23	20.0
26–35	2	2.6	1	2.6	3	2.6
36–50	4	5.3	3	7.9	7	6.1
>51	5	6.5	3	7.9	13	11.3
Vanus teadmata	-	-	21	55.3	21	18.3
Kokku	77	100.0	38	100.0	115	100.0

Linnavarade osakonna andmetel oli esimese grupi 44 intervjueritu perekonnas kokku 130 isikut, faktiliselt küsitleti 44 isikut ja saadi andmed 77 leibkonna liikme kohta (kokku 121 isikut). Teise grupi suuruseks oli ametlikel andmetel 78 isikut, küsitleti 46 ja saadi andmed 38 leibkonnaliikme kohta (kokku 84 isikut). St fikseeritud ja küsitluse andmed leibkondade suuruse (koosseisu) kohta erinevad mõningal määral kuid mitte ärevusttekitavalt suures ulatuses.

Tabel 18. Pereliikmete tegevusala

Tegevusala	Üürivõlglast		Üürimaksjad	
	Arv	%	Arv	%
Palgatöötaja	19	15.7	12	14.1
Vanadus või töövõimetuspensionär	25	20.6	31	36.5
Üliõpilane	-	-	1	1.2
Õpilane	40	33.0	12	14.1
Koolieelik	21	17.4	10	11.8
Kodune	6	5.0	8	9.4
Töötu	6	5.0	4	4.7
Hooldaja (ametliku lepinguga)	1	0.8	4	4.7
Muu	-	-	3	3.5
Tegevusala teadmata	3	2.5	-	-
Kokku	121	100.0	85	100.0

Kahe üürnikegrupi sotsiaalne struktuur on sarnane selles mõttes, et töötajate-palgasissetuleku saajate osa on neis samasugune. Iga 7s leibkonnaliige töötab, töötü staatuse kaudu on “aktiivsed” 5% isikutest. Kui lugeda aktiivseteks ka ametlikult hooldajaks vormistatud isikud, siis on aktiivseid 21–22% leibkonnaliikmetest, 78–79% on kas ülalpeetavad või oma elatusvahendid sotsiaalkindlustusest saavad isikud. Esimeses grupis on suurim rühm leibkonnaliikmeid eelkooliealised-koolilapsed (50%), teises grupis vanadus- ja invaliidsuspensionärid (36%).

Kuna Eesti sotsiaalkaitse pakub lastele suhteliselt tagasihoidlikku tuge, siis on mõneti paratamatu, et lastega leibkonnad on toimetulekuraskustes, sh võimetud tasuma oma eluaseme kulusid. Seega on analüüsitava probleemi (üks osa sotsiaaleluruumi kasutajaid Tartus pole võimelised tasuma oma eluaseme eest) puhul tegemist mitte ainult individuaalse toimetulematusega, sellise situatsiooni põhjused on osaliselt seotud sotsiaalkaitse korraldusega üldisemal moel.

Tabel 19. Suhted lahuselavate perekonnaliikmetega

Sugulus	Vastanute arv	Isikute arv, kellega on kontakt	Kontakt mõned korrad nädalas	Kontakt mõned korrad kuus	Kontakt mõned korrad aastas	Suhted on		
						Väga head või head	Rahuldavad	Halvad või väga halvad
Isa								
ÜV*	44	12	6	4	2	5	5	-
ÜM*	46	4	1	-	3	3	1	-
Ema								
ÜV	44	18	8	7	3	15	2	1
ÜM	46	9	2	4	3	2	5	1
Õde								
ÜV	44	18	10	6	1	17	1	-
ÜM	46	14	7	5	2	10	4	-
Vend								
ÜV	44	9	3	6	-	8	1	-
ÜM	46	9	5	2	2	7	2	-
Poeg								
ÜV	44	9	7	1	1	9	-	-
ÜM	46	14	6	4	4	8	5	1
Tütar								
ÜV	44	8	7	1	1	9	-	-
ÜM	46	11	6	3	1	8	1	1

*ÜV=üürivõlglast; *ÜM=üürimaksjad

Tabel 20. Suhtlemise moodused lahuselavate perekonnaliikmetega

Sugulus	Kokku küsitletud	Isikute arv, kellega on kontaktid	Kirja teel	Telefonitsi	Külaskäigud	Vastamata
Isa						
Võlglasted	44	12	-	6	4	2
Üürimaksjad	46	4	-	3	1	-
Ema						
Võlglasted	44	18	-	7	9	2
Üürimaksjad	46	9	-	2	7	-
Õde						
Võlglasted	44	18	1	5	11	-
Üürimaksjad	46	14	-	3	11	-
Vend						
Võlglasted	44	9	1	2	4	-
Üürimaksjad	46	9	-	1	7	1
Poeg						
Võlglasted	44	9	-	1	6	2
Üürimaksjad	46	14	-	1	13	-
Tütar						
Võlglasted	44	8	-	2	5	1
Üürimaksjad	46	11	-	5	6	-

Eespool viitasime sellele, et üürivõlglaste võrgustik (lähedaste sugulaste arv, kellega kontaktis ollakse) on suurem, kui teise rühma oma. Konstrueerides kõige lihtsamal moel võrgustiku indeksi (sugulaste arv, kellega ollakse sidemetes) saame selleks näitajaks esimese grupi jaoks keskmiselt 1.68 sugulast leibkonna peale, teise grupi jaoks 1.33. Objektiivselt on kaks võrgustikku erinevad — esimese jaoks on olulisemad sidemed ema-isa, ka õe-vennaga, teise grupi jaoks poja-tütrega aga ka õe-vennaga. St esimese grupi leibkonnad on nooremad ja lapsed, kui nad on, elavad leibkonna juures, kuid vanemad isikud eraldi. Teise grupi jaoks on pilt erinev — vanemaelistel isikutel on elusolevaid vanemaid vähem, olulised on suhted lastega ja omaelaliste õdede-vendadega.

Suhteliselt tihedad kontaktid (suhtlemine iga nädal) on 1/4 -1/2 küsitletutest, valdavad kontaktid on kas mõned korrad kuus või aastas.

Kuigi oluline osa mõlema grupi esindajatest on üksikud, ei ole üksindus kui suhtlemisvõimaluste puudumine küsitletute jaoks ülisuur probleem. Põhiosa vastanutest väidab, et neil on võimalik iga päev kellegagi suhelda ja nad teevad seda. Vastuste hindamisel peame arvesse võtma, et faktiliselt olid esimeses grupis üksikud 14, teises 28 isikut. St esimesel juhul vastasid küsimusele üksinduse kohta lisaks päris üksikutele ka 6 inimest esimesest ja 5 teisest grupist, kes faktiliselt elavad 2 liikmelises või suuremas leibkonnas. Vastuseid korrigeerides ($16-6=10$ ja $25-5=20$) saame tulemuseks, et 71% üksikutest omab igapäevast suhtlemisvõimalust ja suhtlebki teiste inimestega.

Tabel 21. Kui elate üksi, kas on iga päev võimalik kellegagi suhelda?

Igapäevane suhtlemisvõimalus	Üürivõlglased		Üürimaksjad		Kokku	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Jah on võimalik ja ma suhtlengi	16	80.0	25	75.8	41	77.4
Jah on võimalik, kuid iga päev ma ei tunnegi vajadust suhelda	3	15.0	4	12.1	7	13.2
Mõnikord on päevi, millal mul ei ole kellegagi rääkida	1	5.0	4	12.1	5	9.4
Kokku vastanud	20	100.0	33	100.0	53	100.0
Kokku üksikuid	14	*	28	*	42	*

Mis puudutab otseselt majanduslikku toetust, nõuandeid-õpetusi ja ka abi igapäevaelu korraldamisel, siis valdavalt peavad küsitatud kõigi nende elukorralduse aspektidega ise hakkama saama. Üldseaduspärasus on see, et üürimaksjate grupp on abi küsimisel aktiivsem, neist 33% on saanud majanduslikku abi (üürivõlglastest 23%), 35% nõuandeid (võlgnikest 32%) ja 50% abi igapäevaelu korraldamisel (võlglastest 30%).

Objektiivselt (tegemist on nooremate isikutega) on esimese grupi jaoks sagedasemad toetavad isikud isa-ema, õde-vend jms, teise grupi jaoks (vanemad isikud) õde-vend või poeg-tütar. Miks kahest grupist teine grupp on abi küsimisel aktiivsem, seda saab vaid oletada. Järgnev arutlus ei tugine ainult uuringust tulenevatele faktidele, vaid toetub ka Eesti sotsiaalkaitse üldisele korraldusele antud hinnangutele (Hoolekande arengukava, 2004 jt).

Esiteks, objektiivselt on esimese grupi jaoks sagedasemad toetavad isikud isa-ema, õde-vend (tegemist on nooremate isikutega), teise grupi jaoks (tegemist vanemate isikutega) õde-vend või poeg-tütar. Pojalt-tütrelt nõuannete või abi küsimine igapäevaelu korraldamiseks on loomulikum ja tulemuslikum kui näiteks eakatelt vanematelt. Seetõttu on teine grupp mittemateriaalse abi saamise seisukohast eelisolukorras. Samas pole üürimaksjate grupp oma lastelt majanduslikku abi saanud, üürivõlglaste grupp aga oma vanematelt küll.

Teiseks, olulisim abi osutaja on tegelikult mõlemale grupile olnud institutsioon Eeldame, et see on linnavalitsuse sotsiaalabi osakond koos oma allasutuste või lepingupartneritega. Traditsiooniline (konservatiivne) ühiskond aktsepteerib eakamaid ühiskonnaliikmeid abi küsijatena kergemini kui nooremaid.

Analoogsele küsimusele abi saamise kohta on J.Seemen (2006) saanud veelgi madalamad hinnangud, kui fikseeriti käesoleva uuringu käigus. J.Seemeni andmetel pole 79.4% intervjueritustest leibkonda mitte kuuluvatelt isikutelt saanud mingisugust abi, 7.9% on abistatud hooldamisel, 6.3% on saanud ajutist peavarju, 2.1% raha ja 1.6% toitu ning 2.6% abi asjaajamises. Erinevus käesoleva uuringuga tuleb sellest, et arvesse võeti ka institutsionaalne abi (vt tabel 22) mida J.Seemen ei käsitle.

Tabel 22. Viimase aasta jooksul saadud majanduslik abi, nõuanne-õpetus, abi igapäevaelu korraldamisel

Abi andjad	Majanduslik abi				Nõuanne või õpetus				Abi igapäevaelu korraldamisel			
	Üürivõlglast		Üürimaksjad		Üürivõlglast		Üürimaksjad		Üürivõlglast		Üürimaksjad	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Ei ole abi saanud	32	72.7	31	67.4	30	68.2	30	65.2	35	79.5	23	50.0
Isa, ema	4	5.2	-	-	-	-	-	-	1	2.3	1	2.2
Lapsed	-	-	1	2.2	-	-	3	6.5	-	-	5	10.9
Õde	1	1.3	1	2.2	-	-	2	4.3	-	-	3	6.5
Institutsioon	6	7.7	8	7.4	11	25.0	9	19.6	3	6.8	8	17.4
Sõber, tuttavad, töökaaslased	1	1.3	3	6.5	3	6.8	1	2.2	4	9.1	3	6.5
Vastamata	-	-	-	-	-	-	1	2.2	1	2.3	1	2.2
Kokku	44	100.0	46	100.0	44	100.0	46	100.0	44	100.0	46	100.0

Sotsiaaleluruumi üürnike näol on tegemist pikaajaliste Tartu elanikega, eelkõige mis puudutab üürimaksjate gruppi. Kuid praeguses eluruumis on elanud küsitletud suhteliselt lühikest aega, esimese grupi esindajad 4.3 aastat, 2 grupi esindajad 5.9 aastat.

Tabel 23. Tartus elatud aeg, statistika

Tartus elatud periood	Üürivõlglast					Üürimaksjad				
	Arv	Min	Max	Keskm.	Standarthälve	Arv	Min	Max	Keskm.	Standarthälve
Sünnist saati, kokku aastaid	25	3	62	38.53	13.405	21	5	82	44.90	21.781
Püsivalt mingist aastast, kokku aastaid	17	4	59	23.62	15.431	20	13	66	39.05	17.012
Vaheaegadega, kokku aastaid	2	11	18	14.50	4.950	5	15	50	35.80	14.516

Tabel 24. Praeguses eluruumis elatud aeg (aastaid)

Grupp	Arv	Min	Max	Keskmine	Standarthälve
Üürivõlglast	44	.2	32.0	4.295	5.1541
Üürimaksjad	45	.2	49.0	5.891	9.0812

Elamistingimused enne sotsiaalkorteri saamist on mõlemal grupil olnud üldjoontes sarnased. Esimesse gruppi kuuluvate intervjueeritute puhul on “sisuliselt ilma elukohata” isikute osa tabelis näidatud arvudest suurem. Variandi “muu” alla on kantud näiteks kaks “eluruum põles maha” juhtumit, endine korter oli maha müüdud jne, st need kolm isikut oli eluruumita. Ka on osa sisuliselt vastusevariandi “eelmisest eluruumist sunnitud lahkumine” alla kuuluvaid vastuseid pandud muude tegurite alla (üürileping lõpetati jne). Üürimaksjate grupis on domineeriv sotsiaaleluruumi kolimise motiiv sunnitud lahkumine seniselt elamispiinnalt — sundüürnikud, muidu võõral elamispiinnal elamine vms.

Seega on kahe võrreldava grupi varasem eluasemekogemus suhteliselt erinev. Esimesel juhul on tekkinud vajadus munitsipaaleluruumi järele mitmekesistel põhjustel, oluline on varasema eluaseme amortiseerumine, maksevõimetus ja seetõttu sunnitud eluruumi vahetus, samuti sisuliselt kodutus. Teise grupi soove ja vajadusi on mõjutanud elamureform, esmajoones mitte selle majanduslikud vaid sotsiaalsed aspektid, näiteks üürniku enda või majaomaniku soov lahkuda tagastatud eluruumist jms. Need aspektid ei selgu otseselt käsitletava tabeli 25 andmetest, vaid üldmuljena erinevatele lahtistele küsimustele antud vastustest. Probleemidena nimetatakse eluruumi erastamise võimaluse puudumist jms.

Arvesse võttes sotsiaaleluruumi taotlejate tausta on eluruumi üürileandmise korral hädavalik teha üürnike toimetuleku-võime kontroll. Paljud taotlejad ei ole suutelised ja võimelised endale eluruumi tagama, olles mõningatel juhtudel elanud tuttavate juures, varjupaigas või mujal, pole nad võimelised tajuma eluaseme üürimisega kaasnevaid kohustusi.

1. Toimetulekukoolitust vms toetust noortekodu vms, institutsiooni poolt saanud üürnikud, toetatud elamise teenust kasutanud kuid iseseisvunud, alkoholismiravil viibinud kuid käitumisriske omavad jt analoogsed isikud tuleks teatavaks ajaks allutada sotsiaaltöötajate poolsele järelkontrollile. Kontroll võib olla pisteline, st eelnevast nõrgem, kuid selle olemasolu on ilmselgelt hädavajalik. Antud üürnike puhul tuleb lähtuda põhimõttest, et sotsiaaleluase on ainult siirdeeluase teel eluruumide turule. Faktiline üürileandmise praktika võib loomulikult näidata, et isiku reintegratsioon ei ole piisav ja ta ei ole võimeline turule minema ning vajab pikemaajalist toetust;
2. Lähtudes Tartus sotsiaaleluruumide väljajüürimisel kasutatavast filosoofiast (sotsiaal-eluruumi andmise põhjenduseks on ajutine või püsiv toimetulematus) on ülejäänud üürnike puhul vajalik teha toimetuleku hinnang ja rakendada nende suhtes kas toetuse pakkumist või käsitleda neid kui sotsiaalteenuste vajajaid (näiteks koduhooldus vms). Viimasel juhul on automaatselt tegemist pikemaajalise abi vajadusega ja ebaotstarbekas on isikuga sõlmida ainult 1 aastast üürilepingut.

Detailsemalt on kontrolli, toetuse ja teenuste andmise põhimõtteid käsitletud uuringu aruande 3 peatükis.

Tabel 25. Elamistingimused enne praegusesse eluruumi kolimist

Elamistingimused enne praegust eluruumi	Üürivõlglased		Üürimaksjad		Kokku	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Sisuliselt ilma elukohata	6	13.6	3	6.5	9	10.0
Elamine institutsioonis	4	9.1	4	8.7	8	8.9
Eluruum olemas, sunnitud lahkuma	12	27.3	20	43.5	32	35.6
Eluruum ei olnud elamiseks sobiv	12	27.3	11	23.9	23	25.6
Muu	10	22.7	7	15.2	17	18.9
Vastamata	-	-	1	2.2	1	1.1
Kokku	44	100.0	46	100.0	90	100.0

Tabel 26. Elamistingimused enne praegusesse eluruumi kolimist, muu põhjus

Elamistingimused enne praegust eluruumi, muu	Üürivõlglased	Üürimaksjad
Eelmine elukoht põles maha	2	-
Halvad elamistingimused	-	1
Liiga kõrge üür	3	-
Sundüürnik	-	3
Poeg sai täiskasvanuks, pidi lahkuma	1	-
Elas vanemate/vanavanemate korteris	1	1
Vanglast vabanedes oli endine korter maha müüdüd	1	-
Üürileping lõpetati	2	-
Kokku	10	5

Kuigi varasemate elamistingimuste kirjelduse põhjal võiks oletada, et esimese grupi eluasemeprobleem oli teravam, suutsid teise grupi esindajad ennast sotsiaalkorteri järjekorda panna kiiremini. Paari kuu jooksul peale avalduse esitamist võeti järjekorda 55% üürivõlglaste grupist ja 63% üürimaksjate grupist. Faktiliselt liikus üürivõlglaste järjekord siiski kiiremini. Keskmise sotsiaalkorteri järjekorras olemise aeg oli esimese grupi vastanute hinnangul 17.2 kuud (kõige vähem 1 kuu, kõige rohkem 60 kuud, standarthälve 16.581), teise grupi puhul 19.9 (kõige vähem 1 kuu, kõige rohkem 156 kuud, standarthälve 34.773). Suurem standarthälve väärtus näitab, et ajaline erinevus eluruumi saamisel oli teise grupi esindajatel pikem. See asjaolu on otseselt seotud eluruumi taotlemise (järjekorda võtmise) põhjustega (tabel 26). Esimese grupi hulgas on sisuliselt ilma eluruumita, samuti elamiskõlbmatu eluruumis elavate isikute osa suurem kui teises grupis. Üürimaksjate grupist suurima "allgrupi" moodustavad sunnitud kolijad, kelle korteriomanikega on ilmselt püütud otsida kompromisse ja teha kokkuleppeid üürilepingu jätkamiseks, kuni lõpuks on pooli rahuldavaks lahenduseks osutunud siiski munitsipaalpinnale kolimine.

Tabel 27. Sotsiaalkorteri järjekorda võtmise?

Järjekorda võtmise aeg	Üürivõlglased		Üürimaksjad		Kokku	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Praktiliselt kohe, kui pöördusin LV poole	20	45.5	23	50.0	43	47.8
Paari kuu jooksul pärast esimest pöördumist LV poole	4	9.1	6	13.0	10	11.1
Umbes poole aasta jooksul pärast esimest pöördumist	7	15.9	5	10.9	12	13.3
Aasta või pikema ootamise järel	11	25.0	9	10.9	20	22.2
Vastamata	2	4.5	3	6.5	5	5.6
Kokku	44	100.0	46	100.0	90	100.0

Tabel 28. Kui kaua tuli olla sotsiaalkorteri järjekorras (kuud)?

Grupp	Arv	Min	Max	Keskm.	Standarthälve
Üürivõlglased	40	1	60	17.19	16.581
Üürimaksjad	39	1	156	19.92	34.773

Üüritava eluruumi formaalsuuruses ja heakorras ei ole grupiti suurt vahet. Selle, millist eluruumi antakse sotsiaalkorteri vajajatele üürile, määrab jämedates joontes ära erastamata jätud eluruumide iseloom. Need on valdavalt väikesed ja madala heakorraga eluruumid: üksik ühiselamutuba, kööktuba, 1-toaline korter. Esimese grupi (üürivõlglaste) käsutuses on mõnevõrra rohkem köögita üksiktube, millega kaasnevad väiksemad üürikulud. Samas on nende eluruumid sagedamini keskküttega, mis toob kaasa suuremad kulud teenuste eest.

Võrreldes kolme eluruumi kirjeldavate näitajate gruppi-eluruumi kvaliteet (kommunaalteenused jm), suurus ja üüri (kulude) tase, tuleb tunnustada et need on omavahel mõningases disproporsioonis.

Tabel 29. Praeguse eluruumi kirjeldus

Praegune eluruum	Üürivõlglased		Üürimaksjad		Kokku	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Üksik tuba ilma köögita	15	34.1	8	17.4	23	25.6
Kööktuba	4	9.1	9	19.6	13	14.4
Köök ja 1 tuba	13	29.5	18	39.1	31	34.4
Köök ja 2 tuba	11	25.0	10	21.7	21	23.3
Köök ja 4 tuba	1	2.3	1	2.2	2	2.2
Kokku	44	100.0	46	100.0	90	100.0

Tabel 30. Eluaseme heakord

Heakord	Üürivõlglaste				Üürimaksjad			
	Jah		Ei		Jah		Ei	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Külm vesi korteris	33	75.0	11	25.0	33 ¹	71.7	12	26.1
Kanalisatsioon korteris	32	72.7	12	27.3	36	78.3	10	21.7
Soe vesi korteris	21	47.7	23	52.3	24	52.2	22	47.8
Gaas korteris	4	9.1	40	90.9	2	4.3	44	95.7
Vesiklosett korteris	26	59.1	18	40.9	26 ²	56.5	17	37.0
Keskküte korteris	33	75.0	11	25.0	31	67.4	15	32.6
Pesemisvõimalus korteris	23	52.3	21	47.7	24 ³	52.2	20	43.5
Kelder	6	13.6	38	86.4	13	28.3	33	71.7
Puukuur	10	22.7	34	77.3	11	23.9	35	76.1
Muud hüved (lauatelefon, SAT-TV, internet) — “jah” vastused ühe nimetatud olemasolu korral	10	22.7	34	77.3	21*	45.7	23	50.0

¹ = 1 vastamata; ² = 3 vastamata; ³ = 2 vastamata; * = 2 vastamata

Küsimused üürivõlgade kohta peegeldavad vastaja hinnangut oma maksedistsipliinile, situatsiooni keerukusele-lihtsusele jne. Väga väike osa üürivõla omajatest (9%) väidab, et nad pole kunagi võlgu olnud, 40% kinnitab, et nad pole momendil võlgu. Faktiline olukord aga küsitluse hetkel oli selline, et ainult 1 uuringu planeerimise ajal võlgades olnud inimene 44-st oli võlad faktiliselt likvideerinud ja 3e inimese võlg oli minimaalne (10–100 krooni vahel). St 90% omas täitmata kohustusi eluruumi omaniku ees. Umbes 3/4 üürivõlglaste grupist tunnistab, et neil on olnud pikemaajalisi võlgnevusi, üürimaksjate grupist tunnistab 11% lühiajaliste võlgade olemasolu. Keskmine üürivõlgnevuse kestus oli esimese grupi enda hinnangul 3.87 kuud (15 vastust küsimusele). Teisest grupist oli küsitluse momendil vastajate endi hinnangul võlgu 6 inimest, keskmine üürivõla summa oli 772 krooni.

Pikemalt tasumata üürivõla puhul väidab esimene grupp selle põhjusena 30% juhtudel madalaid sissetulekuid, 11% ootamatuid kulutusi, mille tasumine lööb eelarve segi. Lahtise küsimusena saadud vastused ootamatute kulude tekkepõhjuste kohta on inimlikud: ämma surm ja matused, väljamakstud alimendid, haigus, mis tõi kaasa kulutusi jne.

Tabel 31. Kas Teil on olnud üürivõlgnevusi?

Võlgnevus	Üürivõlglaste		Üürimaksjad		Kokku	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Ei ole võlgu jäänud	4	9.1	32	69.6	36	40.0
Mõnikord, lühemaks ajaks võlgu jäänud	22	50.0	9	19.6	31	34.4
Sageli lühemaks ajaks võlgu jäänud	3	6.8	5	10.9	8	8.9
Pikemaajalised üürivõlgnevused	15	34.1	-	-	15	16.7
Kokku	44	100.0	46	100.0	90	100.0

Tabel 32. Kas Teil on praegusel hetkel üürivõlg?

Võlgnevus	Üürivõlglasted		Üürimaksjad		Kokku	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Ei ole võlgu	18	40.9	32	69.6	50	55.6
Olen võlgu	25	56.8	6	13.0	31	34.4
Vastamata	1	2.3	8	17.4	9	10.0
Kokku	44	100.0	46	100.0	90	100.0

Tabel 33. Keskmise üürivõlgnevuse pikkus (kuudes)

Grupp	Arv	Min	Max	Keskm.	Standarthälve
Üürivõlglasted	15	1	12	3.87	3.662
Üürimaksjad	6	...	...	...	...

Tabel 34. Pikemaajaliste võlgnevuste põhjus?

Võlgnevuse põhjus	Üürivõlglasted		Üürimaksjad		Kokku	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Sissetulek väike, ei ole võimalik maksta	13	29.5	1	2.2	14	15.6
Ootamatud kulud	5	11.4	1	2.2	6	6.7
Muu	2	4.5	3	6.5	5	5.6
Vastamata	22	50.0	41	89.1	63	70.0
Kokku	44	100.0	46	100.0	90	100.0

Tabeleid 32 ja 34 on otstarbekas koos analüüsida. Nimelt väitis tabeli 32 andmetel 41% küsitletud üürivõlglastest, et neil üürivõlga pole. Needsamad isikud jätsid vastamata tabeli 34 küsimusele võlgade põhjuste kohta. Kui võlga pole, siis pole ju ka võla põhjuseid. Me ei saa anda sellise situatsiooni kohta mingitel faktidel või kindlatel kaalutlustel põhinevaid selgitusi, saame teha oletusi.

1. Tegu on faktilise olukorra varjamisega, intervjuueritu eeldab, et küsitaja (küsitlusmeeskond) ei tea tema tegelikku käitumist ja püüab ennast näidata paremast küljest;
2. Intervjuueritu käsitleb kohustusi era- ja avaliku subjekti (linna) ees erinevalt, ei pea üürivõlga samaväärseks eraisikult võetud laenu, järelmaksukohustuse vms. Sellisele järeldusele kallutavad vastused küsimusele rahaliste kohustuste kohta (tabel 68). Küsitluse korraldajad eeldasid, et vastusevariandi "muud kohustused" all tunnistavad üürivõlglastest intervjueeritud ka oma üürivõlga. Paraku teatas neist vaid 36% , et neil on muid kohustusi.

Tabel 35. Muu üürivõla tekkimise põhjus

Võla tekkimise põhjus	Üürivõlglased	Üürimaksjad
Abikaasa ema suri ära, matusekulud	1	-
Alimendid	1	-
Elamiseks oli vaja raha	-	1
Firma läks pankrotti, ei saanud palka	1	-
Jäin haigeks, ei saanud teenida	-	1
Korter vajab remonti, võimatu elada	1	-
Pühad järjest, ei õnnestunud teenida	1	-
Sularahakriis	-	1

Üürimaksmise distsipliin ja rahulolu erinevate eluruumi aspektide ja üüriga on mõningal määral seotud. Üürivõlglaste grupi seas on rahulolematuse oludega suhteliselt suur ja see asjaolu võib mõjutada inimeste maksedistsipliini. Korterite suurusega on üürivõlglaste hulgas pigem või igati rahul 68.2% intervjueritustest, üürimaksjate seas 71.8%. Erinevus rahulolus on olemas, kuid see on minimaalne.

Korterite seisundiga pigem või üldse ei ole rahul 65.8% üürivõlglastest ja 45.7% üürimaksjatest. Tegemist on üldise rahulolematusega mõlema grupi poolt, sealjuures on üürivõlglased vähem rahul kui üürimaksjad.

Pisut ootamatult on elamu seisukorraga rahul 56.8% üürivõlglastest ja 54.3% üürimaksjatest. Rahulolevaid on rohkem, kui rahulolematuid.

Tabel 36. Rahulolu korteri suurusega?

Rahulolu korteri suurusega	Üürivõlglased		Üürimaksjad		Kokku	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Igati rahul	16	36.4	24	52.2	40	44.4
Pigem rahul	14	31.8	9	19.6	23	25.6
Pigem ei ole rahul	7	15.9	6	13.0	13	14.4
Üldse ei ole rahul	7	15.9	7	15.2	14	15.6
Vastamata	-	-	-	-	-	-
Kokku	44	100.0	46	100.0	90	100.0

Tabel 37. Rahulolu korteri seisundiga?

Rahulolu korteri seisundiga	Üürivõlglasted		Üürimaksjad		Kokku	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Igati rahul	5	11.4	8	17.4	13	14.4
Pigem rahul	9	20.5	15	32.6	24	26.7
Pigem ei ole rahul	14	31.8	13	28.3	27	30.0
Üldse ei ole rahul	15	34.0	8	17.4	23	25.6
Vastamata	1	2.3	2	4.3	3	3.3
Kokku	44	100.0	46	100.0	90	100.0

Tabel 38. Rahulolu elamu seisundiga?

Rahulolu elamu seisundiga	Üürivõlglasted		Üürimaksjad		Kokku	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Igati rahul	6	13.6	11	23.9	17	18.9
Pigem rahul	19	43.2	14	30.4	33	36.7
Pigem ei ole rahul	6	13.6	15	32.6	21	23.3
Üldse ei ole rahul	13	29.5	5	10.9	18	20.0
Vastamata	-	-	1	2.2	1	1.1
Kokku	44	100.0	46	100.0	90	100.0

Üüri- ja eluasemekulude suurusega pole rahul 52.3% üürivõlglastest ja 41.3% üürimaksjatest. Sellele küsimusele antud kahe grupi vastused on vastandlikud, üürivõlglaste seas on rahulolematute osa suurem, üürimaksjate seas aga väiksem, kui rahulolevate isikute osa.

Üürilepingu tingimustega ei ole rahul 54.5% üürivõlglastest ja 37.9% üürimaksjatest. Jällegi on arvamused vastandlikud, võib oletada (küsitlusel seda oletust ei kontrollitud), et üürivõlglastel on valdavalt 1-aastased üürilepingud ja nad peavad regulaarselt oma eluaseme vajadust tõestama, üürimaksjate puhul on sagedamini tegemist 5-aastaste üürilepingutega ja nad tunnevad ennast sellest vaatenurgast kindlamalt.

Sotsiaalse keskkonnaga on pigem või täiesti rahul 63.6% üürivõlglastest ja 52.6% üürimaksjatest. St naabruskond ei ole valdavalt häiriv tegur, kuigi enamik küsitletuid elas sotsiaalmajades (naabrid on erinevate sotsiaalsete või majanduslike probleemidega isikud).

Kõige kõrgem on rahulolu linnaosaga: 93.1% üürivõlglastest ja 76.1% üürimaksjatest on oma eluruumi asukohaga rahul.

Tabel 39. Rahulolu üüri ja eluasemekulude suurusega?

Rahulolu üüri ja eluasemekuludega	Üürivõlglast		Üürimaksjad		Kokku	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Igati rahul	5	11.4	6	13.0	11	12.2
Pigem rahul	16	36.4	19	41.3	35	38.9
Pigem ei ole rahul	8	18.2	13	28.3	21	23.3
Üldse ei ole rahul	15	34.1	8	13.0	23	25.5
Vastamata	-	-	2	4.3	2	2.2
Kokku	44	100.0	46	100.0	90	100.0

Tabel 40. Rahulolu üürilepingu tingimustega?

Rahulolu üürilepinguga	Üürivõlglast		Üürimaksjad		Kokku	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Igati rahul	5	11.4	11	23.9	16	17.8
Pigem rahul	15	34.1	16	34.8	31	34.4
Pigem ei ole rahul	11	25.0	7	16.2	18	20.0
Üldse ei ole rahul	13	29.5	10	21.7	23	25.5
Vastamata	-	-	2	4.3	2	2.2
Kokku	44	100.0	46	100.0	90	100.0

Tabel 41. Rahulolu sotsiaalse keskkonnaga?

Rahulolu sotsiaalse keskkonnaga	Üürivõlglast		Üürimaksjad		Kokku	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Igati rahul	10	22.7	16	34.8	26	28.9
Pigem rahul	18	40.9	8	17.4	26	28.9
Pigem ei ole rahul	7	15.9	15	32.6	22	24.4
Üldse ei ole rahul	9	20.5	7	15.2	16	17.8
Kokku	44	100.0	46	100.0	90	100.0

Tabel 42. Rahulolu linnaosaga?

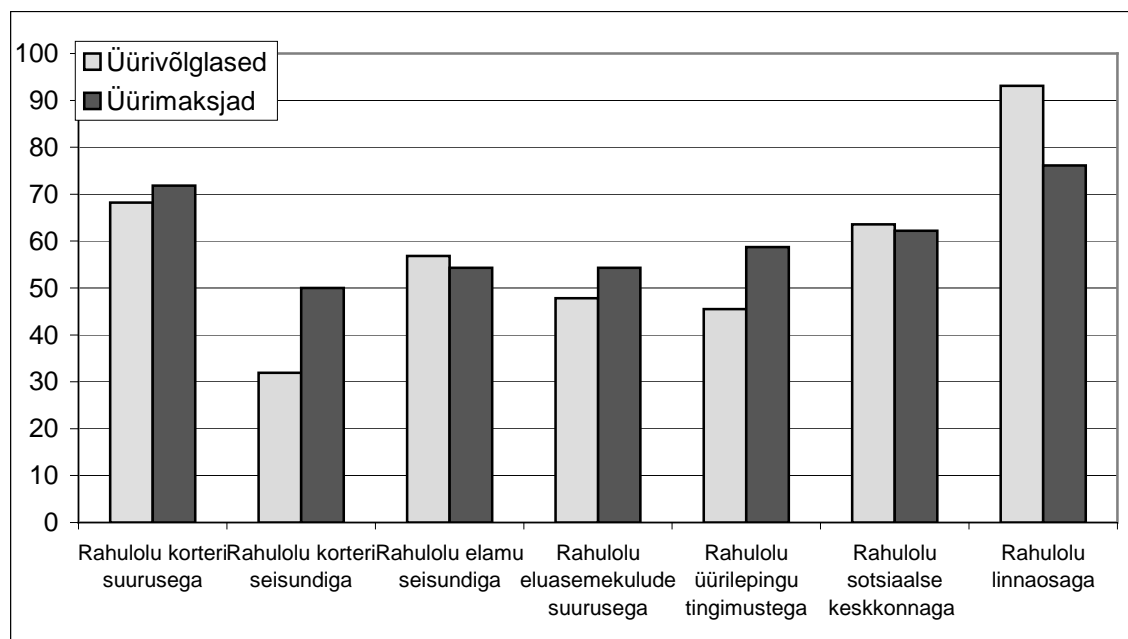
Rahulolu linnaosaga	Üürivõlglast		Üürimaksjad		Kokku	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Igati rahul	28	63.6	21	45.7	49	54.4
Pigem rahul	13	29.5	14	30.4	27	30.0
Pigem ei ole rahul	1	2.3	7	15.2	8	8.9
Üldse ei ole rahul	1	2.3	3	6.5	4	4.4
Vastamata	1	2.3	1	2.2	2	2.2
Kokku	44	100.0	46	100.0	90	100.0

Tabel 43. Rahulolu muude oluliste elukoha aspektidega?

Rahulolu muude aspektidega	Üürivõlglasted		Üürimaksjad		Kokku	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Igati rahul	3	6.8	2	4.3	5	5.6
Pigem rahul	7	15.9	-	-	7	7.8
Pigem ei ole rahul	1	2.3	-	-	1	1.1
Üldse ei ole rahul	2	4.5	3	6.5	5	5.6
Vastamata	31	10.5	41	89.1	72	80.0
Kokku	44	100.0	46	100.0	90	100.0

Muude oluliste elukoha aspektide hulgas toodi välja elukohta rohelises piirkonnas, häid ühistranspordi kasutamise võimalusi (bussipeatus), (pere)arsti lähedust elu-kohale.

Kui arvutada eespool kirjeldatud 7 näitaja põhjal elukohaga rahulolu indeks, siis saame indeksiks üürivõlglaste puhul 15.44 (st igati rahul ja pigem rahul vastuste väikest ülekaalu, rahul ja mitterahul vastuste võrdse arvu korral oleks indeks 14.0). Üürimaksjate rühmal on indeks 19.59, st läheneb tasemele pigem rahul (21.0). Indeksite kohta on andmed joonisel 1.

Joonis 1. Rahuolu elamistingimustega (igati rahul ja pigem rahul vastused kokku, %)

Kuigi rahulolematust üüritingimustega ei olnud üldine (52% esimese ja 41% teise grupi intervjueritustest) peab siiski vaid 1/3 intervjueritustest praeguseid üüri ja eluasemekulude määramise põhimõtteid mõistlikuks või parimaiks. Domineerivat arvamust parima alternatiivse üüri määramise meetodi suhtes ei kujunenud, veerand vastanutest pidas vajalikuks linna poolset üüri subsidiumi. Iga 7 intervjueritu pidas vajalikuks üüri määramisel kehtestada suurema sissetulekuga inimestele suurem üür. Samuti pidas iga 7 küsitletu vajalikuks kindla üüri kuusumma kehtestamist. Viimane üüri arvestamise põhimõte

võimaldab pingelise eelarvega isikutel paremini oma kulusid planeerida. Kehtiva üüri eluasemekulude arvestuse korraga ei olnud rahul eelkõige need isikud, kes vahetevahel said toimetulekutoetust. Antud situatsioonis pole võimalik öelda, milline on nende sisuline soov — kas olla püsivalt abisaaja või püsivalt toimetulev isik? Eeldame, et on tegemist normaalse iseseisvat toimetulekut hindavate isikutega, seega sellises tõlgitsuses peaks üüri ja eluasemekulude määramine vabastama nad toimetulekutoetuse küsimise vajadusest (sotsiaaleluruumide kasutamine võiks olla subsideeritud).

Tabel 44. Mõistlikud sotsiaaleluruumide üüri määramise põhimõtted

Üüri määramise põhimõtted	Üürivõlglast		Üürimaksjad		Kokku	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Nii nagu praegu	11	25.0	18	39.1	29	32.2
Kindel üürisumma kuus	9	20.5	5	10.9	14	15.5
Sõltub üürniku sissetulekust	6	13.6	7	15.2	13	14.4
Tasuma peaks linn	15	34.1	9	19.6	24	26.7
Muu	3	6.8	2	4.3	5	5.5
Vastamata	-	-	5	10.9	5	5.5
Kokku	44	100.0	46	100.0	90	100.0

Muude põhimõtete all, mida sooviti rakendada oli 1) korteri heakorra arvestamine üüri määramisel (parema heakorraga korteril kõrgem üür ja vastupidi) ja 2) lisateenuste tasumist linna poolt (territooriumi koristus, koridori valgustus jms).

Kuna suhteliselt suur osa küsitletutest ei tööta, vaid elab sotsiaalkindlustusest või-abist, siis paratamatult on nende sissetulekud keskmisest madalamad ja mõnikord on majandusseis üsna keerukas. Kummastki grupist pole 2 inimest kunagi töötanud, st pensionäridena pole neil lootust ka tööpensionile.

Töөлkäimise lõpetamise põhjuste hulgas on olulised lapse sünd, pensionile minek jms. Paraku pole need domineerivad töökatkestuse põhjused. Mõlema grupi jaoks ühine tööst loobumise tegur on töövõimetus (37% kõigist mittetöötavatest küsitletutest). S.t emba-kumba, kas objektiivselt halb tervis või ebasoodsatest töö või elamistingimustest tekitatud tervisekahjustused on olulised halvenenud toimetulekut tingivad tegurid.

Kuna keskmine tööst eemale oldud aeg on väga pikk (esimesel grupil 10, teisel 15 aastat), siis kaks tegurit, halb tervis ja pikk töökatkestus, kombinatsioonis teevad küsitletud isikute rehabilitatsiooni suhteliselt kulukaks ja nende tööleminek on pigem teoreetiline kui praktiline võimalus.

Tabel 45. Kas te töötate praegu?

Töötamine hetkel	Üürivõlglased		Üürimaksjad		Kokku	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Ei	29	65.9	40	87.0	69	76.7
Jah, püsiv töö	13	29.5	3	6.5	16	17.8
Jah, ajutine töö	1	2.3	3	6.5	4	4.4
Vastamata	1	2.3	-	-	1	1.1
Kokku	44	100.0	46	100.0	90	100.0

Töösuhte olemasolu kohta saab J.Seemen faktiliselt sama tulemuse kui käesolev uuring. Tema andmetel (2006) 75% analüüsitud isikutest ei tööta. Käesoleva uuringuga saame mitte-töötajateks 77% küsitletutest. Tähelepanuväärsed on andmed eelmise töökoha kohta, mida antud uuringus ei küsitletud. J.Seemeni andmetel puudus vaid 13% sotsiaaleluruumi üürnikel eelmine töökoht, st nad kas pole kunagi töötanud vms. Nimetatud fakt näitab seda, et antud isikute elus on enne sotsiaaleluruumi üürnikuks saamist toimunud drastilised muutused, mis on teinud neist kas elementaarselt või normaalselt toimetulevatest isikutest abivajajad. Teeme sellise järelduse toimetulekuvõime kohta lähtudes asjaolust, et nad töötasid.

Tabel 46. Amet, millel küsitletud töötavad

Amet	Üürivõlglased	Üürimaksjad
Klienditeenindaja	1	-
Kojamees	-	1
Kokaabi	-	1
Koristaja	5	3
Maaler	1	-
Müüja	2	-
Pagar	1	-
Papipressija	-	1
Sorteerija	1	-
Viimistlustsehhi tööline	1	-
Õmbleja	1	-
Õpetaja abi	1	-
Kokku	14	6

Tabel 47. Millal viimati töotasite?

Viimati töötamine	Üürivõlgased		Üürimaksjad		Kokku	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Ei ole kunagi töötanud	2	4.5	2	4.3	4	4.4
Töötasin mingi aeg tagasi	26	59.1	35	76.1	61	67.8
Töötan praegu	14	31.8	6	13.0	20	22.2
Vastamata	2	4.5	3	6.5	5	5.6
Kokku	44	100.0	46	100.0	90	100.0

Tabel 48. Töötamisest möödunud aeg (aasta)

Grupp	Arv	Min	Max	Keskmine	Standarthälve
Üürivõlgased	26	.2	43.0	10.288	9.410
Üürimaksjad	35	.4	55.0	15.183	13.0282

Mõningal juhul on suhteliselt noortel intervjueeritutel olnud töötamises küllaltki pikk paus (5 aastat või rohkem). Siiski on tegemist lihtsa seaduspärasusega — noorem sotsiaaleluruumi üüri on lühema töökatkestuse staažiga. Seega on tervise-probleemide jms toimetulekuvõime vähenemise juhtudel üldjuhul otstarbekas teha pingutusi nende isikute tööturule tagasiviimiseks. Üle 50 aastaste, pika töökatkestusega ning vähenenud töövõimega isikute puhul on selliste pingutuste tulemuslikkus küsitav.

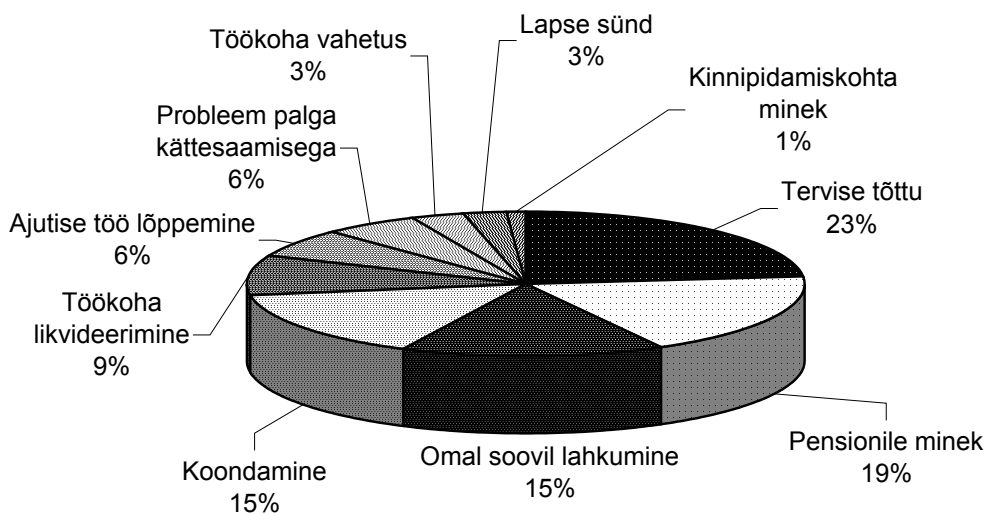
Tabel 49. Töötamisest möödunud aeg sõltuvuses intervjueeritu vanusest (üürivõlgased ja üürimaksjad kokku, absoluutarv)

Vanus	Kuni 1 aasta	1–2 aastat	2–3 aastat	3–4 aastat	4–5 aastat	>5 aastat	Kokku	sh töölt eemalviibimise põhjus on töövõimetus
21–30	2	-	-	1	-	-	3	1
31–40	2	2	-	1	1	3	9	2
41–50	1	1	1	1	-	7	11	1
51–60	1	1	-	1	-	7	10	7
>61	-	-	-	-	-	28	28	1
Kokku	6	4	1	4	1	45	61	12

Tabel 50. Töötamise lõpetamise põhjus

Töötamise lõpetamise põhjus	Üürivõlglased		Üürimaksjad		Kokku	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Ei ole kunagi töötanud	2	4.5	2	4.4	4	4.4
Töötan praegu	14	31.8	6	13.0	20	22.2
Ei tööta, sh töötamise lõpetamise põhjus:	28	63.6	37	80.4	65	72.2
pension	2	.5	13	28.3	15	16.7
töövõimetus	12	27.2	12	26.1	24	26.7
vallandamine	4	9.1	8	17.4	12	13.3
laps	5	11.4	-	-	5	5.6
muu	5	11.4	4	8.7	9	10.0
Vastamata	-	-	1	2.2	1	1.1
Kokku	44	100.0	46	100.0	90	100.0

Töötamise lõpetamise muude põhjuste all nimetasid üürivõlglased: ema hooldamine, lapse-lapse hoidmine, kinnipidamiskohta minek, madalapalgaline töö. Üürimaksjad loetlesid mõnevõrra teistsuguseid asjaolusid: madal palk, konfliktid töökohal, üheaegselt töötamine ja õppimine oli raske (2 vastust).

Joonis 2. Eelmisest töökohast lahkumise põhjus, protsentides (Seemen, 2006)

Formaalse struktuuri, Tartumaa Tööhõiveameti (alates 01.01.2006 Tööturuameti Tartumaa osakond. Edaspidi TTA. Toim.) abi on tööturule pääsuks otsinud iga kolmas esimese ja iga neljas teise grupi esindaja. Tööotsimise tulemuslikkus on lähedane Tartus läbi viidud varasemate uurimuste tulemustele sarnaste sihtgruppide seas (näiteks pikaajaliselt töötutele TTA poolt antud abi, vt Pikaajalised töötud ja kodutud Tartu linnas, 2005). Eelkõige on respondendid saanud infot vabade töökohtade kohta, kuid paraku pole jõutud töölepingu sõlmimiseni. Samuti on võimaldatud koolitust.

Potentsiaalselt võiks töötada 30 esimesse gruppi kuuluvat küsitletut (arvestusest jätame välja pensionil ja töövõimetud). Tulemused näitavad, et intervjuerimise hetkel töötas üürivõlgnike grupist 19 ja üürimaksjate grupist 6 esindajat (potentsiaalselt võiks töötada 21). Mõlema grupi hulgast on 10 isikut optimistlikumad ja aktiivsed ning loodavad nüüd või tulevikus tööle saada. Võime järeldada, et teise grupi (üürimaksjate grupi) esindajad on aktiivsemad ja optimistlikumad. Ka eelnenud küsimuste analüüsil selgus, et nad on erinevate elu aspektidega rohkem rahul jne.

Kuigi küsitletud ei esita töökohale eriti kõrgeid tingimusi (keskmine palk, tervisele sobiv töö, perekonna eest hoolitsemise võimalus, sobiv töörežiim), võib nende isikut arvesse võttes (madal haridustase, kutseoskuste puudumine, halb tervis, hooldusvajadusega perekonnaliikmed jms) nimetatud tingimuste rahuldamine olla suhteliselt keerukas.

Tervikuna peame tegema järelduse, et küsitletute toimetulekuvõime paranemise perspektiiv töökoha leidmise abil on nende endi hinnangul küsitav. Mitmete tunnuste poolest on intervjueritud sarnased pikaajaliselt töötutega. Tunnusteks on näiteks sotsiaaldemograafilised näitajad, pikaajaline tööturult eemalolek; väike toetus-võrgustik, mille abi on võimalik kasutada, TTA poolt saadud teenuste (info ja koolitus) väike tõhusus (Pikaajalised töötud ja kodutud Tartu linnas, 2005).

Tabel 51. Tööhõiveameti kaudu töö otsimise tulemuslikkus

Töö otsimise tulemuslikkus	Üürivõlglased		Üürimaksjad		Kokku	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%
On otsinud tööd TTA kaudu	15	34.1	11	23.9	26	28.9
Ei saanud abi	10	22.7	3	6.5	13	14.4
Sai infot vabade töökohtade kohta, tööle ei võetud	2	4.5	6	13.0	8	8.9
Sai infot vabade töökohtade kohta, pakutud töö ei sobinud	1	2.3	-	-	1	1.1
Sai koolitust	2	4.5	1	2.2	3	3.3
Ei ole otsinud või vastamata	29	65.9	36	78.3	65	72.2
Kokku	44	100.0	46	100.0	90	100.0

Tabel 52. Võimalused tööd leida

Võimalused leida tööd	Üürivõlglased		Üürimaksjad		Kokku	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Ei leia	15	36.4	27	58.7	42	46.7
Võib-olla tulevikus leian	3	6.8	2	4.3	5	5.5
Otsin, loodan leida	7	15.9	8	17.4	15	16.7
Vastamata	19	43.2	9	19.6	28	31.1
Kokku	44	100.0	46	100.0	90	100.0

Tabel 53. Millistel tingimustel läheks tööle

Tööle mineku tingimused	Üürivõlglastel		Üürimaksjad		Kokku	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Palk keskmisel tasemel	2	4.5	4	8.7	6	6.7
Töö sobiv tervise mõttes	6	13.6	2	4.3	8	8.9
Töörežiim sobiv	2	4.5	4	8.7	6	6.7
Töö võimaldab hoolitseda perekonna eest	3	6.8	4	8.7	7	7.8
Võtan vastu igasuguse normaalse töö	1	2.3	3	6.5	4	4.4
Muu	1	2.3	-	-	1	1.1
Kokku valmis töötama kindlatel tingimustel	15	34.1	17	37.0	32	35.6
Ei ole valmis töötama	29	65.9	29	63.0	58	64.4
Kokku	44	100.0	46	100.0	90	100.0

Tabel 54. Millega peamiselt tegelete, kui ei tööta?

Peamine tegevus	Üürivõlglastel		Üürimaksjad		Kokku	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Veedan aega kodus	10	22.7	24	52.2	34	37.8
Normaalsed igapäevatoimetused	15	34.1	14	30.4	29	32.2
Lapse kasvatamine	4	9.1	2	4.3	6	6.7
Sõprade külastamine	-	-	2	4.3	2	2.2
Hobid	-	-	1	2.2	1	1.1
Muu (rmtk jne)	1	2.3	1	2.2	2	2.2
Vastamata	14	31.8	2	4.3	16	17.8
Kokku	44	100.0	46	100.0	90	100.0

Intervjueritute näol on tegemist kodule ja igapäevaelule orienteeritud inimestega. Seega on neil inimestel olemas potentsiaal naabruskonnaga seotud tegevuste jaoks — näiteks koduhooldus vms. Samuti on küsitletud varem küllaltki aktiivselt tegelenud igapäevaeluks täiendavate ressursside hankimisega (köögiviljakasvatus, marja-korjamine), erinevate teenuste osutamise (ehitus-remont, maniküür-massaaž, õmblemine jms). Variandi “muu” alla on küsitletud kandnud tegevused, mida varem tähistati mõistega “haltuura” (tööandja töövahenditega vabal ajal teenuste osutamine, iseloomulik autojuhtidele, traktoristidele jne). Sellise tegevusega on olnud seotud 1/3 üürimaksjatest ja peaaegu pooled üürivõlglastest.

Võttes hindamise mõõdupuuks “ressursihankimise aktiivsuse”, ei saa üürivõlglastest sotsiaal-eluruumi üürnikke käsitleda absoluutselt passiivsete, vastutustundetute või teadlikult ja põhjendamatult sotsiaalabist elatuvate subjektidena.

Tabel 55. Ressursid ja oskused, mis on varasemalt aidanud toime tulla ja praegu kasutate?

Toimetulekut toetavad ressursid ja oskused	Üürivõlgased		Üürimaksjad		Kokku	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Köögiviljade kasvatamine või abistamine kasvatamisel	1	2.2	2	4.3	3	3.3
Tuttavate abistamine majapidamistöodes	4	9.1	7	15.2	11	12.2
Teenused: õmblemine, ehitus-remont, massaaž, maniküür	7	15.9	5	10.9	12	13.3
Muu	7	15.9	1	2.2	8	8.9
Kokku on olnud täiendavaid toimetulekuressursse	19	43.2	15	32.6	34	37.8
Pole kasutanud täiendavaid toimetulekuressursse	25	56.8	31	67.4	56	62.2
Kokku	44	100.0	46	100.0	90	100.0

Hinnang oma majanduslikule olukorrale on suhteliselt realistlik, pilti mitte ilustav. Üürivõlgnike grupi keskmine majandusliku toimetuleku hinnang tuleb 4-palli skaalal 2.18 palli. Üürimaksjate grupp on faktilise hakkamasaamise poolest paremas seisus ja ka optimistlikum, selle grupi keskmine hinnang toimetulekule on 2.56 palli. Kolmandik üürivõlglastest elab pidevas majanduslikus kitsikus, pooled tulevad ots-otsaga kokku, olles siiski aeg-ajalt raskustes. Teise grupi hinnangud on esimesega võrreldes “ühe palli võrra ülespoole” nihutatud (vt tabel 56). Sagedasim vastusevariant on üürivõlgadeta intervjueritel “hädavajaliku suudan kinni maksta” (52.2%), sageduselt järgmine “tulen ots-otsaga toime” (39%).

Tabel 56. Hinnang majanduslikule olukorrale

Hinnang majanduslikule olukorrale	Üürivõlgased		Üürimaksjad		Kokku	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Tulen toime, saan lubada meelepäraseid asju	1	2.3	2	4.3	3	3.3
Hädavajaliku suudan kinni maksta	6	13.6	24	52.2	30	33.3
Tulen ots-otsaga kokku, mõnikord raskused	21	47.7	18	39.1	39	43.3
Pidev kitsikus	16	36.4	2	4.3	18	20.0
Kokku	44	100.0	46	100.0	90	100.0

Kahe grupi sissetulekute erinevus tuleneb eelkõige kolmest asjaolust. Esiteks on esimeses, üürivõlglaste grupis, palgatulude osa väiksem kui see olla võiks. Peame silmas seda, et antud grupp on noorem, kui võlgadeta võrdlusgrupp. Teiseks on esimeses grupis sotsiaalkindlustuse hüvitised madalamad kui teises grupis. Kolmandaks, kuna esimese grupi leibkonnad on suuremad, siis on 1 isiku kohta saadav tulu esimeses grupis tunduvalt madalam.

Tulude suurus, mis võimaldab küsitletud isikute hinnangul toime tulla, on üürivõlglaste grupil 5663 krooni (tegelik 3621 krooni, vahe seega 2040 krooni) ja toimetulijate grupil 4961 krooni (tegelik 3466 krooni, vahe seega 1495 krooni).

Arvesse võttes leibkonna suurust on toimetulekut võimaldav summa 1 isiku kohta esimesel grupil tunduvalt madalam (1888 krooni), kui teisel grupil (2935 krooni). Ei ole võimalik hinnata, millistest kaalutlustest summade väljapakkujad lähtusid. Faktiliselt on esimese summa puhul tegemist lastega perekondade kulutustele ligidase tasemega (üksikvanema perekondade keskmised tegelikud kulud perekonnaliikme kohta kuus olid ESA andmetel 2004.a. 2200 krooni, 3 ja enama lapsega perekondadel 2000 krooni), teisel juhul pensionäriperekondade kuludega (2600 krooni kuus sama allika andmetel).

Tabel 57. Sissetuleku suurus ja allikad

Sissetulek	Üürivõlglaste		Üürimaksjad	
	Antud sissetuleku deklareerinud (arv)	Keskmine sissetuleku suurus	Antud sissetuleku deklareerinud (arv)	Keskmine sissetuleku suurus
Leibkonna regulaarne sissetulek — palk	15	3379.33	12	3479.67
Leibkonna regulaarne sissetulek — pension	25	1999.80	34	2467.50
Leibkonna regulaarne sissetulek — toetused	22	1480.45	11	1340.00
Leibkonna regulaarne sissetulek — puuetega inimeste toetused	7	825.71	17	725.88
Leibkonna regulaarne sissetulek — muu	9	1709.78	6	1111.67
Leibkonna eelmise kuu sissetulek kokku	39	3621.10	43	3465.84
Vastamata	5	*	3	*

Tabel 58. Millise sissetulekute summa korral Te ei peaks kitsikust tundma?

Sissetulek	Üürivõlglaste	Üürimaksjad
Vastanute arv	43	39
Keskmine toimetulekut võimaldav summa	5662.79	4961.54
1 elaniku kohta	1887.6	2935.8
Tegelik deklareeritud sissetulek kuus	3621.10	3465.84
1 elaniku kohta	1207.0	2050.8
Vahe tegeliku ja hinnanguliselt toimetulekut võimaldava sissetuleku vahel	-2041.7	-1495.7
Vahe 1 elaniku kohta	680.6	885.0

Esimene grupp kahest võrreldavast on märgatavalt suuremas sõltuvuses sotsiaalabist kui teine, seda kirjeldavad vastused küsimustele “Kas Te olete saanud toimetulekutoetust?” ja “Kas Te olete saanud ühekordset sotsiaaltoetust?”. Esimese grupi hulgas on “ei” vastuste osakaal mõlemale küsimusele väiksem kui teise grupi küsitletute seas. Samas on püsivaid toimetulekutoetuse saajaid üürimaksjate hulgas ca 1.5 korda rohkem kui esimeses grupis. Arvesse võttes märgatavalt suuremat keskmist deklareeritud sissetulekut. 1 elaniku kohta (2050 krooni 1200 vastu esimeses grupis) on see tulemus mõnevõrra üllatav.

Kuna teise grupi (üürimaksjate) maksedistsipliin on parem, siis see tõendab, et püsivad kontaktid sotsiaaltöötajatega aitavad kaasa sellele, et üürnike raha-asjad oleksid korras. Üürivõlglaste hulgas on üürimaksjate grupist enam pisteliselt toimetulekutoetust saanud ja ühekordsete sotsiaaltoetuste taotlejaid. Ilmselt ei sunni ebaregulaarsed kontaktid sotsiaaltöötajatega üürnike nii palju oma eelarvet korras hoidma. Samas ei planeeri toimetulekutoetuse saajad paradoksaalsel moel oma kulutusi paremini kui iseseisvalt toimetulevad isikud. Viiest püsivalt toimetulekutoetust saavast üürivõlglastest ei tunnistanud ükski eelarve planeerimist ning 24 vahetevahel abiraha saajast ainult kümme väitsid, et nad panevad makseteks raha kõrvale. Üürimaksjate hulgas olid vastavalt kaks raha maksudeks kõrvalepanijat kuuest püsivalt toimetuleku-toetuse saajast ja üheksa 13st vahetevahel abiraha küsijast.

Tabel 59. Toimetulekutoetuse taotlejad/saajad. Raha kõrvalepanek maksude maksmiseks, “jah” vastuste osakaal

Kas on kunagi taotlenud/saanud toimetulekutoetust	Üürivõlglasted		Üürimaksjad	
	Arv	%	Arv	%
Ei ole taotlenud/saanud	5	33.3	17	70.8
Jah, vahetevahel on taotlenud/saanud	10	41.7	9	69.2
Jah, on püsivalt taotlenud/saanud	-	-	2	33.3
Kokku vastanud	15	34.1	28	62.2

Tabel 60. Kas on kunagi taotlenud/saanud toimetulekutoetust?

Taotletud/saadud toimetulekutoetus	Üürivõlglasted		Üürimaksjad		Kokku	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Ei ole taotlenud/saanud	15	34.1	25	54.3	40	44.4
Jah, on vahetevahel taotlenud/saanud	24	54.5	13	28.3	37	41.1
Jah, on püsivalt taotlenud/saanud	5	11.4	8	17.4	13	14.4
Kokku	44	100.0	46	100.0	90	100.0

Tabel 61. Ühekordse sotsiaaltoetuse taotlemine/saamine?

Ühekordse sotsiaaltoetuse taotlemine/saamine	Üürivõlglased		Üürimaksjad		Kokku	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Ei ole taotlenud/saanud	21	47.7	24	52.2	45	50.0
Jah on taotlenud/saanud	23	52.3	22	47.8	45	50.0
Kokku	44	100.0	46	100.0	90	100.0

Toimetulekutoetuse saamine on mõlema grupi puhul seotud nii sissetulekute, leib-konna suuruse kui ka elamistingimustega. Püsivad toetusesaajad on väiksemate sissetulekute, grupi keskmisest märgatavalt suuremad leibkonnad. Püsivalt toimetulekutoetust saanud viiest üürivõlglaste leibkonnast kolm olid töövõimetu või puudega leibkonnaliikmega, üürimaksjate grupist kaheksast neli samasuguse probleemiga leibkonda.

Tabel 62. Toimetulekutoetuse taotlemine ja leibkonna eelmise kuu sissetulek (kroonides) kokku

Kas on kunagi taotlenud/saanud toimetulekutoetust	Üürivõlglased		Üürimaksjad	
	Keskmine sissetulek	Arv	Keskmine sissetulek	Arv
Ei ole taotlenud/saanud	2948.27	15	3101.62	24
Jah, vahetevahel olen taotlenud/saanud	4127.32	19	4244.85	13
Jah, olen püsivalt taotlenud/saanud	3716.00	5	3234.83	6
Kokku	3621.10	39	3465.84	43

Tabel 63. Toimetulekutoetuse saajate leibkonna suurus (liikmete arv)

Kas on kunagi taotlenud/saanud toimetulekutoetust?	Üürivõlglased		Üürimaksjad	
	Leibkonna keskm. suurus	Arv	Leibkonna keskm. suurus	Arv
Ei ole taotlenud/saanud	2.50	6	1.42	24
Jah, vahetevahel on taotlenud/saanud	3.89	19	2.27	11
Jah, on püsivalt taotlenud/saanud	5.33	3	2.63	8
Kokku	3.75	28	1.86	43

Töötamine mõjutab oluliselt leibkonna toimetulekuvõimet. Kuigi intervjueeritud või nende perekonnaliikmed töötava pigem madalate kui keskmiste või kõrgete palkadega töökohtadel, väheneb perekonnaliikmete olemasolu korral järsult nende sotsiaalabi vajadus.

Tabel 64. Töötamine ja toimetulekutoetuse vajadus (absoluutarvud)

Kas on kunagi taotlenud/saanud toimetulekutoetust?	Üürivõlglased				Üürimaksjad			
	Ei tööta	Püsiv töö	Ajutine töö	Kokku	Ei tööta	Püsiv töö	Ajutine töö	Kokku
Ei ole taotlenud/saanud	12	3	-	15	23	1	1	25
Jah, vahetevahel on taotlenud/saanud	13	9	1	23	9	2	2	13
Jah, on püsivalt taotlenud/saanud	4	1	-	5	8	-	-	8
Kokku	29	13	1	43	40	3	3	46

Leibkonna kulutuste struktuur on mõlemal grupil Eesti keskmisest erinev. Kui 2005.a. moodustasid keskmises leibkonnas kulud toidule ja eluasemele 41%, siis intervjueeritute esimese grupi kuludest oli see 83%, teises grupis 72%.

Analüüsi alguses oli viide sotsiaaleluruumide üürnike suhteliselt suurtele eluasemekuludele. Kaks tabelit (65 ja 66) kinnitavad seda järeldust. Küsitluse andmetel saadud kulude hinnang ei ole ilmselt väga täpne. Kuna ainult 75% (esimene grupp) või 2/3 (teine grupp) korteritest on keskküttega, siis lisanduvad jooksva kuul majaomanikule üüriarvega makstavatele kuludele veel puude-briketi jm kulud, otse teenuse osutajale makstavad summad (elekter, ballooniaas jms). St tegelik eluasemekulu peabki olema suurem, kui Tartu Linnavalitsuse linnavarade osakonna (LVO. Toim.) (tegelikult linna osalusega äriühingu — Tartu Elamuhalduse AS) poolt korjatav summa, mille oleme võrdlusmomendi saamiseks lisanud tabelisse. Siiski on küsitav, kas “deklareeritud” ja “faktilise” kulusumma lahknevus on kahekordne nagu see tabelist üürimaksjate puhul ilmneb.

Tabel 65. Kulutused leibkonna kohta 2006. a. veebruaris

Leibkonna peamised kulutused	Üürivõlglased		Üürimaksjad	
	Antud kulu deklareerinud (arv)	Keskmine kulutuste suurus	Antud kulu deklareerinud (arv)	Keskmine kulutuste suurus
Eluasemele	42	1261.07	44	1031.44
Toidule	38	1695.79	44	1209.09
Ravimitele, hooldusvahenditele	28	355.00	35	444.29
Transpordile	16	221.63	13	138.85
Lastele	13	483.85	5	708.00
Muule	28	243.93	28	427.32
Kulutused kuus kokku	40	3552.60	46	3117.02

Tabel 66. Tulud, kulud (sh eluasemekulud) kuus, küsitletud veebruar 2006, võrdlusandmed Tartumaa kohta 2005.a. keskmine

Tulud-kulud kuus	Üürivõlglased		Üürimaksjad		Võrdlusandmed
	LK* kohta	1 LK liikme kohta	LK kohta	1 LK liikme kohta	Tartumaal 2005.a. 1 LK liikme kohta keskmiselt kuus
Tulu kokku	3621.10	1207.00	3465.84	2050.80	3796.30
Kulu kokku	3552.60	1184.20	3117.02	1844.40	3462.90
“Deklareeritud” eluasemekulu kokku	1261.07	420.40	1031.44	610.00	533.60
Faktiline eluasemekulu LVO* andmetel	981.00	327.00	661.00	391.00	...

*LK= leibkond

* LVO= Tartu Linnavalitsuse linnavarade osakond

Võrreldes nimetatud summade erisusi (280 krooni ja 370 krooni leibkonna kohta) näeme, et need on põhimõtteliselt “võimalikud” eluasemekulud, mida üürnikud tasuvad otse, möödaminnes üürileandjast (elekter, gaas, tahkekütus ahiküttega korteris jm). Sellise järeltule saame teha lähtudes linnavolikogu 21.10.2004 määrusega nr 84 kehtestatud sotsiaalselt põhjendatud kulude suurusel, mis kehtis veebruaris 2006.a. Nimelt oli aktsepteeritud küttekulu 1 ruutmeetri eluruumi pinna kohta ahiküttega korteris 16 krooni ruutmeetrit, elektri kulu 200 krooni esimese ja 90 krooni teise ja järgmiste leibkonnaliikmete kohta. Võttes arvesse neid norme, keskmisi perekonna suurusi (3.0 esimene ja 1.69 teine intervjuueeritute grupp) ning eluruumi suurusi (34 ja 29 ruutmeetrit) ja ahiküttega eluruumide osakaalu (esimeses grupis 25%, teises 33%) saame tehtud arvutuse tulemuseks aktsepteeritavad elektri ja kütte (puud jms) kulud esimesele grupile 516 krooni, teisele grupile 413 krooni. Mõlemad numbrid lõigu alguses on arvutuse tulemusest väiksemad. St, kui nad pole ka tõesed, on nad nõ aktsepteeritavad.

Võrrelduna Tartumaa 2005.a. andmetega on Tartu linna sotsiaaleluruumide üürnike eluasemekulud suhteliselt kaks korda suuremad. Kõigist leibkonna kuludest moodustavad: üürivõlglaste grupi eluasemekulud 35%, teise grupi omad 33%, ja Tartumaa keskmise leibkonna eluasemekulu 15.4%.

Järgnevalt on kõrvutatud erinevate gruppide eluasemekulude suurusi. Arvestades, et tegemist on “isiku või perekonnaga, kes ise ei ole suuteline ega võimeline eluaset endale või oma perekonnale tagama” (Sotsiaalhoolekande määratlus sotsiaaleluruumi vajajate kohta), siis on sotsiaaleluruumide üürnike kulutused selles kontekstis väga suured (Eesti ja Tartumaa 2005, ESA andmed; Tartu sundüürnikud– Tartu tagastatud majade üürnike olukord ja eluasemestrategiad, 2005).

Kulud eluasemele 1 leibkonnaliikme kohta kuus:

Üürivõlglased (veebruar 2006) — 420 krooni

Üürimaksjad (veebruar 2006) — 610 krooni

Tagastatud eluruumide üürnikud (Tartu, märts 2005) — 489 krooni

Keskmiselt Eestis 2005.a. — 480 krooni

Keskmiselt Tartumaal 2005.a. — 534 krooni

Kuigi panga- jm kaardid on muutunud eestlaste igapäevaelu osaks, pole ca 1/3 sotsiaal-eluruumide üürikest pangakaarti. Järjest suuremat populaarsust koguvad krediitkaardid on nende hulgas peaaegu tundmatud. Üürivõlglaste grupist ei deklareerinud ükski küsitletu krediitkaardi olemasolu (1 intervjuueeritu märkis kohustuste hulgas krediitkaardivõla), teises grupis oli 1 krediitkaardi omanik. Rahaliste kohustuste võtmisel on võrdlusgrupp (võlgadeta grupp) ettevaatlikum, neile on ilmselt omane ilma võlgade ja võlgnevusteta elamine.

Küsimuse puhul võlgadest on vastajad oma kohustuste hulgas “ära unustanud” kohustused korteri omaniku ees. Nimelt tunnistas 25 esimese ja 6 teise grupi esindajatest, et neil on üürivõlg, samas on pooled neist unustanud selle “muude rahaliste kohustuste” hulgas deklareerimast. Seega peame järeldama, et kogu kohustuste koorem, mis küsitletutel lasub, on tabelis deklareeritust märgatavalt suurem.

Käsitlesime seda üürivõlgnevuse “äraunustamist” oma kohustuste hulgas juba eelnevalt. Kuigi me ei saa täieliku kindlusega väita, et tegemist polnud nõ tõelise unustamisega, on põhjust arvata, et mõned vastajad käsitlevad oma kohustusi eraisikute ja avalike subjektide ees erinevalt. Esimesel juhul on arvepidamine kohustuste üle nõ rangem, teisel juhul lõdvem.

Üürivõlglaste grupis deklareeris võlgade ja võlgnevuste olemasolu 28 isikut, keskmine võlg on 3975 krooni (suurim 40 tuhat krooni). Keskmine üürivõlg oli sellel grupil LVO andmetel 3144 krooni. Arvesse võttes antud grupi sissetulekut (3600 krooni) on keskmisel leibkonnal kohustusi 1.5 kuu sissetulekute ulatuses.

Üürimaksjate grupist deklareeris võla või laenu olemasolu 6 isikut, keskmine võlasumma oli 8980 krooni (suurim 50 tuhat krooni). Üürivõlg oli LVO andmetel 517 krooni leibkonna peale. Arvesse võttes sissetulekut (3500 krooni) on selle grupi keskmisel leibkonnal kohustusi ca 1/3 kuusissetuleku summa ulatuses.

Kahe grupi käitumise erinevus tuleb kõige selgemalt välja järelmaksu kasutamises. Esimesel grupil on 20% leibkondadest järelmaksu võlgnevus, teise grupi esindajatest on ainult 1 seda tarbimisvõimaluste suurendamise moodust kasutanud.

Tabel 67. Pangakaardi olemasolu

Pangakaardid	Üürivõlglastel		Üürimaksjad		Kokku	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Ei ole	12	27.3	18	39.1	30	33.3
On 1 deebetkaart	26	59.1	25	54.3	51	56.7
On 2 deebetkaarti	6	13.6	2	4.3	8	8.9
On 1 krediitkaart	-	-	1	2.2	1	1.1
Kokku	44	100.0	46	100.0	90	100.0

Tabel 68. Rahaliste kohustuste, laenude jms olemasolu

Rahalised kohustused	Üürivõlgased		Üürimaksjad		Kokku	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Ei ole rahalisi võlgnevusi	15	34.1	38	82.6	53	58.9
Krediitkaardi võlgnevus	1	2.3	-	-	1	1.1
Järelmaks	9	20.5	1	2.2	10	11.1
Tarbimislaen	1	2.3	-	-	1	1.1
Laen eraisikult	2	4.5	4	6.5	6	6.7
Muu	16	36.4	3	6.5	19	21.1
Kokku	44	100.0	46	100.0	90	100.0

Tabel 69. Keskmise laenu (kohustuste) summa

Grupp	Vastanute arv	Min	Max	Keskm.	Standardhälve
Üürivõlgased	28	195.00	40 000.00	3975.57	8237.406
Üürimaksjad	6	100.00	50 000.00	8980.00	20107.745

Kuigi 2/3 intervjueeritustest on olemas pangakaart(did), käituvad nad arvlemisel suhteliselt konservatiivselt. 48% esimese ja 72% teise grupi esindajatest arvlevad pigem sularahaga, viiendik kuni veerand nii sularahaga kui ka kaardimaksede tegemise abil.

Vastusesse, et ei peeta erilist arvet oma kulude üle (61% esimese ja 69% teise grupi esindajatest) võib suhtuda nii ja teisiti. Peame aga silmas pidama, et peamiselt arvlevad küsitletud sularahaga, seega on neil üldiselt ülevaade oma rahalisest seisust olemas. Tõsi, kulude halva planeerimise korral pole iseenesest vahet, kas tehakse kaardimakseid või arveldatakse sularahaga. Esimesel juhul võib ühel halval päeval olla tühi arveldusarve, teisel juhul rahakott. Ja kulude planeerimine on omane vähemuse jaoks küsitletute hulgast.

Vaid 1/3 valimisse sattunutest paneb oma jooksvast sissetulekust (palk, pension, toetus vm) maksude (sh üürimaks) tasumiseks vajaliku summa kõrvale. Arvesse võttes uuritava grupi üldist tulude taset (eriti esimese grupi oma, mis on 1 leibkonnaliikme kohta Tartumaa keskmisest 3 korda väiksem) siis on täiesti võimalik, et selline "lõtv" kulude planeerimine aitab kaasa üürivõlgade tekkele. Sellest tulenevalt on ühe osa sotsiaaleluruumide üürnike jaoks hädavajalik nõustamine eelarve koostamise (planeerimise) osas, teise osa jaoks otstarbekas võlanõustamise korraldamine.

Tabel 70. Sissetuleku kasutamine, arveldamise moodused

Arveldamise moodused	Üürivõlgased		Üürimaksjad		Kokku	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Võtan sularaha välja	21	47.7	33	71.7	54	60.0
Teen kaardimakseid	12	27.3	4	8.7	16	17.8
Nii ja naa	11	25.0	9	19.6	20	22.2
Kokku	44	100.0	46	100.0	90	100.0

Tabel 71. Kulude üle arvestamine

Kulude üle arvestus	Üürivõlglasted		Üürimaksjad		Kokku	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Ei pea täpset arvet	27	61.4	32	69.6	59	65.6
Kui näpud põhjas, siis peab arvestust	6	13.6	4	8.7	10	11.1
Peab täpset arvestust	11	25.0	10	21.7	21	23.3
Kokku	44	100.0	46	100.0	90	100.0

Tabel 72. Kas vastaja paneb sissetulekust maksude maksmiseks vajaliku summa kõrvale?

Raha kogumine	Üürivõlglasted		Üürimaksjad		Kokku	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Ei pane	24	54.5	27	58.7	52	57.8
Üldiselt ei pane, kui raha vähem, siis	5	11.4	3	6.5	8	8.9
Jah panen	15	34.1	15	32.6	30	33.3
Vastamata	-	-	1	2.2	1	1.1
Kokku	44	100.0	46	100.0	90	100.0

Intervjuude vastuste põhjal paneb 1/3 küsitletutest maksude tasumiseks vajaliku summa kõrvale. Tulude ja kulude tasakaalu kindlustab väikese sissetuleku korral ka jooksvate kulude pikem (antud juhul mõtleme kuupikkust) kui ka lühem (nädalane) planeerimine. Lähtudes tõsiasjast, et küsitletute teisest grupist 1/3 planeerib oma päeva või nädalakulusid, siis on arusaadav ka nende parem toimetulek. Esimene grupp laseb jooksvatel kuludel “vabalt kujuneda”, vaid iga 10s leibkond planeerib igapäevaste vajaduste rahalist katmist. Selle tulemusena ei suutnud 66% esimesest ja 28% teisest grupist veebruaris oma eelarvet tasakaalus hoida, kulud olid suuremad kui tulud. Kuna osal inimestest oli varasemaid sääste, siis 14% esimesest ja 6% teisest grupist kattis jooksvate kulude puudujäägi säästudest ning lõpptulemusena jäi defitsiiti 52% esimese ja 22% teise grupi isikute eelarve. Defitsiidi katmiseks võttis 10 isikut üürivõlglaste seast laenu (18%, keskmine 461 krooni) ja 8 isikut teisest grupist (17%, keskmine laen 544 krooni).

Tabel 73. Kas igapäevaste kulude tegemiseks on planeeritud kindel päeva või nädalasumma?

Planeerimine	Üürivõlglasted		Üürimaksjad		Kokku	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Ei ole	33	75.0	27	58.7	70	77.8
Üldiselt ei ole, kui raha vähem, siis on	1	2.2	3	6.5	4	4.4
Jah on	10	12.8	15	32.6	25	27.8
Vastamata	-	-	1	2.2	1	1.1
Kokku	44	100.0	46	100.0	90	100.0

Tabel 74. Sissetulekud ja väljaminekud tasakaalus?

Sissetulekute ja väljaminekute tasakaal	Üürivõlglast		Üürimaksjad		Kokku	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Jah, suutsin säästa	2	4.5	4	8.7	6	6.7
Eelarve tasakaalus	13	29.5	29	63.0	42	46.7
Kulud suuremad, oli varasemaid sääste	6	13.6	3	6.5	9	21.1
Raha jäi puudu	23	52.3	10	21.7	33	36.7
Kokku	44	100.0	46	100.0	90	100.0

Tabel 75. Kas võttis jooksvat kuul (märts 2006) eelarve tasakaalus hoidmiseks laenu?

Laenu võtmine	Üürivõlglast		Üürimaksjad		Kokku	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Ei, pole võtta kelleltki	8	18.2	11	23.9	19	21.1
Ei, oleks võtta, aga ei võtnud	6	13.6	1	2.2	7	7.8
Jah	11	25.0	8	17.4	19	21.1
Vastamata	19	43.2	26	56.5	45	50.0
Kokku	44	100.0	46	100.0	90	100.0

Tabel 76. Laenu võtmine jooksvat kuul toimetulekuks (märts 2006)

Grupp	Arv	Min	Max	Keskm.	Standarthälve
Üürivõlglast	10	25	2000	461.00	566.141
Üürimaksjad	8	100	1900	543.75	677.937

Tabel 77. Kas toetate võimalusel kedagi?

Toetamine	Üürivõlglast		Üürimaksjad		Kokku	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Ei	36	81.8	36	78.3	72	80.0
Jah	8	18.2	10	21.7	18	20.0
Kokku	44	100.0	46	100.0	90	100.0

Tabel 78. Kas keegi on leibkonnast töövõimetu või puudega?

Töövõimetu või puudega leibkonna liige	Üürivõlglased		Üürimaksjad		Kokku	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Ei ole keegi puudega või töövõimetu	17	38.6	11	23.9	28	31.1
Jah, on töövõimetu või puudega perekonnaliige	27	61.4	35	76.1	62	68.9
Kokku	44	100.0	46	100.0	90	100.0
Vastaja töövõimetu	16	*	8	*	24	*
Abikaasa töövõimetu	3		1	*	4	*
Laps töövõimetu	-	*	1	*	1	*
Vastaja puudega	7		14	*	21	*
Abikaasa puudega	-	*	2	*	2	*
Laps puudega	4	*	1	*	5	*
Vastamata	-	-	8	*	8	*
Kokku töövõimetuid või puudega perekonnaliikmeid	30	100.0	35	100.0	65	100.0

Küsitletute suhteliselt tagasihoidliku majandusliku toimetulekuvõime põhjustavad nende tagasihoidlikud füüsilised või vaimsed võimed, samuti pingestavad olukorda lisakulud, mis terviseprobleemide leevendamiseks on hädavajalikud. Küsimusele töövõimetute või puudega perekonnaliikmete kohta vastas 61% esimese ja 76% teise grupi esindajatest, et mõni nende leibkonna liige on töövõimetu või puudega. Vastused on arvesse võttes teise grupi kõrget keskmist vanust loogilised, kuid peame silmas pidama, et tegemist on siiski ainult intervjueritute enesehinnanguga.

Siiski väärrib tähelepanu, et kui 10 vastajat esimesest grupist väitis, et mõni perekonnaliige on puudega, siis vaid 5le on määratud ametlik hooldaja. Teises grupis oli see proportsioon pisut parem (17 puudega perekonnaliiget, neist 11-l hooldaja). Keskmise kulutuste summa kuus seoses töövõimetuse või puudega on 469 krooni (21 leibkonna keskmine).

Tabel 79. Kas puudega perekonnaliikmele on määratud hooldaja?

Töövõimetus või puue, määratud hooldaja	Üürivõlglased		Üürimaksjad		Kokku	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Kokku töövõimetu või puudega isikuga leibkondi	27	61.4	35	76.1	62	68.9
s.h. leibkondi, kes peavad seoses töövõimetuse või puudega tegema püsivaid lisakulutusi	16	36.4	22	47.8	38	42.2
Kokku puudega perekonnaliikmeid	10	*	17	*	27	*
Perekonnaliikmed, kellele on määratud hooldaja	5	*	11	*	16	*
Perekondi, kus pole puudega või töövõimetuid isikuid	17	38.6	11	23.9	28	31.1

Tabel 80. Puude või töövõimetusega seotud lisakulud

Grupp	Arv	Min	Max	Keskmine	Standarthälve
Üürivõlglaste	15	70	1000	301.33	57.577
Üürimaksjad	21	100	1000	469.05	237.948

Intervjueritute tervise enesehinnang on üllatuslikult kõrge, Eesti keskmisele ligidasel tasemel. See tulemus on vastuolus infoga, mis puudutab küsitletute töövõimet ja puude olemasolu. Kuna aga märkimisväärne osa mõlemast grupist jättis küsimusele vastamata (25% esimesest ja 37% teisest grupist) siis on tervise teemat riskantne pikemalt käsitleda.

Terviseprobleemidena toodi välja:

1. Üürivõlglaste: erinevad liigeste- ja seljaprobleemid, amputeeritud jäsemed, kroonilised külmetushaigused, liikumisvõimetuse puudumine, probleemid pankreasega, südamerikked, epilepsia;
2. Üürimaksjad: hingamisteede probleemid, vererõhk, nägemisvaegus, liigeste haigused, leukeemia ja vähk, probleemid tasakaaluga.

Kummalgi grupil ei ole probleeme tavateravishoiuteenuste kättesaadavusega, ainult 2–4% isikutest on seoses kindlustuse puudumisega olnud raskusi arsti juurde pääsemisega. Probleemideks on:

1. Üldised rahalised raskused, mis mõnikord takistavad ravimite ostmist;
2. Tasulised või osaliselt tasulised tervishoiuteenused, mida ei olda võimelised ostma.

13% küsitletutest tunnistab, et mõni perekonnaliige on sõltuvusprobleemiga. See on suhteliselt kõrge protsent.

Tabel 81. Tervise enesehinnang (kuidas Te hindate oma tervist?)

Hinnang tervisele	Üürivõlglaste		Üürimaksjad	
	Arv	%	Arv	%
Väga halb	5	15.2	4	13.8
Halb	8	24.2	7	24.1
Rahuldav	13	39.4	13	44.8
Hea	7	21.2	3	10.3
Väga hea	-	-	2	6.9
Kokku	33	100.0	29	100.0
Vastamata	11	*	17	*
Kõik kokku	44	*	46	*

Tabel 82. Arstiabi kättesaadavus

Arstiabi kättesaadavus	Üürivõlglased		Üürimaksjad		Kokku	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%
On otsinud, kuid kindlustuseta ei saanud	2	4.5	1	2,2	3	3,3
Ei ole saanud tasulisi teenuseid	2	4.5	4	8.7	6	6.7
Ei ole saanud raha ravimiteks	1	2.3	4	8.7	5	5.6
Ei ole olnud takistusi arstiabi saamisel	39	88.6	37	80.4	76	84.4
Kokku	44	100.0	46	100.0	90	100.0

Tabel 83. Kas kellelgi perekonnas on sõltuvusprobleeme?

Sõltuvusprobleemide esinemus	Üürivõlglased		Üürimaksjad		Kokku	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Ei	34	77.3	43	93.5	77	85.6
Jah	10	22.7	2	4.3	12	13.3
Vastamata	-	-	1	2.2	1	1.1
Kokku	44	100.0	46	100.0	90	100.0

Järgnevas 4 tabelis (Lisad 2 ja 3) sisalduva info analüüs on üsna tülikas, kuid tegemist on antud teema seisukohast olulise andmestikuga.

Tabelis 60 olid andmed toimetulekutoetuse saamise kohta. Seal selgus, et ainult 12% üürivõlglaste ja 17% üürimaksjate grupist on püsivad toimetulekutoetuse saajad. St rahalise toimetuleku aspektist ei saa keskmiselt iga kuues sotsiaaleluruumi elanik ise hakkama ja on sõltuv omavalitsuse püsivast abist. Kuid toimetulekutoetuse saamise vajadus üksinda ei õigustaks tegelikult nende isikute käsitlemist sotsiaalabi vajajatena. Arvesse võttes märtsis kehtinud eluasemekulude sotsiaalselt põhjendatud normi oleks nende üürnike toimetulek olnud tagatud samasugusel tasemel ka siis, kui nad oleksid elanud eraomanikule kuuluval pinnal makstes üüri kuni 25 krooni ruutmeetritl. St toimetulekutoetuse saaja käsitlemine sotsiaaleluruumi vajajana on põhjendatud ainult juhul, kui üür nimetatud eluruumides oleks märgatavalt subsideeritud. Rahalise toetuse aspektist (tegemist on ühekordse, lühiajalise või sesoonse (kütteperioodil) abivajadusega) vajaksid ülejäänud isikud vaid pistelist majandusabi ja nende käsitlemine sotsiaaleluruumi üürnikena sel asjaolul ei ole põhjendatud.

Sotsiaalteenuste kasutamise aspektist on küsitletute toimetuleku hindamine keerukam, teenuste osutamiseks pole toimetulekutoetuse maksimisega sarnast regulatsiooni (nimetame seda tinglikult standardiks). Teenusevajaduse määratlemine ning rahuldamine on formaalsest vaatenurgast sätestatud, kuid igapäevaelus võivad konkreetset kodanikud teenusevajajatena olla väga erinevas olukorras. Näiteks perearsti kaudu tasuta antavate hooldusvahendite saamine sõltub Tartus sellest, kas konkreetne perearst on abivahendite jaotamise vabatahtlikult enda peale võtnud või mitte (otsene kohustus tal selleks puudub). Kui mitte, siis on tema nimistusse kantud patsiendid antud hüvest ilma jäetud. Etteruttavalt võib öelda, et selle teenuse saamisel ongi rahulolematust kõige suurem.

Kuna vastavasisuline info (millist teenust küsitletud vajavad, mida nad on taotlenud ja mida saanud) on mahukas, siis on see paigutatud lissasse. Järgnevalt on kokkuvõtvalt kahte tabelisse paigutatud andmed toetustest ja teenustest mida on soovitud ja saadud kasutada või vastupidi, on soovitud kasutada kuid, vastuseks on olnud äraütlemine (ressursipuudus või pole isik lihtsalt kehtivate reeglite kohaselt õigustatud antud hüve tasuta kasutama).

Seega ei saa antud kahe tabeli andmestik olla otseselt aluseks hinnangu andmiseks ühe või teise teenuse korraldamise kohta, küll aga peegeldab ta sotsiaaleluruumi klientide vajadusi ja näitab nende arvamust selle kohta, kuidas nad võiksid paremini elus toime tulla.

Tabel 84. Erinevate teenuste vajadus ja nende rahuldamine. Üürivõlglastel (kokku 44 intervjuud)

Teenuste vajadus üürivõlglastel	Vajan, kuid pole saanud		Vajan, olen saanud		Kokku	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Nõustamine	11	35.5	20	64.5	31	100.0
Toimetulekukoolitus	11	78.6	3	21.4	14	100.0
Toimetulekutoetus	19	51.4	18	48.6	37	100.0
Ühekordne sotsiaaltoetus	16	44.4	20	55.6	36	100.0
Tasuta ühistransport	22	74.8	12	35.2	34	100.0
Invataksotenus	9	64.3	5	35.7	14	100.0
Koduhooldustenus	2	66.7	1	33.3	3	100.0
Muud tasuta sotsiaalteenused	7	12.5	1	87.5	8	100.0
Toiduabi	12	54.5	10	45.5	22	100.0
Tasuta lasteaia või koolitoit	-	-	22	100.0	22	100.0
Tasuta laste huvikoolid, klubid, ringid	18	94.7	1	5.3	19	100.0
Muud tasuta teenused lastele	5	55.6	4	44.4	9	100.0
Tasuta hooldus-põetusvahendid perearsti kaudu	20	86.9	3	13.1	23	100.0
Koduõendustenus	2	50.0	2	50.0	4	100.0
Muud ravi ja rehabilitatsiooniteenused	15	57.7	11	42.3	26	100.0

Tabelite põhjal saab teha 3 enam-vähem kindlat järeldust:

1. Tasuta koolitoidu ja osaliselt tasuta lasteaia toidu osutamine on Tartus korraldatud laitmatult, ükski intervjueritu ei tunnistanud, et ta vajab, kuid pole faktiliselt saanud seda hüve kasutada;
2. Intervjueritute teine grupp, üürimaksjate grupp, ei ole mitte ainult rahalise toetuse vaid ka sotsiaalteenuste aspektist suurema abivajadusega. Kui jätta kõrvale nõustamine (teenus, millele on sotsiaalhoolekande seaduse järgi õigus igal Eesti elanikul), toimetulekutoetus ja ühekordne sotsiaaltoetus ning tasuta ühistransport, siis ülejäänud teenuseid vajaks enda hinnangul umbes 10–20% intervjueritute teisest grupist (sama hulk nagu on toimetulekutoetuse saajaid). St sisuliselt on nende isikute näol tegemist ikkagi toimetuleva elanike kihiga, mitte sotsiaalabi ja sotsiaalkorterite vajajatega. Antud grupi jaoks on kõige

- olulisemad (rahuldamata) vajadused koduõendusteenus ja tasuta hooldus-põetusvahendid;
3. Üürivõlglaste grupi sotsiaalteenuste vajadus kokku on suurem, kui nad saavad, nende rahuldamata vajaduste loetelust võib välja jätta nõustamise (vajadus 2/3 ulatuses rahuldatud), ühekordse sotsiaaltoetuse (44% rahuldatud), tasuta lasteaia- ja koolitoidu (100% rahuldatud) ning koduõendusteenuse (50% rahuldatud). Seega on antud grupi esindajate rahuldamata vajaduste loetelu suhteliselt pikk, kõik üles loetud soovid ei saa olla ülepaisutatud või põhjendamatud, vaid teatud osas reaalset puudust peegeldavad näitajad.

Sotsiaaleluruumi üürnikud on neid ja teisigi sotsiaalteenuseid saanud. Ülevaade sotsiaaleluruumide üürileandmise korraldamisest Tartu linnas 2005. aastal (2006) andmetel on üürnikele osutatud järgnevat teenuseid: nõustamine piirkonnakeskuses; toimetulekutoetuse ja koolitoidutoetuse määramine; täiendava sotsiaaltoetuse määramine; isiku nõustamine kodus; suunamine tööbüroosse töötajana arvele võtmiseks; tööturuteenustele (toimetuleku-, töötõingu-, tööharjumuse taastamise koolitus, mitte-eestlaste suunamine eesti keele õppele, abistamine maksegraafiku koostamisel, abi otsekorralduslepingu sõlmimisel, vaimse tervise hooldekeskuse teenustele suunamine, hooldekodusse suunamine jne.

Tabel 85. Erinevate teenuste vajadus ja nende rahuldamine. Üürimaksjad (kokku 46 intervjuud)

Teenuste vajadus üürimaksjatel	Vajan, kuid pole saanud		Vajan, olen saanud		Kokku	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Nõustamine	6	50.0	6	50.0	12	100.0
Toimetulekukoolitus	3	42.8	4	57.2	7	100.0
Toimetulekutoetus	9	50.0	9	50.0	18	100.0
Ühekordne sotsiaaltoetus	10	40.0	15	60.0	25	100.0
Tasuta ühistransport	11	39.3	17	60.7	28	100.0
Invataksoteenus	4	33.3	8	66.7	12	100.0
Koduhooldusteenus	3	23.1	10	76.9	13	100.0
Muud tasuta sotsiaalteenused	-	-	2	100.0	2	100.0
Toiduabi	3	27.3	8	62.7	11	100.0
Tasuta lasteaia või koolitoid	-	-	8	100.0	8	100.0
Tasuta laste huvikoolid, klubid, ringid	5	16.7	1	83.3	6	100.0
Muud tasuta teenused lastele	2	66.7	1	33.3	3	100.0
Tasuta hooldus-põetusvahendid perearsti kaudu	7	53.8	6	46.2	13	100.0
Koduõendusteenus	4	80.0	1	20.0	5	100.0
Muud ravi ja rehabilitatsiooniteenused	3	21.4	11	78.6	14	100.0

Personaalsete vajaduste loend, mille peale intervjueeritud piisava sissetuleku korral ise raha panustaks, on kahel grupil täiesti erinevad. Sarnasus on vaid selles, et mõlemad grupid kulutaksid täiendavat raha eelkõige lahedama igapäevaelu võimaldamiseks (75% üürivõlglastest, 52% üürimaksjatest).

Esimene erinevus, mis silma hakkab, on selles, et üürivõlglaste vajadused on palju selgemalt formuleeritud, reljeefsemad. See grupp kulutaks võimaluse korral raha eelkõige raviks ja parema korteri muretsemiseks, oluline on ka laste koolitamiseks paremate tingimuste loomine. Suhteliselt vähemtähtsaks peavad üürivõlglaste oma raha kulutamist parema töö saamiseks ja hoolduseks.

Üürimaksjad ütlevad oma vajadused välja mõnevõrra ebalevalt, selgelt ei peeta vajalikuks kulutusi lastele ja töökohale (põhjuseks see, et osaliselt on tegemist eakate lasteta pensionäridega). Kuid üllatuslikult on väga väike toetus hoolduse (22% kulutaks kindlasti selleks vajaduseks) ja ravi (33%) tingimuste parandamiseks, samuti parema korteri muretsemiseks (26%).

Tabel 86. Milliste vajaduste rahuldamiseks teeks täiendavaid kulutusi piisava sissetuleku korral? Üürivõlglaste

Vajadused	Kindlasti mitte		Võib olla		Kindlasti see		Vastamata		Kokku	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Hoolduseks	22	50.0	8	18.2	13	29.5	1	2.3	44	100.0
Raviks	9	20.4	4	9.1	29	65.9	2	4.5	44	100.0
Lapse koolitamiseks	20	45.4	6	13.6	18	40.9	-	-	44	100.0
Parema korteri muretsemiseks	7	15.9	10	37.0	27	61.4	-	-	44	100.0
Lahedama igapäeva elu võimaldamiseks	3	6.8	8	18.2	33	75.0	-	-	44	100.0
Töö saamiseks	24	54.5	12	27.3	8	29.5	-	-	44	100.0
Muude vajaduste rahuldamiseks	4	9.1	6	13.6	15	34.1	19	43.2	44	100.0

Tabel 87. Milliste vajaduste rahuldamiseks teeks täiendavaid kulutusi piisava sissetuleku korral? Üürimaksjad

Vajadused	Kindlasti mitte		Võib olla		Kindlasti see		Vastamata		Kokku	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Hoolduseks	13	28.3	15	32.6	10	21.7	8	17.4	46	100.0
Raviks	9	19.6	16	34.8	15	32.6	6	13.0	46	100.0
Lapse koolitamiseks	27	58.7	1	2.2	10	21.7	8	17.4	46	100.0
Parema korteri muretsemiseks	18	39.1	11	23.9	12	26.1	5	10.9	46	100.0
Lahedama igapäeva elu võimaldamiseks	4	8.7	13	28.3	24	52.2	5	10.9	46	100.0
Töö saamiseks	28	60.9	6	13.0	6	13.0	6	13.0	46	100.0
Muude vajaduste rahuldamiseks	9	19.6	1	2.2	12	26.1	24	52.2	46	100.0

Nn muude vajaduste loend, mida küsitletud ise olulistena nimetasid, pole väga pikk, kuid sisukas. Kõige sagedamini nimetatud asjad, mis küsitletutel puuduvad on:

1. Igapäevaeluks vajalikud elementaarsed tarbeesemed (mööbel, kodumasinad, riided jm);
2. Kultuuriliste vajaduste hulka arvatavad asjad (ajalehed-ajakirjad, raamatud, teater, kino, kontserdid jms).

Tabel 88. Muud vajadused, mida piisava sissetuleku korral tänasest paremini rahuldaks

Vajadused	Üürivõlglastel		Üürimaksjatel	
	Arv	%	Arv	%
Ajalehed, ajakirjad	4	19.0	3	20.0
Auto	1	4.8	-	-
Kodumasinad	-	-	2	13.3
Kultuuriüritused (kontsert, teater, kino jm)	9	20.5	3	6.5
Kuuldeaparaat	1	4.8	-	-
Laste huvialadele	1	4.8	-	-
Mööbel	1	4.8	1	6.7
Raamatute ostmiseks	1	4.8	2	13.3
Reisimiseks	-	-	1	6.7
Remont, üür	1	4.8	1	6.7
Riided	1	4.8	1	6.7
Toit	-	-	1	6.7
Võlad	1	4.8	-	-
Kokku loetletud vajadusi	21	100.0	15	100.0
Kokku küsitletud	44	*	46	*

Tabel 89. Millist abi on tegelikult vaja paremaks toimetulekuks. Üürivõlglastel

Hinnang vajadusele	Nõustamine kulutuste planeerimiseks		Juhendamine sotsiaaltöötaja või ametniku poolt		Teistsugune toetuste süsteem		Rohkem teenuseid	
	Arv	%	arv	%	Arv	%	Arv	%
Kindlasti	15	34.1	16	36.4	22	50.0	29	65.9
Võib-olla	10	22.7	12	27.3	5	11.4	6	13.6
Ei usu, et aitab	5	11.4	4	9.1	8	11.4	3	6.8
Ei oska öelda	14	31.8	12	27.3	9	20.4	6	13.6
Kokku	44	100.0	44	100.0	44	100.0	44	100.0

Tabel 90. Millist abi on tegelikult vaja paremaks toimetulekuks. Üürimaksjad

Hinnang vajadusele	Nõustamine kulutuste planeerimiseks		Juhendamine sotsiaaltöötaja või ametniku poolt		Teistsugune toetuste süsteem		Rohkem teenuseid	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Kindlasti	11	23.9	8	17.4	9	19.6	24	52.2
Võib- olla	13	28.3	9	19.6	11	23.9	10	21.7
Ei usu et aitab	13	28.3	19	41.3	12	26.1	3	6.5
Ei oska öelda	9	19.6	10	21.7	12	26.1	8	17.4
Vastamata	-	-	-	-	2	4.3	1	2.2
Kokku	46	100.0	46	100.0	46	100.0	46	100.0

Pisut laiendatuna on järgneva tabeli (91) vajaduste loetelu sisu järgmine:

1. Rahaline toetus;

2. Pension;

Need kaks abi liiki on jäetud enamasti selgitamata, pensioni puhul soovitakse lihtsalt kõrgemat pensioni, rahalise toetuse puhul öeldakse, et “kui on raha, siis saab kõike muud”, konkreetsemalt on öeldud ”rahalist abi riiete muretsemiseks “ (2 korral), samuti soovitakse rahalist toetust parema toidu ostmiseks;

3. Eluasemeteenuste all on mõeldud väga erinevaid elukohaga seotud asju: uut (parema kvaliteediga) korterit (3), korteri remonti (3), pesemisvõimalust korterisse (2), paremat üürilepingut, erastamisõigust;

4. Ravi ja rehabilitatsiooni all soovitakse: ravikulutuste hüvitamist, tasuta hambaravi, tasuta taastusravi, tasuta ravimeid (4 korral), ravimeid lastele, paremat ravi (3 korral)

5. Ühistranspordi all mõeldakse tasuta ühistransporti;

6. Sotsiaalteenuste all on mõeldud: nõustamist (2), juriidilist nõustamist, kuuldeaparaati, hooldajaabi (2), hooldekodusse suunamist;

7. Ainult 1 isik soovis abi töökoha saamisel;

8. Teenuste all lastele on mõeldud tasuta ringe, huvikoole, klubisid jms;

9. Muude teenustena on soovitud telefoni, sööklad jms.

Kõrvutades kahele erinevale küsimusele (milliseid sotsiaaltoetusi ja teenuseid te kasutate ja millist abi te tegelikult toimetulekuks vajaksite) antud vastuseid, tuleb suhteliselt reljeefselt esile sotsiaaleluruumide üürnike vajaduste loend.

Esiteks, sotsiaaleluruumide üürnike eelarve on väga pingeline. Soovitavaks abiks peetakse kõige sagedamini pensioni (eakad elanikud) või toetuste (nooremad intervjueritud) suurendamist. Suurem sissetulek kuluks eelkõige lähedama igapäevaelu võimaldamiseks.

Teiseks, üürimaksjate grupp on faktiliselt paremini toime tulev sotsiaaleluruumide üürnike osa. Küsitletute enesehinnangu põhjal on rahuldamata teenuste vajadus täiesti olemas (vajadus koduhoolduse järele, samuti tasuta hooldus-põetusvahendite järele). Kuid see seondub grupi üldise spetsiifikaga (eakad üksikud kodanikud), mitte aga spetsiifilise sotsiaaleluruumide üürniku staatusega. Üürivõlglaste grupp on huvitatud teenuste laiemast spektrist, mitmel juhul on teenuste saamise soovi taga tegelikult subsiidiumi vajadus: tasuta

ühistransport, tasuta huviringid lastele, tasuta hooldus-põetusvahendid, ravi- või ravimite toetus. Seega on üürivõlglaste näol tegemist majandusliku ja hoolekandelise abi üheaegse vajadusega.

Tabel 91. Millist abi Te tegelikult vajaksite et toime tulla? Muud abi liigid

Abi liigid	Üürivõlglasted		Üürimaksjad		Kokku	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Rahaline toetus	18	43.9	12	29.3	30	37.5
Pension	-	-	2	4.9	2	2.5
Eluase	6	14.6	8	19.5	14	17.5
Ravi, ravimid ja rehabilitatsioon	4	9.8	7	17.1	11	13.8
Ühistransport	2	4.8	2	4.9	4	5.0
Sotsiaalteenused	5	12.2	3	7.3	8	10.0
Töökoht	1	2.4	-	-	1	1.2
Teenused lastele	1	2.4	1	2.4	2	2.5
Muud	2	4.8	6	14.6	8	10.0
Kokku nimetatud abivajaduse liike	39	100.0	41	100.0	80	100.0
Kokku	44	*	46	*	90	*

Kolmandaks, sotsiaaleluruumi üürimise võimalus ja kontroll oma eelarve üle (üürivõla puudumine) ei tähenda veel seda, et kõigi üürimaksjate eluasemetingimused oleksid head või normaalsed. Rahulolematuse eluruumi kvaliteediga on suhteliselt suur, rahuldamata vajaduste hulgas nimetatakse nii eluruumi parandamise (remont, pesemisvõimaluste loomine jms) kui ka sisustamise (mööbel ja kodumasinad) probleeme. Teatud aja jooksul peaks sotsiaaleluruumide väljaüürimisel jõudma sama standardini, mis on kasutusel uute korterite müügi puhul, samuti institutsionaalsel hooldusel (köök sisustatud ja abiruumid sisustatud, vajaduse korral minimaalses mahus ka eluruum).

Neljandaks, intervjueeritute pääs arsti juurde on suhteliselt hea (probleeme on olnud vaid 4%), samas toonitavad nad nii halba tervist (töövõimetust) kui ka suurt hooldus-põetusvahendite ja ravimite kulu. Sotsiaaleluruum eraldatakse vähemalt tööealisele linnakodanikule ajutiseks kasutamiseks, tema rehabiliteerimiseni. Juhul kui tema toimetulematuse põhjenduseks (sotsiaaleluruumi vajaduse aluseks) on halb tervis, tuleb teha kulutusi sellise isiku meditsiiniliseks rehabilitatsiooniks. Väljaöeldud seisukoht on liiga abstraktne konkreetsete sammude kavandamiseks ja tõkked tervishoiu ja hoolekande korralduse vahel on liiga suured kiirete tulemuste saamiseks. Kuid ilmselt on mõnikord valiku tegemisel (kas teha kulutusi uute munitsipaaleluruumide muretsemiseks või isiku terviseprobleemide lahendamiseks) teise alternatiivi valik otstarbekam.

Viiendaks, sotsiaaleluruumi üürniku staatus ei tähenda keerukamate vajaduste (kultuurihuvi, reisimine jms) puudumist. Kuidas sotsiaalabi vajajate kultuurivajadusi rahuldada, seda ei peaks välja mõtlema sotsiaaltöötajad. Silmas pidades seda, et väga paljude kultuuriinstitutsioonide ja -ürituste eelarve osa on riigi või omavalitsuse poolne subsidium, siis peaksid sobivad lahendid tulema sotsiaal- ja kultuurivaldkonna inimeste koostöona.

2.3 Järeldused sotsiaaleluruumi üürnikega tehtud intervjuudest

- Sotsiaaleluruumi taotlejate järjekorras olijate ja üürnike andmete võrdlemine näitab, et need on omavahel teatavas nihkes. Meeste võrdne esindatus (u 50%) eluruumi taotlejate seas ja nende alaesindatus (ca 30%) üürnike hulgas näitab, et erinevatel põhjustel ei jõua viimased eluruumi eraldust ära oodata;
- Sotsiaaleluruumi üürnike sotsiaaldemograafiline kirjeldus (haridustase, kvalifikatsioon, perekonnaseis, sotsiaalse võrgustiku suurus jms) näitab, et antud grupp on sarnane teiste toimetulekuraskustes gruppidega (Tartus näiteks pikaajaliselt töötute grupp);
- Kaks võrreldud gruppi (üürivõlglaste ja üürimaksjate grupp) on omavahel selgelt eristuvad nii sotsiaaldemograafiliste näitajate, sissetulekute, vajaduste, elu- ja elamistingimustega rahulolu ja ka faktilise käitumise (sh üürimakse distsipliini) mõttes. Kuigi esimene grupp on suhteliselt väiksemate sissetulekutega, mõjutab nende toimetulekut ka nende käitumine (soovimatus või suutmatus oma eelarvet kontrollida);
- Universaalse lahendusena toimetulekuraskustes isikute abistamisel nähakse nende personaalse võrgustiku (sugulased, sõbrad, tuttavad, naabrid jt) võimaluste aktiivset kasutamist. Esimese grupi lähem võrgustik on objektiivselt suurem (keskmiselt 1.68 lähemat sugulast leibkonna peale), teise oma väiksem (1.33). Abi võrgustikult küsib ja saab rohkem teine grupp. Mõlema grupi puhul on kõige olulisem materiaalse abi andja avalik sektor;
- Kuigi üürivõlglaste grupi näol on tegemist valdavalt nooremapoolsete, tööealiste isikutega (keskmine üürivõlglaste vanus 43.4, üürimaksjate vanus 58.6 aastat) on nende tööhõive määr madal ning töötamise perspektiiv töövõimetuse või puude tõttu nigel. Tuleb silmas pidada seda, et paljudel noorematel sotsiaaleluruumi üürnikel on piisava tööstaaži puudumise tõttu oht saada tulevikus rahvapensioni, mis ei kindlusta ka eakana nende iseseisvat majanduslikku toimetulekut;
- Üürivõlglaste gruppi iseloomustab madal sissetulek, väike eluruum, kuid suhteliselt kõrged eluasemekulud. Üürimaksjate sissetulekud on eelmise grupi omadest suuremad, kuid suurema eluruumi tõttu on ka nende summaarsed eluaseme kulud suuremad. Võrreldes intervjuueeritute eluasemekulusid Tartumaa ja Eesti 2005.a. üldnumbritega, tuleb tunnistada, et need on väga suured (Eestis 2005.a. keskmine eluasemekulu 1 leibkonnaliikme kohta kuus 480, Tartumaal 534, üürivõlglastel veebruaris 2006.a. 420, üürimaksjatel 610 krooni). Sellistel tingimustel välja üüritava sotsiaaleluruum ei täida oma eesmärki (aidata kaasa toimetulekuraskustega isikute rehabilitatsioonile);
- Lisaks võlgadele eluaseme kasutamise eest on üürivõlglaste grupil umbes samas suurusjärgus kohustused (võlad, järelmaks vms) erasubjektide ees (28 isikut deklareerisid võlgasid, keskmine võlasumma oli 3975 krooni leibkonna kohta). Keskmine üürivõlg oli LVO andmetel märtsis 3144 krooni. See asjaolu tõendab, et paljud üürivõlglastel vajavad võlanõustamist. Juhul, kui nad on üheaegselt üürivõlglastel -> eraisiku võlglastel -> toimetulekutoetuse saajad, nõuab nende nõustamine eelarve koostamise osas erakordset meisterlikkust. Nende endi käitumine oma rahaga vajab aga erakordset distsiplineeritust;
- Teisest (üürimaksjate) grupist saab suhteliselt suurem osa isikuid püsivalt toimetulekutoetust (17% teisest grupist 11% vastu esimeses grupis). Sõltuvus püsivast abist ühelt poolt

ning järjepidev kontakt sotsiaaltöötajatega (info, nõuannete, täiendava abi saamine) aitab nende isikute paremale toimetulekule tõhusalt kaasa;

- Mõlemaist grupist paneb suhteliselt väike osa (üürivõlglastest 34%, maksjatest 33%) makseteks vajaliku summa kõrvale ning 25% (teisest grupist 22%) planeerib rangelt igapäevaseid kulusi. Kuigi mõlemad grupid käituvad eelarve pidamisel näiliselt sarnaselt, peame mees pidama, et üürivõlglaste eelarve on märgatavalt pingelisem. Planeerimise puudumine kulutamisel on asjaolu, mis soodustab üürivõlgade teket;
- Märtsikuu eelarve ei olnud tasakaalus 52% üürivõlglastest ja 22% üürimaksjatest, tasakaalu hoidmiseks võttis 25% esimesest ja 17% teisest grupist laenu. Kuna 14% (NB!) esimese ja 6% teise grupi isikutest võttis kasutusele varasemaid sääste, siis lõpptulemusena teise grupi intervjueritute “summaarne grupi eelarve” jäi tasakaalu, esimeses grupis aga tekkis igal 10 leibkonnal täiendav võlgnevus;
- Rahulolu erinevate eluruumi ja –koha aspektidega (eluruumi suurus, heakord, elamu seisund, üür, üürileping, sotsiaalne keskkond, linnaosa) on esimesel grupil märgatavalt madalam kui teisel. Keskmise rahulolu indeks seitsme näitaja summamana oli üürivõlglastel 15.44 ja üürimaksjatel 19.59 maksimaalselt võimalikust 28st pallist;
- Halb tervis (töövõimetus, puue) tingib mõlema grupi leibkondades täiendava kulutuste vajaduse. Esimeses grupis väitis 15 intervjueritut selliste (hooldus-põetusvahendid, püsiv ravimikulu, invataks kulu jms) kulude olemasolu keskmiselt 300 krooni kuus, teises grupis 21 leibkonda 469 krooni kuus. Proportsioonid arvuliselt ja summaliselt on omavahel võrreldes loogilised, kuid toonitame veelkord, et nii töövõimetus kui ka hooldusvajadus väljendavad küsitletute enesehinnangut. 13% küsitletutest tunnistas, et mõnel perekonnaliikmel on sõltuvusprobleem (eelkõige alkoholisõltuvus);
- Võrdlusgrupi (üürimaksjate grupi) täiendavate teenuste vajadus on seotud grupi spetsiifikaga (vajadus koduhoolduse, hooldus-põetusvahendite, koduõendusteenuse järele). Üürivõlglaste täiendavate teenuste vajadus on mitmekesine, vajadus on nii tervishoiu-, hoolekande- kui ka toetavate teenuste (invataks jms) järele. Tegemist on jällegi küsitletute enesehinnanguga vajadustele. Silma hakkab, et üürivõlglaste grupi puhul on vastuste hulk “vajan X teenust, kuid pole saanud” märkimisväärselt suurem, kui teise grupi puhul. Vastused faktilise teenuste saamise kohta (“vajan, olen saanud X teenust”) selget ja suurt erinevust üürimaksjate kasuks ei näita;
- Sotsiaaleluruumide üürikuu majandusliku toimetuleku tagab nende väikest sissetulekut arvesse võttes ainult nende püsiv kontakt sotsiaaltöötajatega (kontroll hoolekande süsteemi poolt). Esmaselt vajalikud uued teenused sotsiaaleluruumide üürikuu toimetuleku parandamiseks on võlanõustamine ja toetatud elamise teenus (Sotsiaalministeeriumi poolt vaimupuudega isikutele finantseeritavaga võrreldes mõnevõrra väiksemas mahus ja lihtsamal vormil). Teise osa toimetulekuvõime paranemist on võimalik saavutada üüriarvestuse ja maksimise süsteemi muutmisega. Suhteliselt standardsete elamistingimuste (Lubja 7, Rahu 15, Kalda tee 40 jt) puhul on otstarbekas kasutada Tallinnas nn sotsiaalhotellis kavandatud kindla kuuüüri maksimise põhimõtet. See aitab maksjatel paremini planeerida oma kulusi ja subsideerimise korral vastab ka sisuliselt paremini sotsiaaleluruumi üüri põhimõttele;

- Universaalse lahendina toimetulekuvõime parandamiseks näeb esimene grupp toetuste taseme tõstmist, teine grupp pensionide tõstmist. St suurim tõke parema toimetuleku teel on madal sissetulek. Teenused, mis tähendavad sisuliselt isiku (leibkonna) varjatud rahalist toetamist, kuid aitavad rakendada kontrolli käitumise üle (invataksotenus, koduhooldus, hooldus-põetusvahendid) parandavad põhjendatud taotlemise korral intervjueritute toimetulekuvõimet;
- Sotsiaaleluruumide üürnikud ei tunne puudust mitte ainult sotsiaal- ja tervishoiuteenustest, vaid ka kultuuriliste vajaduste rahuldamisest (puuduvad ressursid iseseisvaks tegutsemiseks);
- Iseloomulik on vajaduste pingerida, millesse küsitletud panustaksid ressursside olemasolu korral. Üürivõlglaste grupp kulutaks lähedama igapäevaelu võimaldamiseks (75% vastanutest), raviks (66%), parema korteri muretsemiseks (61%). Üürimaksjate grupp samuti lähedama igapäevaelu võimaldamiseks (52%), raviks (33%), parema korteri muretsemiseks (26%). Kuigi kahe grupi eelistuste pingerida on sama, väljendavad üürivõlglaste oma vajadusi palju selgemal moel.

3. TOETATUD ELAMINE — TEOORIA JA PRAKTIKA

Toetatud elamise teenuse osutamise lähtekohaks on õpiraskustega inimeste toimetuleku toetamise aluseks võetud normaliseerimise põhimõte. Taani 1959.a. Mental Retardation Act defineeris teenuste osutamise eesmärgina luua vaimse puudega inimestele selline elukeskkond, mis oleks võimalikult sarnane normaalsetele elutingimustele. Seda põhimõtet arendati edasi Põhja-Ameerikas (Kanadas) ja Suurbritannias ning nende riikide kogemuse najal on vastav ideoloogia ja sellele baseeruv vaimupuudega isikutele teenuste osutamise korraldus jõudnud Eestisse.

Ingeborg Sahlin (1999) eristab Rootsi kogemusele tuginedes toetatud elamise teenuses kahte poolt:

- Elustiili normaliseerimine ja
- Elamistingimuste normaliseerimine

Tabel 92. Toetatud elamise sihtgrupid Rootsis (Sahlin, 1999)

		Elustiili normaliseerimine	
		Jah	Ei
Eluasemetingimuste normaliseerimine	Jah	1 Õpiraskustega isikud	2 Liikumispuudega isikud Noored Üksikvanema leibkonnad Perevägivalla ohvrid
	Ei	3 Narkomaanid/ alkohoolikud Vaimuhaiged Kinnipidamiskohast vabanenud	4 Nõdrad vanainimesed HIV/AIDS nakatunud

Kõik loetletud sihtgrupid vajavad ühiskonna poolset toetust ja selle puudumisel võivad sattuda raskustesse, sh kaotada oma eluaseme.

Kõige “pakilisemad” on tabelis 92 esimese grupi (õpiraskustega isikud) vajadused, nad vajavad toetust nii eluaseme muretsemisel kui ka igapäevaelu korraldamisel. Olles toetatud elamise, igapäevaelu toetamise jt vaimupuudega isikutele mõeldud teenuste sihtgrupp, on üks osa antud isikutest Eesti hoolekande korralduse seisukohalt suhteliselt hästi määratletud

grupp. Konkreetsete isikute vajadus teenuste järele võib konkreetsetes kohas (omavalitsuses) olla katmata, kuid see on korralduslik, mitte olemuslik, küsimus.

Teise grupi puhul on vajadus siirdeeluaseme järele, st neil puudub üldjuhul käitumuslik vms elustiiliga seotud probleem ja nad saavad ning soovivad kasutada normaalset tavalist eluaset. Mingil määral on siirdeeluaseme kasutamise vajadus seotud siiski ka elustiiliga, näiteks varem lastekodus olnud noortele iseseisva elu alustamisel korraldatava toimetulekukoolitusega vms. Mõnikord puudub ka noortel üksikemadel, perevägivalda ohvriks langenud naistel jt perekonnast või elukaaslasest sõltumatu majandamise kogemus.

Kolmanda grupi isikute probleemiks on käitumuslikud (elustiili) küsimused ja kontrolli kadumine käitumise üle võib kaasa tuua raskused eluaseme osas (vaimuhaige võib elamu süüdata, alkohoolik jääb üürivõlglasteks ja võib eluaseme kaotada vms). Antud isikute üle on vajalik sotsiaalne kontroll. Eestis on loetletud gruppidest kõige selgemini määratletud kinnipidamiskohast vabanenutele osutatavad teenused — siirdeeluase koos üheaegselt pakutava rehabilitatsiooniteenusega peab kindlustama järgneva normaalse toimetuleku, sh eluaseme kasutamise püsivuse. Faktiliselt väärab seda eluasemekindlust erinevate “agade” olemasolu (töö olemasolu, alkoholismi vm keerukate probleemide puudumine jne). Tähelepanuväärne on, et näiteks alkohoolikute suhtes teostab Rootsis kontrolli kriminaalhooldussüsteem. See asjaolu on seotud ajaloolise taustaga, nimelt oli kuni 1970 aastateni alkoholism Rootsis kriminaalkorras karistatav. Ajalooline analoogia Eestiga on Rootsi süsteemil täiesti olemas, kuni 1980 aastateni toimus ENSVs alkoholismi sundravi Sise-ministeeriumi süsteemi ravi-profülaktooriumites.

Neljas grupp vajab küll teenuseid nii tervishoiu- kui hoolekande süsteemilt, kuid mitte püsivat järelevalvet käitumuslikel vaid tervislikel põhjustel. Samuti ei vaja üldjuhul eritingimusi eluaseme kasutamise osas, vajalik võib olla hädaabinupp vms.

Toetus, mida isik vajab (on õigustatud saama) jagatakse tavaliselt kolme ossa:

- Eluase ja majapidamine — eluaseme administreerimine, st üürimaksed jms, kodutööd, igapäevase elu korraldamine — sisuliselt kattub meie koduhooldus-teenusega;
- Nõustamine ja oskuste arendamine — abi suhtlemisprobleemide korral, kontroll sõltuvuse üle jms;
- Individuaalsed sotsiaal- ja tervishoiuteenused (isiklik hooldus nagu riietumine või vanniskäimine, ravimite võtmine jne); tavaliselt on need jaotatud erinevate teenuste ja teenusepakkujate vahel (mitteprofessionaalsed hooldajad, koduhooldus, koduõendus jne).

Erinevatele sihtgruppidele suunatud teenused on erineva iseloomuga ja nende pakkumise põhjused (põhjendused) on erinevad.

Tabel 93. Eluaseme ja hoolduse perspektiiv (Edgar, Doherty, Mina-Coull, 2000)

	Kogukonna toetus (community support)	Poolinstitutsionaalne toetus (intermediate support)	Institutsionaalne toetus (institutional support)
Eluaseme perspektiiv	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ühiskasutuses eluase ▪ omaette eluase 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ personaliga grupieluase ▪ toetatud elamine ▪ kodumajutus 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ institutsionaalne elamine ▪ pansionaat
Toetuse perspektiiv	<ul style="list-style-type: none"> ▪ siirdeperioodi toetus ▪ kodukülastused, liikuv toetus ▪ paindlik/individualiseeritud ▪ ebaregulaarne ▪ eluase/oskused 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ traditsiooniline või püsiv toetus ▪ toetus on muude teenuste eelduseks ▪ planeeritud ja paindlik kuni 24 tundi ▪ eluase/oskused/individuaalsed sotsiaalteenused 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ püsiv hooldus ▪ toetus on muude teenuste eelduseks ▪ planeeritud/ettekirjutatud ▪ 24 tundi ▪ oskused, individuaalsed sotsiaalteenused
Haldamise perspektiiv	<ul style="list-style-type: none"> ▪ mitme institutsiooni koostöö ▪ finantseerimine sotsiaalkindlustuse ja eluasemetoetuste kaudu 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ mitme institutsiooni koostöö ▪ segarahastamine 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ üks agentuur ▪ hoolekande rahastamine
Kasutamise perspektiiv	<ul style="list-style-type: none"> ▪ täielikud üürniku õigused ▪ personaalne kontroll igapäevaste otsuste üle 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ piiratud üürniku õigused ▪ piiratud personaalne otsustusõigus 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ üürniku õigused puuduvad ▪ professionaali poolne kontroll igapäevaotsuste üle

Sisuliselt lähtub nii eluaseme- kui ka hoolekandeteenuste pakkumine siiski väga lihtsast kaheväljalisest maatriksist:

1. SIIRDE ELUASE — SIIRDE TOETUS
2. SIIRDE ELUASE –PÜSIV (ALALINE) TOETUS
3. PÜSIV (ALALINE) ELUASE — SIIRDE TOETUS
4. PÜSIV (ALALINE) ELUASE- PÜSIV (ALALINE) TOETUS

Tabel 94. Toetatud elamise kontiinum (Munn, 1996)

	Minimaalne regulatsioon ja sekkumine	Mõõdukas regulatsioon ja sekkumine	Kõrge regulatsioon ja sekkumine
Tavaline eluase	Liikuv toetus (floating support)	Toetatud üürnikuseisus (toetatud elamisega korter)	Hooldajaga elamine (live-in carer or support)
Tavapärase iseloomu ja asukohaga eluase	Grupielamine (group living)	Koduhooldus (residential care)	Hooldekodu (nursing home)
Institutsioon	Öömaja (night shelter)	Pansionaat (large-scale hostel)	Haigla (hospital)

3.1 Toetatud elamise kolm moodsust

Toetatud elamisel on üldjoontes kolm moodsust.

Esimene neist on eluaseme pool, mis toimib kas institutsionaalses vormis (nn täisinstiit-sioon või pansionaat), vahepealse tasemega toetusena (kodumajutus või grupielamine) ja kogukonna hooldusena (iseseisev või ühiselamine korteris või majas).

Tabel 95. Isikule orienteeritud ja kohale orienteeritud toetusepakkumine

	Omaette	Väike, ühiskasutuses	Suur, ühiskasutuses
Isikule orienteeritud	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Pole kindlaksmääratud reegleid ▪ Toetus pole seotud eluasemega ▪ Toetus lähtub individuaalsetest vajadustest ▪ Toetuse lõppemisel säilib elukoha kasutuse õigus ▪ Täismahus üürniku õigused 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kollektiivsed ettekirjutused (reeglid) ▪ Toetus seotud eluasemega ▪ Toetus lähtub individuaalsetest vajadustest ▪ Toetuse lõppemisel lõpeb eluaseme kasutamise õigus ▪ Võimalik täismahus üürniku õigused, reeglina mitte-üürniku leping 	
Kohale orienteeritud	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Võib rakendada mõningaid reegleid ▪ Toetus seotud eluasemega ▪ Toetuse lõppemisel lõpeb eluaseme kasutamise õigus ▪ Võimalik üüri- või allüüri leping 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Pealesurutud või kollektiivselt kehtestatud reeglid ▪ Toetus seotud eluasemega ▪ Individuaalsete vajaduste arvestamine teenuse üldmahu sees ▪ Toetuse lõppemisel lõpeb eluaseme kasutamise õigus ▪ Mitte-üürniku leping või lepinguta 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Reeglid kehtest. koos teenusega ▪ Toetus seotud eluasemega ▪ Toetus on määratletud teenusepakkuja poolt ▪ Ajaliselt piiratud kestvus ▪ Mitte-üürniku leping või lepinguta

Kuna kõigi võimalike konkreetsete Euroopas kasutatavate toetuse vormide kirjeldamine oleks liiga mahukas töö, siis käsitleme mõnede Eestile lähedaste (hoolekande poliitika või hoolekande meetodite siirde tõttu meile lähedaste) riikide teenusekorraldust.

Suurbritannia (sisuliselt Inglismaa, osa teenuseid on Inglismaal ja Šotimaal ühiseid, osa erinevaid) toetatud eluasemete liigitus on esitatud järgnevas tabelis

Tabel 96. Toetatud eluasemed Suurbritannias (Aldridge, 1999)

Sotsiaalhotell (purpose-built hostels)	6le või suuremale inimeste arvule mõeldud eluruum eraldi ja/või ühisruumidega, personali poolt pakutud toetusega kohapeal
Tugeva toetusega eluruum (very sheltered housing)	Nõtrade vanainimeste hooldamiseks mõeldud eluruum
Tuum ja kobar (core and cluster)	Kindlasse piirkonda jäävad eluruumid mida teenindab üksiktootajate meeskond. Teenindusüksuse moodustab tugevamat toetust (rohkem teenuseid) pakkuv ja ühtlasi halduskeskusena toimiv tuum koos teda ümbritsevate teeninduse-toetusega eluruumidega
Hajali paigutusega eluruumid (dispersed housing)	Kindlas piirkonnas hajali paiknevad kaks või rohkem kinnisasja (eluruumi)
Personaliga mehitatud grupieluase (staffed group homes)	Väikesed munitsipaaleluruumid, kus kliendil on omaette ruum või voodi ja ühised abiruumid. Tavaliselt mitte rohkem kui 4 elanikku ühes üksuses ja kuni 24 tundi teenindus (toetus)
Ühiseluruumid (shared house/flat)	Väikesed munitsipaaleluruumid, kus kliendil on omaette ruum või voodi ja ühised abiruumid. Erineb mehitatud eluasemest selle poolest, et personal tegutseb sõltumatult eluruumist (erastruktuur)
Omaette eluruumid	Üksikkasutuses (klient üksi või klient koos oma perekonnaliikmetega) kinnisasi. On ehitatud kas sihtotstarbeliselt või üldise elamispinna vajaduse rahuldamiseks kuid planeeritud koos regulaarse toetuse pakkumisega

Eelnev loetelu peegeldab eelkõige eluasemete paigutuse, majutuse ja haldamise korraldust ning vähem teenuste pakkumise korraldust. Teatud sarnasus on meie struktuuridel ja Suurbritannia toetatud elamise vormidel olemas. Viimase kahekümne aasta jooksul on seelses eluasemeteenuste pakkumise osas toimunud järgmised arengud:

1. Sihtotstarbeliste eluruumide ehitamise asemel tavaeluruumide pakkumine toetust vajavatele gruppidele;
2. Suurte eluruumide kogumite asemel väikeste üksuste loomine;
3. Ühiseluruumide asemel pakutakse pigem eraldi eluruumi.

Teenusepakkumise erinevast variantidest saab parema ettekujutuse Rootsi näitel.

Tabel 97. Toetatud elamine Rootsis (Sahlin, 1999)

Õpiraskustega isikud	Vaimse tervise probleemidega isikud	Eakad	Kodutud
Pansionaat – neli või viis isikut jagavad maja või korterit	Pansionaat – neli või viis isikut jagavad maja või korterit		Sihtotstarbeline eluase — alkoholismi/narkomaania probleemidega isikutele
Traditsiooniline grupieluase — viis omaette korterit on ühendatud ühisruumide ja personaliruumide kaudu	Traditsiooniline grupieluase — viis omaette korterit on ühendatud ühisruumide ja personaliruumide kaudu	Grupieluase — erineva algotstarbega üksused (renoveeritud hoolduskodust uusehitusteni) üldjuhul 6–8 klienti eraldatud magamis- ja ühiste eluruumidega	Grupieluase — ümberkorraldatud kliinikud või institutsioonid, mõeldud siirdeeluasemetena
Ühistrepikoja mudelväike arv kortereid elanikele ja üks personalile, pole ühiseid eluruume	Ühistrepikoja mudel — väike arv kortereid elanikele ja üks personalile, pole ühiseid eluruume		Kollektiivne eluase — suurele arvule inimestele elamisvõimaldust pakkuva eluruumi, koosneb eraldi — ja ühiskasutuses olevatest ruumidest
Teenindusega (munitsipaal)korterid — eraldi tavaeluruumid piiratud territooriumil, mida teenindavad piirkonnas paiknevad sotsiaaltöötajad		Teenindusega (munitsipaal)korterid — ühte piirkonda koondatud eraldatud korterid, võimalik toetus kodus ja teenused väljaspool kodu	Treeningkorterid — traditsiooniline majutus, regulaarne toetus sotsiaaltöötajate visiitide näol
Omatarbe eluase — eluruum kliendi omanduses, koduteenused või personaalne abi	Omatarbe eluase — eluruum kliendi omanduses, koduteenused või personaalne abi	Tavaline (munitsipaal)eluruum — sotsiaal- ja tervishoiuteenuseid pakutakse koduteenuste vormis	Erilepingutega korterid — eraldi paiknevad korterid, erilepingud toetuse (teenuste) kohta, püsiva eluruumi iseloomuga eluruumid

Rootsi toetatud elamise erinevaid vorme hinnates jääb mulje, et seal on suhteliselt vähe ajutise kasutusega eluruume. Siiski, ka Rootsis on lisaks alkohoolikutele ja narkomaanidele mõeldud sihtotstarbelistele eluruumidele, kodututele mõeldud kollektiivsetele eluruumidele, grupieluasemetele, treeningkorteritele jms, olemas madala standardiga sotsiaalhotellid, varjupaigad jm ajutise elamise vormid.

Erilepingud (näiteks alkohoolikute ja narkomaanidega) on sõlmitud tavaliste eluruumide kasutuse kohta, kuid sisaldavad nõudeid elustiili, käitumise jms suhtes (ei tohi tarvitada alkoholi, ei või külalisi ööseks jätta jne) Erilepingud kehtivad ka grupielamises (vaimse puudega isikud), samuti oma kodus elavatele teenuseid saavatele vaimuhaigetele. Sellist

“elustiili normaliseerimist” ei rakendata eakate klientide suhtes. Nad valivad ise teenuste või toetuse määra, mida nad vajavad, samuti kas nad saavad teenust kodus või piirkonna teeninduskeskuses. Kui hinnata erinevatele gruppidele pakutavaid lahendusi Rootsis, siis näiteks eakatele ja puudega inimestele on lahendused isikukesksed, kodututele näiteks aga koha (teenusepakkuja) kesksed.

Teine mõõde toetatud elamise teenuses on toetus. Kuna toetatud elamise süsteemid on valdavalt 15–20 aastat vanad, siis nad pole enamikul juhtudel mitte muutumatud, valmis, vaid dünaamilised ja arenevad süsteemid. Toetuse pakkumise iseloom sõltub piiridest eluaseme- ja sotsiaalteenuse ning sotsiaal- ja tervishoiuteenuse vahel.

Vaatleme järgnevalt kolme erineva detailsusega näite najal, kuidas see tegevus on korraldatud Hollandis, Saksamaal ja Suurbritannias (lisaks kirjalikest allikatest saadud andmetele on analüüsi autoritel neist riikidest olemas õppekäikudel saadud kogemus).

Üldjuhul eristatakse Hollandis kolm toetuse tasandit:

1. Hooldus (toitlustamine, isiklik hügieen ja abi ravi ettekirjutuste täitmisel (ravimite võtmine jms);
2. Toetus (suhtlus institutsioonide jm avalike ja erasubjektidega, abi igapäevatoimingute korraldamisel, abi suhete hoidmisel sugulaste ja naabruskonnaga);
3. Kontroll (käitumise, elutingimuste normaalsena hoidmise ja ühiselu reeglite järgimise üle).

Kuna avaliku ja erasektori partnerlus ja suhted on Hollandis tunduvalt mitmekesisemad kui Eestis, siis “pildi” üleliia segaseks ajamise vältimiseks me detailsemat analüüsi ei esita.

Hollandi mõistes esimese tasandi tegevuste (hoolduse) korraldus on Eestis hästi või halvasti Sotsiaalhoolekande seaduse, Puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seaduse (hooldajatoetus) jm õigusaktidega sätestatud, praktikas juurutatud ja kontrollitud. Samal ajal on toetuse ja kontrolli pool Eesti sotsiaaltöös suhteliselt ebamäärane. Mujal toetusena käsitletavaid tegevusi mõistetakse meil kui hooldust, kontroll kui sotsiaaltöö meetod on aktsepteeritav kui erandlik, mitte tavapärane, tegevus (eelkõige lastekaitse ja vaimuhaigusega seotud juhtudel).

Teenusevajadus võib olla konkreetse eluruumi konkreetse isiku kasutusse andmise tingimus ja teenusevajaduse lõppemine võib olla aluseks üürilepingu lõpetamisel. Kuid nii või teisiti, nii hooldus, toetus kui ka kontroll sätestatakse eraldi lepingutega (lahus üürilepingust).

Saksamaal vastutab toetatud elamise teenuse korralduse eest liidumaa, piirkonniti on teenus detailides erinev, kuid järgnev Hesseni liidumaa näide on suhteliselt tüüpiline (Busch-Geertsema, 1999).

1. Eluruumi kolimine ja toetus igapäevaelu korraldamisel (eelarve korraldamine, kodu korrashoid, toitlustamine, isiklik hügieen, vaba aja korraldus, maksete ja võlgnevuste haldamine, kontroll ravimite võtmise üle);
2. Eluaseme eest maksmiseks vajalike ressursside kindlustamine (isiklikust eelarvest või vajaduse ja õiguse olemasolul sotsiaalabi vahenditest);
3. Kriisisekkumine;
4. Lepingulised suhted erinevate subjektidega kogukonnas;
5. Informatsiooni kindlustamine kohaliku toetuse võimaluste ja teenuste saamise osas;
6. Haridusele ja töövõimalustele juurdepääsu kindlustamine.

Saksamaa lähenemine toetatud elamisele on erinev Hollandi, Rootsi ja Suurbritannia omast. Toetuse filosoofia on eelkõige isiku reintegratsiooni (tavalise toimetuleku) saavutamine, normaalne toetusepakkumise kestvus on 12–15 kuud.

Sellest filosoofiast on sisuliselt eluaseme kasutusse andmise poole pealt kantud sotsiaaleluruumide väljaüürimine Tartus (1 aastane üürileping). Sotsiaalteenuste osutamine ei ole selle filosoofiaga täiel määral seotud. Arvesse võttes seda, et keskmine sotsiaaleluruumi taotlemise periood on 17–20 kuud, siis on võimalik sobivate tingimuste korral sotsiaalteenuste pakkumist alustada enne sotsiaaleluruumi kolimist ning esimese üürniku-aasta lõpuks on sisuliselt selge, kas isik on reintegreeritav või mitte. Edasine mäng 1 aastaste üürilepingutega on otstarbekas erandjuhtudel (kui tegu on lastekodust tulnud lapsega vms), mitte üldjuhtudel. Aastase perioodi järel on selge, kes on reintegreeritav (reintegreeritud), kes on püsiva toetusvajadusega ja iseseisvalt hakkama ei saa.

Tabel 98. Toetuse liigitus, Suurbritannia (DSS, 1998, Edgar, Doherty, Mina-Coull 2000 vahendusel)

Kategooria A Eluruumi kasutusega seotud toetus	Kategooria B Sotsiaalne toetus	Kategooria C Isiklik hooldus
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Elaniku abistamine eelarve kohase torulukksepa, elektrik, remondimehe leidmisel ▪ Elaniku abistamine eluruumi turvalisuse tagamisel (lukustamine, tuleohutus, hädaabisignalsatsioon kukkumise jms korral) ▪ Eluruumi kohandamine vastavuses puudega ▪ Eluruumi juurdepääsu kindlustamine (lift, tõstuk, kaldtee vm) ▪ Pisiparandustööd (pirni vahetus jm) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Abi eelarve koostamisel ja sellest kinnipidamisel, võlanõustamine ▪ Abi üürnikele suhtlemisel majajomanikega ▪ Abi toetuste taotlemisel ▪ Abi suhete hoidmisel ja konfliktide maandamisel naabritega ▪ Abi eluruumi vahetamisel ▪ Toimetulekuõpetus ▪ Nõustamine dieedi ja toidu valmistamise alal ▪ Nõustamine hooldusjärgsete teenuste saamise osas (institutsioonis) ▪ Sideme pidamine sugulastega ▪ Eluruumis liikumise korraldamine ▪ Kontroll ravimite võtmise üle ▪ Ostlemine ▪ Nõustamine toiduvalmistamise, toiduainete hoidmise, triikimise jms osa ▪ Kokkulepete sõlmimine “heade naabritega” sotsiaaltöötaja visiitide vahelise järelevalve osas ▪ Avalikest üritustest osavõtu korraldamine ▪ Kodumasinatate paranduse jms korraldamine 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Abi toitlustamisel ▪ Abistamine isikliku hügieeni, riietumise, puhkuse (voodisse heitmine ja tõusmine) jms osas ▪ Nõustamine alkoholi/narkomaania probleemide, mööduvate vaimse tervise probleemide jms osas (k.a grupiteraapia sessioonide korraldamine) ▪ Ravimite võtmise juhendamine (kontroll)

Nagu eelnevalt on juba nimetatud, on suur erinevus Eesti sotsiaaltöö korralduses eelkõige nõrk "toetuse sektori" osa. Miks, see on omaette arutelu teema ja selle analüüsimisele aega ja vaeva ei kulutata. Kuid otstarbekas on teha nõ vahekokkuvõtte- teatavas osas sisaldub lahendus Tartu sotsiaaleluruumi üürnike parema toimetuleku kindlustamises nii avaliku kui erasektori (perefond ja naabrid) poolse toetuse suurendamises, samuti avaliku sektori poolse kontrolli selgemas piiritlemises.

Kolmas aspekt toetatud elamisel on reintegratsioon (jõustamine). Isiku re-integratsioon võib olla osaline (st nii eluaseme kui teenuste alane nõrk toetus on ikkagi vajalik) või täielik. Igal juhul saab reintegratsioon toimuda ainult isikule tema kodanikuõiguste täies mahus kindlustamise ja teiselt poolt tema jõustamise kaudu. Jõustamine on üks osa üldisest sotsiaalkaitse süsteemist ja sõltuv kasutatavast korraldusmudelist. Prior jt (1995) järgi on jõustamise põhimooduseks erinevate sotsiaalkaitse režiimide puhul:

Sotsiaaldemokraatlik — valik sotsiaalhoolekande seaduse raamides (oskus teha valikuid seadusega kindlustatud teenuste ja hüvede osas).

Liberaalne — valik turul pakutavate teenuste vahel (oskus kaitsta enda kui tarbija õigusi).

Konservatiivne — valik kogukonnas pakutavate teenuste hulgas (pole selgesõnalisi õigusi, võimalus mõjutada turgu omatarbe teenusepakkujana; teenuste korraldus sihtgrupile, kuhu ise kuulutakse).

Ladina — valik parima perekondliku toetuse tasandi hulgast (pole selgesõnalisi õigusi, traditsioonilisest elukorraldusest (tavast) tulenevad valikud).

See lähenemine on siiski liialt üldine, et tuletada temast mingeid konkreetsemaid jõustamismudeleid või mooduseid, pealegi Eesti jaoks kasutu, kuna pole selgelt väljakujunenud sotsiaalkaitse režiimi. Lisaks režiimile (riigile) sõltub jõustamine institutsioonist, kes seda teostab, spetsialistist, kes on otsene jõustaja ja kliendigrupist, kellega tegeldakse. Üldisemateks ühismomentideks jõustamise juures on:

VALIK
KONTROLL
MÕJUTUSPOTENTSIAAL

Jõustamine haarab toetatud elamise aspektist oskust korraldada oma suhteid kolmes dimensioonis — füüsiline mõõde (eluase), isiklik või personaalne mõõde (toetus) ja sotsiaalne mõõde (igapäevaelu).

Tabel 99. Jõustamine füüsilises, isiklikus (personaalses) ja sotsiaalsfääris

	Füüsiline	Isiklik	Sotsiaalne
Valik	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Sobiva eluaseme vastuvõtmine/ sobimatu tagasilükkamine ▪ Eluruumi tüüp ▪ Eluruumi asukoht ▪ Omaniku iseloom 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Sobiva toetuse vastuvõtmine/sobimatu tagasilükkamine ▪ Toetuse määr (tase) ▪ Toetuse kestvus ▪ Toetuse pakkuja tüüp ▪ Võtmetöötaja (otsene teenindaja) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kes jagab igapäevarutiini (kellega koos elatakse) ▪ Sotsiaalne läbikäimine ▪ Tegevustest osavõtt ▪ Toidu, teenuste, vabatahtlike abistajate jne valik
Kontroll	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kontroll privaatsfääri (isiklikud asjad, voodi, tuba, korter, elamu) üle ▪ Kontroll üürniku staatuse (lepingu) üle 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Toetuse määra üle ▪ Toetuse perioodi pikkuse üle 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Igapäevarutiini üle ▪ Igapäevase ajakasutuse üle ▪ Raha (eelarve) üle
Mõjus	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ühiselu reeglid ▪ Ühise ruumi kasutamise reeglid ▪ Üürisuhte tüüp 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Töömeetodid ▪ Rahastamine ▪ Agentuuridevaheline koostöö ▪ Teatud kliendigrupi kuulumise tajumine (pertseptsioon) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Suhted kogukonnaga ▪ Igapäevarutiin ▪ Grupiviisilised tegevused

Peatume neil kolmel momendil (valik, kontroll, mõjus) lühidalt.

Valik

Eestis kui lühikese turumajanduse kogemusega ühiskonnas eksisteerib suur hulk väärarvamusi valikuvabaduse suhtes.

Esimene väärarvamus on see, et turg kindlustab kõigi indiviidide jaoks valikuvabaduse. Sotsiaalteenuste kohalt on peamisi valikuvabaduse piirajaid kolm:

- 1) Turu maht, mis (väikese mahu korral) piirab teenusepakkujate arvu ja vähendab või välistab valikud;
- 2) Ühiskonna või indiviidi vaesus, mis välistab teatud teenuste saamise, teatud teenuste puhul aga valikumomendi;
- 3) Teenuste pakkumise korraldus (kas teenuseid jaotatakse avaliku sektori vahendusel või vautserite/toetuse abil erapakkujate kaudu).

Teine väärarusaam valikuvabaduse suhtes on selles, et kõik inimesed soovivad ja on võimelised ise kõige otstarbekamaid valikuid tegema. Reaalses elus on sageli valikud ühiskondlikust ja individuaalsest aspektist kahjulikud ja on kasulikud kolmanda osapoole jaoks, kes ei kannu ei antud indiviidi ega indiviidi sotsiaalprobleemi aspektist ühiskonna ees vastutust. Kui näiteks alkoholisõltuvusega isik otsustab üüri maksmise asemel kulutada oma sissetuleku alkoholile, siis see on kasulik viinamüüjale, kahjulik ühiskonnale ja indiviidile. Järelikult, kui isik või tema esindaja (esindajad) aktsepteerivad valikuvabaduse piiramist ja

see on individuaalsest ja ühiskondlikust aspektist pigem kasulik kui kahjulik, siis tuleb sellised piirangud võimalikuks teha.

Kontroll

Jõud ja jõuvahekorrad eksisteerivad kõikides indiviidide ja subjektide vahelistes suhetes. Toetatud elamise süsteemis esinevad teenusepakkujad erinevates, tihti konfliktsetes, rollides: (eluruumi)omanik, läbirääkija, järelevalvaja, nõuandja-kaitsja (advokaat), toetusepakkuja, isiklik hooldaja, filter teiste teenuste saamisel, filter lepingute sõlmimisel, konfliktide lahendamiseks, finantsnõustaja, igapäevaelu korraldaja jne. See asjaolu teeb toetatud elamise teenusepakkuja töö raskeks ja stressirohkeks. See nõuab ka väga selgete eetiliste põhimõtete olemasolu ja nende järgimist. Vajalik on selgepiirilise organisatsiooni olemasolu (kontroll sotsiaaltöötaja tegevuse üle). Samas annab võimaluse kliendi elu mõjutamiseks ilma, et viimane tunneks seda enda suhtes ahistava, piirava või pealesurutuna.

Mõjus

Sotsiaaleluruumi üürnikud võivad mõningates oma elukorralduse aspektides tunda ennast:

- ohvritena- tagastatud majade üürnikud;
- ilma mõjujõuta indiviididena — toimetulekutoetuse ja töövõimetuspensioni saajad;
- kasututena — töötud jt grupid.

Olles omavahel seotud teenuse tarbimise (eluasemeteenus) kaudu on võimalik nende eneseteadvuse tõstmine ja aktiivsuse suurendamine. Traditsiooniline jõustamine toimub (gruppi) kuuluvuse, samastumise ja osaluse abil. Antud juhul on gruppi kuuluvuse rõhutamine või selle tugevdamine kasutu või mõjutu, pigem tuleb leida alternatiive teistsuguse grupi kuuluvuse (toimetulevad grupid) arendamiseks. Samastumise ja osaluse arendamise näol on aga enda kui indiviidi või tema tegevuse mõjus arendatav. Otstarbekas on jõustamisel kasutada grupiliikmetega sarnase taustaga isikut, kes on suutnud oma toimetulekuprobleemid lahendada ja on võimeline oma positiivse eeskujuga teisi innustama.

3.2 Järeldused toetatud elamise teooriast ja praktikast

- 15–20 aastane kogemus toetatud elamise teenuse korraldamisel Euroopa riikides ei paku lõplikke ja muutumatuid lahendusi, kuid näitab ära rohkem ja vähem tulemuslikud toimetuleku toetamise teed. Vaimse puudega isikute toimetuleku toetamiseks kasutusele võetud toetatud elamise teenus on tänapäeval kasutusel praktiliselt kõigi abivajajate gruppide jaoks, kombineerides erineval määral eluasemetingimuste normaliseerimist (parandamist) ja elustiili normaliseerimist (kontrolli);
- Eluasemetoetuse süsteem on olemuslikult vanem, kui toetatud elamise teenus (enamikus Euroopa riikides pärineb esimene II Maailmasõja järgsetest aastatest, teine 1970ndatest). See fakt iseenesest tõendab, et eluasemetoetusega (meil toime-tulekutoetusega) ei saa lahendada kõigi väikese sissetulekuga isikute eluasemekulude tasumise küsimusi. Olemuslikult on Eesti toimetulekutoetuse süsteem pealegi korteriomanike, mitte üürnike abistamise mehhanism;
- Eluaset ja toetust (abi) kombineeritakse sõltuvalt vajadusest (siirdeeluase-ajutine abi, alaline eluase-ajutine abi, alaline eluase-alaline abi, siirde eluase-alaline abi). Seega pole õigustatud kõigi täna sotsiaaleluruumi formaalset staatust omavate korterite käsitlemine

Tartus siirdeeluasemetena (valdavalt 1 aastane üürileping). Selline staatus on õigustatud ajutist abi saavate üürnike majutamise korral. Isikud, kes ei vaja abi (tagastatud majade üürnikud) või kes vajavad püsivat abi (näiteks koduhooldust) ei ole sisulises mõttes siirdeeluasemete elanikud;

- Toetus jaotub kolme tasandi vahel — kontroll, toetus, hooldus;
- Sõltuvalt ühiskonna ja hoolekandekorralduse üldisest arengust võib toetus olla kogukonna toetuse, poolinstitutsionaalse toetuse ja institutsionaalse toetuse vormis;
- Toetus jaotub kolmeks: eluruumi kasutamisega seotud toetus, sotsiaalne toetus ja isiklik hooldus;
- Hoolekande (toetuse) korraldus sõltub sihtgrupist, keda abistatakse igapäevaelu toimetuleku aspektist. On võetud selge suund isikute toetamiseks nende normaalses keskkonnas (kodus) ning spetsiifiliste, mingile sihtrühmale mõeldud eluruumide ehitamise asemel paigutatakse toetuse vajajaid tavaeluruumidesse. Kuid erinevate isikute õigused (täielikud või mittetäielikud üürniku õigused) sõltuvad tema elustiilist;
- Toetatud elamise loomulik osa on reintegratsioon (jõustamine). Toetatud elamise teenuse saaja reintegratsiooniks on vajalik, et isikul oleks valikuvõimalus, kontroll oma elu üle ja personaalne mõjus. St hädavajalik on tasakaal sotsiaaleluruumi üürnikule rakendatava välise kontrolli ja tema kui sõltumatu isiku kontrolliõiguse vahel isikliku elu üle.

KOKKUVÕTE JA JÄRELDUSED

- Sotsiaaleluruumide eraldamisel on Eesti omavalitsustes käibel sisuliselt kaks erinevat käsitlust — staatusest lähtuv ja situatsioonist lähtuv käsitlus. Tartu linn kasutab situatsioonist lähtuvat käsitlust, sotsiaaleluruumi vajajana aktsepteeritakse eluaseme-teenuse vajajat (Sotsiaalhoolekande seaduse mõttes isik kes ebapiisavate füüsiliste võimete, psüühiliste erivajaduste või materiaalse seisundi tõttu ei suuda tagada endale või oma perekonnale eluruumi kasutamise võimalust);
- Sotsiaaleluruumi taotlejate enamus on sisuliselt kodutud või varjatult kodutud või ebasobivate elutingimustega isikud. Seoses sellega, et märkimisväärne osa sotsiaaleluruumide üürnike on üürnikuks saanud enne, kui konkreetsed eluruumid on nimetatud sotsiaaleluruumideks, ei vasta üks osa üürnikest oma toimetulekuvõimelt eelnevale määratlusele. St nad on nii oma füüsiliste kui psüühiliste võimete ning materiaalse seisundi tõttu igapäevaelus toime tulevad isikud. Üldjuhul on nende sotsiaalne võrgustik väike ning keerukate või suuri ressursse nõudvate probleemide (selline nagu eluasemeprobleem tänasel päeval Eestis) lahendamisel võivad nad siiski hätta jääda;
- Sotsiaaleluruumi vajaduse põhjustab majanduslike ja sotsiaalsete tegurite põimumine. Millised on primaarsed (kas sotsiaalsed või majanduslikud tegurid) ei ole alati võimalik tuvastada. Sotsiaaleluruumi taotlejate järjekorras olijate (autori 2002.a. uuring Tartus ja Pärnus) ja üürnike andmete võrdlemine näitab (käesoleva uuringu andmed), et need on omavahel teatavas nihkes. Meeste võrdne esindatus (ca 50%) eluruumi taotlejate seas ja nende alaesindatus (ca 30%) üürnike hulgas näitab, et erinevatel põhjustel ei jõua mehed eluruumi eraldust ära oodata;
- Sotsiaaleluruumi taotlejate sissetuleku allikas on valdavalt sotsiaalkindlustus või sotsiaalabi, sissetulekute tase on madal ja neil on ka sotsiaaleluruumi üürnikuna olemas toimetulekuprobleemide oht. Toimetulekutoetus jm sotsiaalabi liigid ei kindlusta eluaseme püsivust ega väldi isikute sattumist eluaseme vajajate hulka. Olemuslikult on Eesti toimetulekutoetuste süsteem (mille üheks osaks on väikese sissetulekuga isikute eluasemekulude kompenseerimine) suunatud eluruumi omanike, mitte üürnike, toetamiseks;
- 15–20 aastane kogemus toetatud elamise teenuse korraldamisel Euroopa riikides näitab ära rohkem ja vähem tulemuslikud väikeste või vähenenud võimetega või probleemse elustiiliga isikute toimetuleku toetamise teed. Vaimse puudega isikute toimetuleku toetamiseks kasutusele võetud toetatud elamise teenus on tänapäeval kasutusel praktiliselt kõigi abivajajate gruppide jaoks. Sealjuures kombineerides erineval määral eluaseme-tingimuste normaliseerimist (parandamist) ja elustiili normaliseerimist (kontrolli);
- Eluaset ja toetust (abi) kombineeritakse sõltuvalt vajadusest (siirdeeluase-ajutine abi, alaline eluase-ajutine abi, alaline eluase-alaline abi, siirdeeluase-alaline abi). Seega pole õigustatud (Tartu) kõigi täna sotsiaaleluruumi formaalset staatust omavate eluruumide käsitlemine siirdeeluasemetena (1 aastane üürileping ei ole üldise nõudmisena otstarbekas). Selline staatus on põhjendatud ajutist abi (toimetulekukoolitust, sotsiaalset või meditsiinilist rehabilitatsiooni saavate üürnike (k.a. alkoholismi ja narkosõltlaste) majutamise korral. Isikud, kes ei vaja abi (tagastatud majade üürnikud) või kes vajavad püsivat abi (näiteks koduhooldusel eakad või puudega isikud) ei ole sisulises mõttes siirdeeluasemete vajajad;

- Toimetulekuabi jaotub kolme tasandi vahel — kontroll, toetus, hooldus. Kuna Eesti hoolekanne oli ja on teenustepõhine, siis on see osa hoolekande tegevusest kõige selgema-piirilisemalt eraldatud ja arendatud. Varasemad indiviidide riikliku kontrolli mehhanismid on valdavalt lõpetatud, uued kogukonnaliikmete ja kogukonna institutsioonide (k.a. sotsiaahoolekande subjektide) kontrollisüsteemid on lõplikul kujul loomata. Tendents on käsitleda indiviidide kontrolli nende sõltuvuse kaudu (abiga);
- Toetus jaotub kolmeks: eluruumi kasutamisega seotud toetus, sotsiaalne toetus ja isiklik hooldus;
- Hoolekande (toetuse) korraldus sõltub sihtgrupist, keda abistatakse igapäevaelu toimetuleku aspektist. On võetud selge suund isikute toetamiseks nende normaalses keskkonnas (kodus) ning spetsiifiliste, mingile sihtrühmale mõeldud eluruumide ehitamise asemel, toetuse vajajate paigutamisele tavaeluruumidesse. Kuid erinevate isikute õigused (täielikud või mittetäielikud üürniku õigused) sõltuvad tema elustiilist. Faktiliselt võib toetus toimuda siiski kolmes ammutuntud vormis: kogukonna toetuse, poolinstitutsionaalse toetuse ja institutsionaalse toetuse vormis;
- Toetatud elamise loomulik osa on reintegratsioon (jõustamine). Toetatud elamise teenuse saaja reintegratsiooniks on vajalik, et isikul oleks valikuvõimalus, kontroll oma elu üle ja personaalne mõjus. St hädavajalik on tasakaal sotsiaaleluruumi üürnikule rakendatava välise kontrolli ja tema kui sõltumatu isiku kontrolliõiguse vahel isikliku elu üle;
- 2005.a. lõpus oli Tartus 519 sotsiaaleluruumi. Tartu Linnavalitsuse linnavarade osakonnas olid 2005.a. detsembris andmed 479 asustatud sotsiaaleluruumi kohta, neist 79 eluruumi kasutajat olid kas pikaajaliselt (üle 3 kuu) või suhteliselt suures mahus (üle 1000 krooni) üüri võlgu. Nimetatud leibkondade andmete põhjal koostati intervjuude tegemiseks kaks eraldi valimit. Nn üürivõlglaste valim oli kõikne valim, eesmärgiks võeti küsitleda kõiki nimekirjas olevaid isikuid. Faktiliselt tehti 2006.a. märtsis intervjuud 44 isikuga. Võlgnike küsitlemise järel intervjuueriti kuu teisel poolel nn üürimaksjaid. Nende intervjueerimiseks koostati ülejäänud 400 aadressi andmetel juhuvalim, valimisse võeti 100 aadressi, moodustati ka reservvalim 20 aadressi juhuks, kui ei õnnestu soovitud arvu (ca 40–45 isikut) intervjueerida. Lõpptulemusena intervjueeriti 46 võrdlusgrupi leibkonda, kokku 90 isikut ehk igat 5t sotsiaaleluruumide üürnikku;
- Sotsiaaleluruumi üürnike sotsiaaldemograafiline kirjeldus (haridustase, kvalifikatsioon, perekonnaseis, sotsiaalse võrgustiku suurus jms) näitab, et antud grupp on sarnane teiste toimetulekuraskustes gruppidega (Tartus näiteks pikaajaliselt töötute grupp). Kaks võrreldud gruppi (üürivõlglaste ja üürimaksjate grupp) on aga omavahel selgelt eristuvad nii sotsiaal-demograafiliste näitajate, sissetulekute, vajaduste, elu- ja elamistingimustega rahulolu ja ka faktilise käitumise (sh üürimakse distsipliini) mõttes. Kuigi esimene grupp on suhteliselt väiksemate sissetulekutega, mõjutab nende toimetulekut ka nende käitumine (soovimatus või suutmatus oma eelarvet kontrollida);
- Universaalse lahendusena toimetulekuraskustes isikute abistamisel nähakse nende personaalse võrgustiku (sugulased, sõbrad, tuttavad, naabrid jt) võimaluste aktiivset kasutamist. Esimese grupi lähem võrgustik on objektiivselt suurem (keskmiselt 1.68 lähemat sugulast leibkonna peale), teine väiksem (1.33). Abi võrgustikult küsib ja saab rohkem teine grupp. Mõlema grupi puhul on kõige olulisem materiaalse abi andja avalik sektor;

- Kuigi üürivõlglaste grupi näol on tegemist valdavalt nooremagoolsete, tööealiste isikutega (keskmine üürivõlglaste vanus 43.4, üürimaksjate vanus 58.6 aastat) on nende tööhõive määr madal. Intervjueritute enesehinnangu järgi oli 62% leibkondades töövõimetu või puudega isik. See seletab osaliselt, miks ainult 16% kõigist üürivõlglaste leibkondade liikmetest töötavad. Küsitletute töötamise perspektiiv on töövõimetuse või puude tõttu ka tulevikus nigel. Tuleb silmas pidada seda, et paljudel noorematel sotsiaaleluruumi üürnikel on piisava tööstaaži puudumise tõttu oht saada tulevikus rahvapensioni, mis ei kindlusta ka eakana nende iseseisvat majanduslikku toimetulekut;
- Üürivõlglaste gruppi iseloomustab madal sissetulek, väike eluruum, kuid suhteliselt kõrge eluasemekulud. Üürimaksjate sissetulekud on eelmise grupi omadest suuremad, kuid suurema eluruumi tõttu on ka nende summaarsed eluaseme kulud suuremad. Võrreldes intervjueritute eluasemekulusid Tartumaa ja Eesti 2005.a. üldnumbritega, tuleb tunnistada, et need on väga suured (Eestis 2005.a. keskmine eluasemekulu 1 leibkonnaliikme kohta kuus 480, Tartumaal 534, üürivõlglastel veebruaris 2006.a. 420, üürimaksjatel 610). Kõrgete eluasemekulude põhjused on erinevatel juhtudel erinevad — suhteliselt kõrge üür (kuni 18 krooni ruutmeetri kohta, kõrgem kui enamiku korteri ja elamuühistute hoolduskulu); kallid teenused (Nisu 2A elamu kõrge küttekulud), suured kulud seoses teenuste ühistarvimisega (Lubja 7) jms;
- Sellistel tingimustel (suhteliselt kõrge eluasemekulud) välja üüritava sotsiaal-eluruumi ei täida oma eesmärgi (aidata kaasa toimetulekuraskustega isikute rehabilitatsioonile). Olemasoleva eluasemekulude arvestusega oli rahul 39% üürimaksjatest ja 25% üürivõlglastest. Selget domineerivat arusaama, milline on otstarbekaim eluasemekulude arvestamise moodus (linna subsidium, kindel üürisumma kuus, sissetulekutest sõltuv üürisumma, st väiksema sissetulekuga isikutel väiksem, kõrgema sissetuleku puhul suurem üür) küsitlusel ei selgunud;
- Lisaks võlgadele eluaseme kasutamise eest on üürivõlglaste grupil umbes samas suurusjärgus kohustused (võlad, järelmaks vms) erasubjektide ees (28 isikut deklareerisid võlgasid, keskmine võlasumma oli 3975 leibkonna kohta). Keskmine üürivõlg oli Tartu Linnavalitsuse linnavarade osakonna andmetel märtsis 3144 krooni. See asjaolu tõendab, et paljud üürivõlglastel vajavad võlanõustamist. Juhul, kui nad on üheaegselt üürivõlglastest -> eraisiku võlglastest -> toimetulekutoetuse saajad, nõuab nende nõustamine eelarve koostamise osas erakordset meisterlikkust. Nende endi käitumine oma rahaga vajab ümberkäimisel aga erakordset distsiplineeritust;
- Teisest (üürimaksjate) grupist saab suurem osa isikuid püsivalt toimetulekutoetust (17% 11% vastu). Sõltuvus püsivast abist ühelt poolt ning järjepidev kontakt sotsiaaltöötajatega (info, nõuannete, täiendava abi saamine) aitab nende isikute paremale toimetulekule tõhusalt kaasa;
- Mõlemast grupist paneb suhteliselt väike osa (üürivõlglastest 34%, maksjatest 33%) makseteks vajaliku summa kõrvale ning 25% võlglastest (teisest grupist 22%) planeerib rangelt igapäevaseid kulutusi. Kuigi mõlemad grupid käituvad eelarve pidamisel näiliselt sarnaselt, peame meeles pidama, et üürivõlglaste eelarve on märgatavalt pingelisem. Planeerimise puudumine kulutamisel on asjaolu, mis soodustab üürivõlgade teket;

- 2006.a. märtsikuu eelarve ei olnud tasakaalus 52% üürivõlglastest ja 22% üürimaksjatest. Tasakaalu hoidmiseks võttis 25% esimesest ja 17% teisest grupist laenu. Kuna 14% (NB!) esimese ja 6% teise grupi isikutest võttis kasutusele varasemaid sääste, siis lõpptulemusena teise grupi intervjueeritute “summaarne grupi eelarve” jäi tasakaalu, esimeses grupis aga tekkis igal 10 leibkonnal täiendav võlgnevus;
- Rahulolu erinevate eluruumi ja -koha aspektidega (eluruumi suurus, heakord, elamu seisund, üür, üürileping, sotsiaalne keskkond, linnaosa) on esimesel grupil märgatavalt madalam kui teisel. Keskmise rahulolu indeks 7 näitaja summana oli üürivõlglastel 15.44 ja üürimaksjatel 19.59;
- Halb tervis (töövõimetus, puue) tingib mõlema grupi leibkondades täiendava kulutuste vajaduse. Esimeses grupis väitis 15 intervjueeritut selliste kulude (hooldus-põetusvahendite vajadus, püsiv ravimikulu, invatakso kulu jms) olemasolu keskmiselt 300 krooni kuus, teises grupis 21 leibkonda 469 krooni kuus. Proportsioonid on arvuliselt ja summaliselt omavahel võrreldes loogilised, kuid toonitame veelkord, et nii töövõimetus kui ka hooldusvajadus väljendavad küsitletute enesehinnangut. 13% küsitletutest tunnistas, et mõnel perekonnaliikmel on sõltuvusprobleem (eelkõige alkoholisõltuvus);
- Võrdlusgrupi (üürimaksjate grupi) täiendavate teenuste vajadus on seotud grupi spetsiifikaga (vajadus koduhoolduse, hooldus-põetusvahendite, koduõendus-teenuse järele). Üürivõlglaste täiendavate teenuste vajadus on mitmekesine, katmata vajadus on olemas nii tervishoiu-, hoolekande- kui ka toetavate teenuste (invatakso jms) järele. Tegemist on jällegi küsitletute enesehinnanguga vajadustele. Silma hakkab, et üürivõlglaste grupi puhul on vastuste hulk “vaja X teenust, kuid pole saanud” märkimisväärselt suurem, kui teise grupi puhul. Vastused faktilise teenuste saamise kohta (“vajan ja olen saanud X teenust”) selget ja suurt erinevust üürimaksjate kasuks ei näita;
- Sotsiaaleluruumide üürnike majandusliku toimetuleku tagab nende väikest sissetulekut arvesse võttes ainult nende püsiv kontakt sotsiaaltöötajatega (kontroll hoolekande süsteemi poolt). Esmaselt vajalikud uued teenused sotsiaaleluruumide üürnike toimetuleku parandamiseks on võlanõustamine ja toetatud elamise teenus (Sotsiaalministeeriumi poolt vaimupuudega isikutele finantseeritavaga võrreldes mõnevõrra väiksemas mahus ja lihtsamal vormis). Teise osa isikute toime-tulekuvõime paranemist on võimalik saavutada üüriarvestuse ja maksmise süsteemi muutmisega. Suhteliselt standardsete elamistingimuste eluruumide (Lubja 7, Rahu 15, Kalda tee 40 jt) puhul on otstarbekas kasutada Tallinnas nn sotsiaalhotelli jaoks kavandatud kindla kuuüüri maksmise põhimõtet. See aitab maksjatel paremini planeerida oma kulutusi ja subsideerimise korral vastab ka sisuliselt paremini sotsiaaleluruumi üüri põhimõttele;
- Universaalse lahendina toimetulekuvõime parandamiseks näeb üürivõlglaste grupp toetuste taseme tõstmist, teine grupp pensionide tõstmist. St suurim tõke parema toimetuleku teel on madal sissetulek. Teenused, mis tähendavad sisuliselt isiku (leibkonna) varjatud rahalist toetamist, kuid aitavad samal ajal rakendada kontrolli käitumise üle (invatakso teenus, koduhooldus, hooldus-põetusvahendid) parandavad, juhul kui nende taotlemine on põhjendatud, intervjueeritute toime-tulekuvõimet üldiselt ja “korrigeerivad” ka nende üüri maksmise distsipliini;

- Sotsiaaleluruumide üürnikud ei tunne puudust mitte ainult sotsiaal- ja tervishoiuteenustest, vaid ka kultuuriliste vajaduste rahuldamisest (puuduvad ressursid iseseisvaks tegutsemiseks);
- Iseloomulik on vajaduste pingerida, millesse küsitatud ise panustaksid täiendavate ressurside olemasolu korral. Üürivõlglaste grupp kulutaks lähedama igapäevaelu võimaldamiseks (75% vastanutest), raviks (66%), parema korteri muretsemiseks (61%). Üürimaksjate grupp samuti lähedama igapäevaelu võimaldamiseks (52%), raviks (33%), parema korteri muretsemiseks (26%). Kuigi kahe grupi eelistuste pingerida on sama, pole üürivõlglastel oma olukorraga sugugi rahul ja panustamine nende ravisse, toimetulekukoolitusse, abi andmine tööturule ja eluasemeturule pääsemiseks on vajalik ning mingis osas ilmselt tulemuslik. Üürimaksjad on oma situatsiooniga rohkem rahul ja nende elustiili korrigeerimine pole üldjuhul otseselt vajalik (st puudub vajadus ka jätkata nendega üürisuhet sotsiaaleluruumi üürilepinguga);
- Ilmselt on hädavajalik teiste Euroopa riikide eeskujul erineva määraga üürniku õiguste kehtestamine eri reintegratsiooniastmes isikutele. Nii oleks vajalik kasutada allüürniku varianti tavaeluruumi üüriva isiku jaoks, kelle toime-tulekuvõimet alles kontrollitakse. Üürniku õigusi teostaks ja kannaks muuhulgas vastutust üüri tasumise eest sellises eluruumis institutsioon, kes korraldab rehabilitatsiooni. Samuti on hädavajalik ühiselamu tüüpi majas olevate sotsiaaleluruumide puhul kasutada tänasest erinevaid üüri arvestuse põhimõtteid ja ka üürilepingu vormi.

Kasutatud kirjandus

- Adamson, S., Kangas, O., Kliimask, J., Kotka, J., Kutsar, D., Käärrik, E., Kõre, J. 1999. Vaesuse leevendamine Eestis. Taust ja sihiseaded. Tartu.
- Annus, T., Aaviksoo, B. 2002. Sotsiaalhoolekanne kui põhiõigus. Juridica eriväljaanne. Tartu Ülikooli õigusteaduskonna ajakiri. Tartu.
- Eesti elamumajanduse arengukava aastani 2010. 1999. Majandusministeerium.
- Eesti elamumajanduse arengukava aastateks 2003–2008. 2003. Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium.
- Eatwell, J., Ellmann, M., Karlsson, M., Mario Nuti, D., Shapiro, J. 2002. Pehme riik, karm eelarve: sotsiaalpoliitilised valikud Kesk- ja Ida-Euroopas. IPPR.
- Edgar, B., Doherty, J., Mina-Coull, A. 2000. Support and Housing in Europe. Tackling social exclusion in the European Union. Bristol; The Policy Press.
- Geißler, R. 1996. Die Sozialstruktur Deutschlands. Bonn.
- Hendrikson, M., Ilsjan, V., Kask, U., Kõre, J. jt. 2000. Elamistingimused. ESA. Tallinn.
- Homelessness in Europe. 2003. FEANTSA.
- Hoolekande kontseptsioon. Aprill 2004. Sotsiaalministeerium. <http://www.sm.ee>.
- Jõgi, P. 1997. Õigus ja eetika: teooriad õigusest ja õiglusest 20. sajandi õigusfilosoofias. Õigusteabe AS Juura; Tallinn.
- Toetatud elamise teenus. Kliendi käsiraamat. Veebruar 2005. MTÜ Iseseisev Elu.
- Kuddo, A., Leetmaa, R., Leppik, L., Luuk, M., Võrk, A. 2002. Sotsiaaltoetuste efektiivsus ja mõju tööjõupakkumisele. PRAXIS, Tallinn.
- Kõre J. 2005. Tartu tagastatud majade üürnike olukord ja eluasemestrategiad. Tartu.
- Kährrik, A., Tiit, E.-M., Kõre, J., Ruoppila, S. 2003. Access to housing for vulnerable groups in Estonia. PRAXIS. Tallinn.
- Leibkonna elujärg . 2005. ESA; Tallinn.
- Maruste, R. 1997. Põhiseadus ja selle järelevalve. Avatud Eesti Fond; Tallinn.
- Marshall, T.H. 1963. Sociology at the Crossroads. London.
- Maslow, A. 1943. A Theory of Human Motivation. Psychological Review, 50, 370–396.
- Merusk, K., Narits, R. 1998. Eesti konstitutsiooniõigusest. Õigusteabe AS Juura; Tallinn.
- Munitsipaalasutuste vajaduse uuring. Kokkuvõtte uuringu tulemustest. 2006. Sotsiaalministeerium <http://www.sm.ee>.
- Munn, D. 1996. Out of the ordinary. Edinburgh: Scottish Council for Single Homeless
- Paavel, V. 2003. Hoolekande ebamugavaid küsimusi II. Sotsiaaltöö, 4.
- Pikaajalised töötud ja kodutud Tartu linnas. 2005. Tartu.
- Prior, D., Stewart, J and Walsh, K. 1995. Citizenship: Rights, community and participation. London: Pitman.
- Sahlin, I. 1999. National report: Sweden, Brussels: FEANTSA.
- Seemen, J. 2006. Tartu linna sotsiaaleluruumide üürnike ülevaade seisuga 31.12.2005. TÜ Sotsiaalteaduskond. Bakalaureusetöö. Tartu.
- Sotsiaalhoolekande seadus. Riigi Teataja I 1996, 49, 953 jt.
- Sotsiaalse kaasatuse riiklik tegevuskava 2004–2006 (National Action Plan for Social Inclusion 2004–2006). 2004. Sotsiaalministeerium <http://www.sm.ee>.
- Tavits, G. 2006. Sotsiaalhooldusõigus. Tallinn.
- Ülevaade sotsiaaleluruumide üürileandmise korraldamisest Tartu linnas 2005. aastal. 2006. Tartu Linnavalitsus <http://www.tartu.ee>.

LISAD

Lisa 1. Küsitatud isikute aadresside loend

Loend on Tartu Linnavalitsuse sotsiaalabi osakonna asutusesiseseks kasutamiseks. (Toim.)

